

2022

Prieinamumo
reikalavimo

įgyvendinimo

Lietuvoje institucinis
modelis

Tyrimui vadovavo:

Dr. Vygantė Milašiūtė

Tyrimą atliko:

Dr. Arūnas Burinskas, Dr. Dangis Gudelis, Dr. Rimantas Grikielis, Tomas Vaičiulis

Informacija tyrimo citavimui:

STRATA (2022). Prienamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinis modelis

Parengta vykdant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas“
(Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti info@strata.gov.lt

Turinys

SANTRAUKA	3
STRATEGINIAI SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	4
REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMO PRIEMONIŲ PLANAS	6
ĮVADAS	8
1. SIŪLOMAS INSTITUCINIS MODELIS	9
1.1. Siūlomo modelio pagrindimas	9
1.2. Siūlomas modelis ir jo aprašymas	11
2. SIŪLOMO INSTITUCINIO MODELIO PRITAIKOMUMAS PRIEINAMUMO	
DIREKTYVAI ĮGYVENDINTI	15
2.1. Esamos situacijos analizė	15
2.1.1. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veiklos rūšys	15
2.1.2. Lietuvos institucijų funkcijų paskirstymas	16
2.1.3. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimas užsienio valstybėse	17
2.2. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo problematika ir institucinės alternatyvos	18
2.3. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimas pagal siūlomą bendrąjį modelį	20
IŠVADOS	23
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	24
PRIEDAI	28
1. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir ES teisės aktų neįgaliųjų integracijos srityje įgyvendinimo analizė	28
2. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo užsienio valstybėse praktikų analizė	35
3. Lietuvos institucijos, vykdančios Prieinamumo direktyvai įgyvendinti reikalingas veiklas	40
4. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje alternatyvos	46

SANTRAUKA

Tyrimas atliktas Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu. Tyrimo poreikis iškilo kompetentingoms Lietuvos Respublikos institucijoms sprendžiant ES prieinamumo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę ir tolesnio šios direktyvos įgyvendinimo klausimus. Šio proceso metu išryškėjo institucijų požiūrio į Prieinamumo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę tikslus skirtumai. Pagal siauresnį požiūrį, šios direktyvos perkėlimas turėtų apsiriboti būtent šios direktyvos tikslų pasiekimu. Pagal platesnį požiūrį, šios direktyvos perkėlimas turėtų būti suvokiamas kaip galimybė sukurti bendrą prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje modelį, neapsiribojant vien tik šios direktyvos tikslų pasiekimu.

Vyriausybės strateginės analizės centras, atsižvelgdamas į poreikį spręsti sisteminius klausimus, neapsiribojant konkretaus teisės akto (Prieinamumo direktyvos) įgyvendinimo tikslais, siekė pasiūlyti bendrojo prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinį modelį. Kuriant šį modelį buvo atsižvelgta į bendrąjį institucinį neįgalųjų integracijos Lietuvoje modelį, esamas institucijų kompetencijos apibrėžtis ir turimą prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo įvairiose srityse patirtį. Bendrasis prieinamumo reikalavimo modelis kurtas atsižvelgiant į Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijoje nustatytus prieinamumo reikalavimus, taikomus įvairiose srityse. Taip pat, atsižvelgiant į iššūkius, kylančius perkeliant į Lietuvos teisę Prieinamumo direktyvą, buvo vertinamas pasiūlyto bendrojo modelio pritaikomumas perkeliant ir įgyvendinant Prieinamumo direktyvą, kurios taikymo sritis apsiriboja kai kuriais skaitmeninės rinkos gaminiais ir paslaugomis. Taikyta Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodika bei supaprastinta sąnaudų analizė. Atsižvelgta į Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių komiteto pateiktus bendrojo prieinamumo reikalavimo išaiškinimus, taip pat užsienio valstybių patirtį įgyvendinant prieinamumo reikalavimus bendrai ir konkrečiai Prieinamumo direktyvos taikymo srityje.

Atlikus tyrimą pasiūlytas bendrasis prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinis modelis grindžiamas tyrimo rezultatais, rodančiais, kad prieinamumo reikalavimas turėtų būti suvokiamas kaip neįgalųjų teisių įgyvendinimo elementas ir įgyvendinamas neatsiejamai nuo kitų neįgalųjų teisių. Todėl pagrindinis vaidmuo įgyvendinant prieinamumo reikalavimą turi būti priskirtas už neįgalųjų teisių įgyvendinimą atsakingai koordinuojančiai institucijai, t. y., Lietuvos atveju – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Kartu turi būti laikomasi žmogaus teisių politikos reikalavimo integruoti neįgalųjų teisių apsaugos (įskaitant prieinamumo reikalavimo) aspektą į visas valstybės veiklos sritis, taigi ir į visų valstybės institucijų veiklą.

Atlikta Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo analizė rodo, kaip galima užtikrinti institucijų veiklos įgyvendinant prieinamumo reikalavimą vienoje apibrėžtoje srityje sinergiją. Šios analizės rezultatai patvirtina, kad pasiūlytas bendrasis modelis gali būti taikomas ne tik abstrakčiai apibrėžtam prieinamumo reikalavimui, bet ir konkrečiais teisės aktais apibrėžtiems prieinamumo standartams įgyvendinti.

STRATEGINIAI SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Eil. Nr.	Strateginiai siūlymai („žinok tai“) / rekomendacijos („daryk tai“)	Veiksmas	Atsakinga institucija
1.	<p>Strateginis siūlymas. Prieinamumo reikalavimas turėtų būti suvokiamas kaip neįgaliųjų teisių įgyvendinimo elementas ir įgyvendinamas neatsiejamai nuo kitų neįgaliųjų teisių. Todėl pagrindinis vaidmuo įgyvendinant prieinamumo reikalavimą turi būti priskirtas už neįgaliųjų teisių įgyvendinimą atsakingai koordinuojančiai institucijai, t. y., Lietuvos atveju – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Kartu turi būti laikomasi žmogaus teisių politikos reikalavimo integruoti neįgaliųjų teisių apsaugos (įskaitant prieinamumo reikalavimo) aspektą į visas valstybės veiklos sritis, taigi ir į visų valstybės institucijų veiklą.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pavesti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai koordinuoti prieinamumo reikalavimo įgyvendinimą ir pateikti Vyriausybei reikiamus teisės aktų projektus. 2. Pavesti ministerijoms pagal kompetenciją dalyvauti įgyvendinant prieinamumo reikalavimą, t. y. įgyvendinti prieinamumo reikalavimą savo kompetencijos srityse ir teikti reikiamą informaciją Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. 	LR Vyriausybė
2.	<p>Rekomendacija. Už Prieinamumo direktyvos tikslo, susijusio su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu, pasiekimą atsakinga institucija paskirti už neįgaliųjų integraciją atsakingą ministeriją.</p>	<p>Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projekte arba jam įgyvendinti skirtame Vyriausybės nutarime numatyti, kad už prieinamumo reikalavimų įgyvendinimo pagal Prieinamumo direktyvą suderinamumą su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija yra atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.</p>	LR Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)
3.	<p>Rekomendacija. Prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo proveržiui (teigiamam pokyčiui, diegiant universalaus dizaino standartą) pasiekti įsteigti</p>	<p>Priimti reikiamus teisės aktus dėl Prieinamumo kompetencijų centro įsteigimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įstaigų sistemoje (pvz., Neįgaliųjų reikalų departamente).</p>	LR Vyriausybė (SADM rengia

	specializuotą ekspertų lygmens institucinį darinį – Prieinamumo kompetencijų centrą.		teisės aktų projektus)
4.	Rekomendacija. Už Prieinamumo direktyvos tikslo užtikrinti tinkamą ES vidaus rinkos veikimą pasiekimą atsakinga institucija paskirti už ES vidaus rinkos sritį atsakingą ministeriją.	Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projekte arba jam įgyvendinti skirtame Vyriausybės nutarime numatyti, kad už prieinamumo politikos Prieinamumo direktyvos taikymo srityje suderinamumą su ES vidaus rinkos tinkamo veikimo poreikiu yra atsakinga Ekonomikos ir inovacijų ministerija.	LR Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)
5.	Rekomendacija. Už Prieinamumo direktyvos tikslo, susijusio su vartotojų teisių apsauga, pasiekimą atsakinga institucija paskirti už vartotojų teisių apsaugą atsakingą ministeriją.	Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projekte arba jam įgyvendinti skirtame Vyriausybės nutarime numatyti, kad už prieinamumo reikalavimų įgyvendinimo pagal Prieinamumo direktyvą priežiūrą vartotojų teisių apsaugos aspektu yra atsakinga Teisingumo ministerija.	LR Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)
6.	Rekomendacija. Detalizuoti bendradarbiavimo formuojant ir įgyvendinant prieinamumo politiką Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo srityje mechanizmą.	Priimti sprendimus dėl Koordinacinės prieinamumo komisijos sukūrimo ir periodinių Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo aptarimų konkrečiai tam skirtu formatu arba panaudojant esamas struktūras, pavyzdžiui, Vyriausybės Europos Sąjungos komisiją (VESK).	LR Vyriausybė

REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMO PRIEMONIŲ PLANAS

Eil. Nr.	Rekomendacija	Sprendimas ir jo pagrindimas	Priemonės rekomendacijai įgyvendinti	Įgyvendinimo terminas	Atsakinga institucija / ir kitos institucijos	Laukiamas rezultatas
1.	Už Prieinamumo direktyvos tikslo, susijusio su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu, pasiekimą paskirti už neįgaliųjų integraciją atsakingą ministeriją.	Visiškai įgyvendinti	Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projekte arba jam įgyvendinti skirtame Vyriausybės nutarime numatyti, kad už prieinamumo reikalavimų įgyvendinimo pagal Prieinamumo direktyvą suderinamumą su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija yra atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.	2022-12-30	Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)	Institucinių prielaidų Prieinamumo direktyvos tikslui, susijusiam su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu, pasiekti sudarymas
2.	Prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo proveržiui (teigiamam pokyčiui, diegiant universalus dizaino standartą) pasiekti įsteigti specializuotą ekspertų lygmens institucinį darinį – Prieinamumo kompetencijų centrą.	Visiškai įgyvendinti	Priimti reikiamus teisės aktus dėl Prieinamumo kompetencijų centro įsteigimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įstaigų sistemoje (pvz., Neįgaliųjų reikalų departamente).	2022-12-30	Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)	Institucinių prielaidų Prieinamumo direktyvos tikslui, susijusiam su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu ir universalus dizaino, kaip visuotinio prieinamumo standarto, diegimu, pasiekti sudarymas
3.	Už Prieinamumo direktyvos tikslo užtikrinti tinkamą ES vidaus rinkos veikimą pasiekimą paskirti už ES vidaus rinkos sritį atsakingą ministeriją.	Visiškai įgyvendinti	Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projekte arba jam įgyvendinti skirtame Vyriausybės nutarime numatyti, kad už prieinamumo politikos Prieinamumo direktyvos taikymo srityje suderinamumą su ES	2022-12-30	Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)	Institucinių prielaidų Prieinamumo direktyvos tikslui, susijusiam su ES vidaus rinkos tinkamu veikimu, pasiekti sudarymas

			vidaus rinkos tinkamo veikimo poreikiu yra atsakinga Ekonomikos ir inovacijų ministerija.			
4.	Už Prieinamumo direktyvos tikslo, susijusio su vartotojų teisių apsauga, pasiekimą paskirti už vartotojų teisių apsaugą atsakingą ministeriją.	Visiškai įgyvendinti	Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projekte arba jam įgyvendinti skirtame Vyriausybės nutarime numatyti, kad už prieinamumo reikalavimų įgyvendinimo pagal Prieinamumo direktyvą priežiūrą vartotojų teisių apsaugos aspektu yra atsakinga Teisingumo ministerija.	2022-12-30	Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)	Institucinių prielaidų Prieinamumo direktyvos tikslui, susijusiam su vartotojų teisių apsauga, pasiekti sudarymas
5.	Detalizuoti bendradarbiavimo formuojant ir įgyvendinant prieinamumo politiką Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo srityje mechanizmą	Visiškai įgyvendinti	Priimti sprendimus dėl Koordinacinės prieinamumo komisijos sukūrimo ir periodinių Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo aptarimų konkrečiai tam skirtu formatu arba panaudojant esamas struktūras, pavyzdžiui, Vyriausybės Europos Sąjungos komisiją (VESK).	2022-12-30	Vyriausybė (SADM rengia teisės aktų projektus)	Prielaidų tarpinstituciniam bendradarbiavimui ministerijų lygmeniu įgyvendinant Prieinamumo direktyvą sudarymas

ĮVADAS

Lietuvoje nuo 2025 m. birželio 28 d. turi būti taikoma Prieinamumo direktyva¹. Kompetentingoms Lietuvos Respublikos institucijoms sprendžiant ES prieinamumo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę ir tolesnio šios direktyvos įgyvendinimo klausimus, išryškėjo institucijų požiūrio į Prieinamumo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę tikslus skirtumai. Pagal siauresnį požiūrį, šios direktyvos perkėlimas turėtų apsiriboti būtent šios direktyvos tikslų pasiekimu. Pagal platesnį požiūrį, šios direktyvos perkėlimas turėtų būti suvokiamas kaip galimybė sukurti bendrą prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje modelį, neapsiribojant vien tik šios direktyvos tikslų pasiekimu.

Vyriausybės strateginės analizės centras, vadovaudamasis siauroju požiūriu į Prieinamumo direktyvos įgyvendinimą, pirmiausia atliko Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje institucinių alternatyvų vertinimą (žr. šios tyrimo ataskaitos priedus). Po to, vadovaudamasis plačiuoju požiūriu, Vyriausybės strateginės analizės centras ištyrė papildomų elementų poreikį tam, kad būtų galima **pasiūlyti bendrąjį prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinį modelį**.

Šio tyrimo **uždaviniai**: 1) aprašyti prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo procesą, išskiriant jo etapus, identifikuojant atskirų etapų tikslus, tiems tikslams pasiekti reikalingas funkcijas, priskiriant tas funkcijas konkrečioms institucijoms, apibrėžiant institucijų bendradarbiavimo turinio ir formos elementus; 2) įvertinti šio modelio pritaikomumą ES Prieinamumo direktyvai įgyvendinti, kartu įvertinant institucinės alternatyvos, pasiūlytos vadovaujantis siauroju požiūriu, suderinamumą su bendroju Prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje instituciniu modeliu; 3) detalizuoti bendrojo modelio taikymo Prieinamumo direktyvai įgyvendinti institucinę alternatyvą.

Kuriant bendrąjį prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinį modelį buvo atsižvelgta į bendrąjį institucinį neįgaliųjų integracijos Lietuvoje modelį, esamas institucijų kompetencijos apibrėžtis ir turimą prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo įvairiose teminėse srityse patirtį. Bendrasis prieinamumo reikalavimo modelis kurtas atsižvelgiant į Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje nustatytus prieinamumo reikalavimus, taikomus įvairiose teminėse srityse. Taip pat, atsižvelgiant į iššūkius, kylančius perkeliant į Lietuvos teisę Prieinamumo direktyvą, buvo vertinamas pasiūlyto bendrojo modelio pritaikomumas perkeliant ir įgyvendinant Prieinamumo direktyvą, kurios taikymo sritis apsiriboja kai kuriais skaitmeninės rinkos gaminiais ir paslaugomis. Taikyta Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodika (**horizontalioji funkcijų peržiūra** prieinamumo politikos skaitmeninės rinkos gaminių ir paslaugų srityje), vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodika, patvirtinta Vyriausybės 2011 m. rugpjūčio 17 d. nutarimu Nr. 968², ir šios metodikos taikymo rekomendacijomis³, bei **supaprastinta Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo institucinių alternatyvų sąnaudų analizė**. Atsižvelgta į Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komiteto pateiktus bendrojo prieinamumo reikalavimo išaiškinimus, taip pat užsienio valstybių patirtį įgyvendinant prieinamumo reikalavimus bendrai ir konkrečiai Prieinamumo direktyvos taikymo srityje.

¹ 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų (OJ L 151, 7.6.2019, p. 70–115).

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 968 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodikos patvirtinimo“ (TAR, 2016-11-02, Nr. 26127).

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodikos taikymo rekomendacijos, <http://www.vakokybe.vrm.lt>.

1. Siūlomas institucinis modelis

Šioje dalyje pristatomas siūlomas bendrasis prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinis modelis. Paaiškinama, kokiais argumentais grindžiamas būtent tokio modelio siūlymas, pateikiama supaprastinta modelio grafinio schema, aprašomos institucijoms priskiriamos funkcijos ir institucijų sąveika.

1.1. Siūlomo modelio pagrindimas

Prieinamumo reikalavimas yra *pirmiausia skirtas neįgaliųjų teisėms užtikrinti* (fizinės aplinkos ir informacijos prieinamumas neįgaliesiems sudaro prielaidas naudotis kitomis teisėmis). Prieinamumas neįgaliesiems įprastai užtikrinamas taikant universalaus dizaino principą, t. y. sukuriant visiems asmenims tinkamą aplinką, todėl prieinamumo reikalavimo įgyvendinimas yra *naudingas įvairioms visuomenės grupėms* (pagyvenusiems asmenims, nėščiosioms, keleiviams su bagažu ir pan.). Tačiau prieinamumo reguliavimas ir pareiga užtikrinti prieinamumą pirmiausia *kyla iš negaliųjų teisių apsaugai skirtų teisės aktų*, kuriuose nustatomas prieinamumo reikalavimas, taip pat detalizuojami jo standartai, sukuriamos pareigos konkrečioms institucijoms ir pan.

Pagrindinis tarptautinis prieinamumo neįgaliesiems reikalavimą nustatantis teisės aktas yra *Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija* (Lietuvai privaloma nuo 2010 m.). Prieinamumo neįgaliesiems reikalavimas yra viena iš šios konvencijos normų (9 straipsnis), konvencijos priežiūros komitetas yra parengęs šio straipsnio komentarą, kuriame paaiškinamas prieinamumo reikalavimas ir aptariami aktualūs jo įgyvendinimo aspektai. Pagal šį išaiškinimą, *prieinamumo neužtikrinimas turi būti suvokiamas kaip diskriminacija dėl negalios*.⁴

ES, kuri yra JT neįgaliųjų teisių konvencijos dalyvė, yra priėmusi kelis teisės aktus, detalizuojančius prieinamumo neįgaliesiems reikalavimo įgyvendinimą. Tokių detalizuojančių ES teisės aktų ateityje gali būti priimta ir daugiau, nes esami teisės aktai palieka reguliavimo spragų. Pavyzdžiui, toks JT konvenciją detalizuojantis teisės aktas yra ES prieinamumo direktyva, kuria siekiama užtikrinti kai kurių skaitmeninėje rinkoje judančių gaminių ir paslaugų prieinamumą neįgaliesiems ir užtikrinti tokių gaminių bei paslaugų laisvą judėjimą ES vidaus rinkoje. Lietuvoje JT neįgaliųjų konvencijos normas detalizuoja įvairūs teisės aktai, skirti bendriesiems ir specializuotiems klausimams spręsti. Taip pat yra priimta ES teisės aktams dėl prieinamumo įgyvendinti skirtų teisės aktų.

Institucinė neįgaliųjų teisių apsaugos sąranga (institucijų kompetencija, atsakomybės sritys) Lietuvoje yra *nustatyta pagal bendruosius ir detalizuojama pagal specialiuosius* neįgaliųjų teisių apsaugos Lietuvos Respublikos teisės aktus.

Bendrasis institucinis neįgaliųjų teisių apsaugos institucinis modelis yra toks. Pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą, asmenų su negalia socialinės integracijos politiką formuoja ir įgyvendina Vyriausybė,

⁴ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General Comment no. 2 – Article 9: Accessibility (adopted 11 April 2014), UN doc. no. CRPD/C/GC/2, § 13.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos pagal kompetenciją, Neįgaliųjų reikalų departamentas, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, savivaldybės ir neįgaliųjų asociacijos.

JT neįgaliųjų teisių *konvencijos įgyvendinimo institucinis modelis* Lietuvoje yra toks. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija Vyriausybės nutarimu „Dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo“ (Valstybės žinios, 2010-12-11, Nr. 145-7455) yra paskirta konvencijos įgyvendinimą koordinuojančia institucija. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Susisiekimo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Aplinkos ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Teisingumo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Kultūros ministerija, Lietuvos statistikos departamentas, Informacinės visuomenės plėtros komitetas yra paskirti pagal kompetenciją atsakingomis už konvencijos įgyvendinimą institucijomis. Laikantis JT neįgaliųjų teisių konvencijos reikalavimų, Lietuvoje konvencijos įgyvendinimo funkcija yra atskirta nuo stebėsenos funkcijos. Konvencijos įgyvendinimo stebėseną pagal Lygių galimybių įstatymą (15¹ straipsnis) vykdo speciali komisija, kurią sudaro 5 nariai: iš jų 4 yra neįgaliųjų asociacijų atstovai ir vienas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atstovas. Komisiją techniškai ir ūkiškai aptarnauja Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Komisija nuolat tikrina, kaip įgyvendinama Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija (taigi tikrina ir tai, kaip gyvendinamas šios konvencijos straipsnis apie prieinamumą).

JT neįgaliųjų teisių *konvencijos įgyvendinimo* Lietuvoje institucinis *modelis dera su bendruoju* neįgaliųjų teisių apsaugos Lietuvoje instituciniu modeliu, t. y. *pagrindinis vaidmuo tenka Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, bet pagal kompetenciją įtraukiamos ir kitos šakinės institucijos*. Į konvencijos įgyvendinimo stebėseną įtraukiami ir nuo vykdomosios valdžios nepriklausomi subjektai, t. y. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, o per ją – ir neįgaliųjų organizacijų atstovai. *Prieinamumo neįgaliesiems reikalavimo (kaip vieno iš JT neįgaliųjų teisių konvencijos elementų) įgyvendinimo modelis taip pat turėtų derėti su bendruoju* neįgaliųjų teisių apsaugos instituciniu modeliu.

Šiuo metu Lietuvoje nesant bendro prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo reguliavimo, *visose srityse taikytinas prieinamumo institucinis modelis nėra nustatytas. Konkrečiose teminėse srityse yra pavyzdžių*, rodančių, kad prieinamumo užtikrinimo kompetencija yra paskirstyta, t. y. institucinė sąranga sukonstruota. Iš esmės tas kompetencijų paskirstymas atskirose prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo srityse yra toks, kad *bendrąjį prieinamumo įgyvendinimo koordinavimą vykdo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (per Neįgaliųjų reikalų departamentą), o kitos šakinės ministerijos priima reikiamus tam tikros srities prieinamumo standartus, sukuria vertinimo mechanizmus, atlieka vertinimus*. Pastebėtina, kad tais atvejais, kai prieinamumo standartas nėra suformuluotas tarptautiniu ar ES lygmeniu, prieinamumo standartų formulavimas nacionaliniu lygmeniu per Lietuvos standartizacijos departamentą ir jo technikos komitetus (pagal Standartizacijos įstatymą) praktiškai nevyksta. Todėl, siekiant sisteminio pokyčio formuluojant ir diegiant prieinamumo standartus siūlytina pagal specialųjį įstatymą sukurti specializuotą prieinamumo standartų kūrimo sistemą, numatant prieinamumo ekspertų vadovavimą šiam procesui ir kartu užtikrinant institucinę sąsają tarp prieinamumo standartų formulavimo ir jų įgyvendinimo stebėsenos. Tokios specializuotos būtent prieinamumo standartų kūrimui skirtos institucinės sistemos pavyzdžių galima rasti ir užsienio praktikoje (žr. Kanados pavyzdį⁵).

Esamas prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinio modelio užuomazgas siekiama patobulinti, aiškiau apibrėžiant *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pagrindinį vaidmenį formuojant prieinamumo politiką* Lietuvoje, taip pat jos *bendradarbiavimo* su kitomis centrinio ir savivaldybių lygmens institucijomis ir įstaigomis, neįgaliųjų organizacijų atstovų ir prieinamumo standartus įgyvendinti turėsiančių pramonės bei paslaugų sektorių atstovų *įtraukimo* į prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo valdymo procesą *mechanizmą*. Prieinamumo reikalavimų suvokimui Lietuvoje didinti siūloma Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sistemoje *steigti Prieinamumo kompetencijų centrą*. Tokio centro sukūrimas leistų ne tik sutelkti ekspertų kompetencijas

⁵ Accessible Canada Act (S.C. 19, c. 10), <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/A-0.6/page-1.html#h-1153395>.

viename instituciniame darinyje, bet ir sudarytų galimybes koordinuoti prienamumo standartų formulavimą, teikti metodinę pagalbą diegiant prienamumo standartus, vykdyti bendrąją prienamumo reikalavimo įgyvendinimo stebėseną, siūlyti reikiamas priemones prienamumo politikai įgyvendinti ar tokios politikos pokyčius.

Siūlant bendrąjį prienamumo reikalavimo įgyvendinimo institucinį modelį taip pat siekiama *panaudoti jau esamus prienamumo reikalavimo įgyvendinimo kontrolės mechanizmus*, t. y. specializuotas atskirų sričių prienamumo kontrolę vykdančias įstaigas, vartotojų teisių apsaugos mechanizmą, Lygių galimybių kontrolieriaus ir jo tvirtinamos stebėsenos komisijos vykdomos nepriklausomos stebėsenos mechanizmą. Pavyzdžiui, pagal ES prienamumo direktyvą, viena iš prienamumo standartų įgyvendinimo kontrolės formų yra gaminių žymėjimo ES atitikties (CE) ženklų priežiūra (žr. Prienamumo direktyvos 16-18 straipsnius). Parengdamas ES atitikties deklaraciją gamintojas prisiima atsakomybę už gaminio atitiktį Prienamumo direktyvos reikalavimams. Žymėjimui CE ženklų taikomi bendrieji principai, išdėstyti Reglamente (EB) Nr. 765/2008. Valstybės narės naudojami esamais mechanizmais, kad užtikrintų teisingą žymėjimo CE ženklų reglamentuojančios tvarkos taikymą. Taigi pagal Prienamumo direktyvą numatoma, kad gaminių žymėjimu CE ženklų priežiūrą vykdys *pagal ankstesnius ES teisės aktus paskirtos rinkos priežiūros institucijos* tuose teisės aktuose nustatyta tvarka. Šiuo aspektu aktualu ir tai, kaip atitinkami ES teisės aktai yra įgyvendinti nacionalinėje teisės sistemoje: Lietuvoje Reglamentui (EB) Nr. 765/2008 įgyvendinti buvo priimtas Lietuvos Respublikos atitikties vertinimo įstatymas ir apibrėžta atitikties vertinimo subjektų sistema. Reglamente (EB) Nr. 765/2008 taip pat yra konstatuota (28 konstatuojamojoje dalyje), kad *nacionalinės vartotojų apsaugos institucijos* turėtų bendradarbiauti su nacionalinėmis rinkos priežiūros institucijomis nacionaliniu lygmeniu. Taigi pagal ES teisės aktus vartotojų teisių apsaugos institucijos jau turi pareigą įsitraukti į gaminių atitikties ES reikalavimams vertinimą. Lietuvoje vartotojų teises ginančių valstybės institucijų veiklą koordinuoja Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. Prienamumo reikalavimo laikymosi kontrolę vykdo ir *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*. LGKT, tirdama asmenų su negalia skundus dėl jų diskriminavimo, dažnai nustato pažeidimus dėl fizinės aplinkos nepritaikymo asmenims su negalia. Tais atvejais, kai nustatomi pažeidimai, lygių galimybių kontrolierius kreipiasi į viešąjį ar privatų paslaugos teikėją ar prekės pardavėją, siūlydamas pašalinti lygias galimybes pažeidžiančius veiksmus, t. y. imtis priemonių fizinėms kliūtims pašalinti, prireikus teikia rekomendacijas dėl teisės aktų, ribojančių asmenų su negalia teises tinkamai naudotis visuomeninėmis paslaugomis dėl fizinės aplinkos nepritaikymo. Be to, LGKT atlieka tyrimus dėl asmenų su negalia galimybių įsigyti prekes ar paslaugas apribojimo, nepritaikant statinių ir fizinės aplinkos (paslaugų teikimo ar prekių pardavimo vietų) asmenų su negalia poreikiams. Pavyzdžiui, 2016 m. buvo atliktas tyrimas dėl diskriminacijos negalios pagrindu teikiant taros supirkimo paslaugas pagal užstato už vienkartinės pakuotes sistemą. Nustačius pažeidimą Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija įpareigota teisės aktuose, reglamentuojančiuose supirkimo paslaugų organizavimo tvarką, įtvirtinti pareigą asmenims, teikiantiems šias paslaugas, užtikrinti taros supirkimo vietų pritaikymą asmenų su negalia poreikiams.⁶

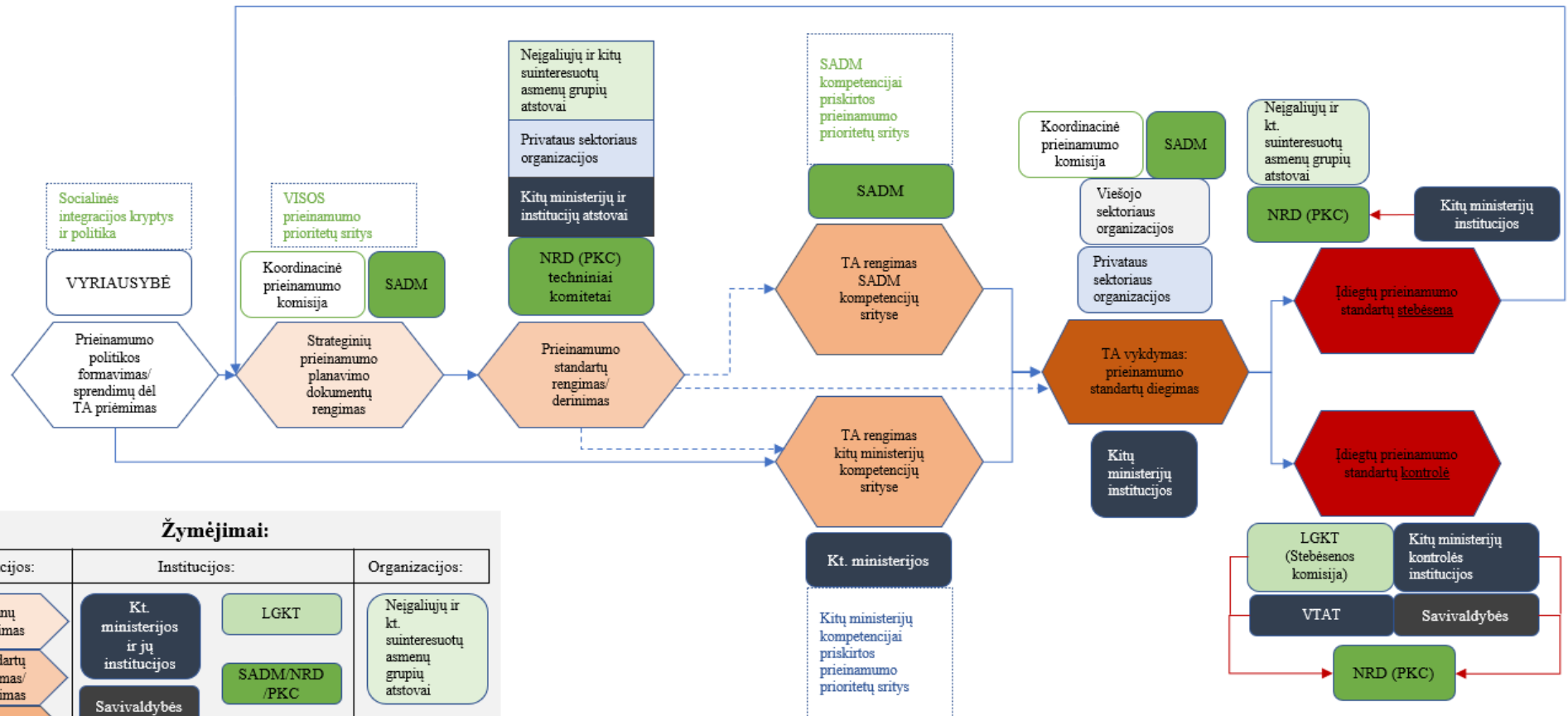
Bendras prienamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinis modelis siūlomas atsižvelgiant į visus minėtus argumentus.

1.2. Siūlomas modelis ir jo aprašymas

Šioje dalyje pateikiama siūlomo bendrojo prienamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinio modelio supaprastinta schema ir šio modelio aprašymas.

⁶ Lietuvos Respublikos sujungtų antrosios ir trečiosios periodinių ataskaitų dėl 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, projektas reg. Nr. 20-9786(3), 2020-10-23, 105 punktas.

1 paveikslas. BENDRASIS PRIEINAMUMO MODELIS

Žymėjimai:

Funkcijos:	Institucijos:	Organizacijos:
Planų rengimas	Kt. ministerijos ir jų institucijos	Neigaliųjų ir kt. suinteresuotų asmenų grupių atstovai
Standartų rengimas/derinimas	Savivaldybės	Privataus sektoriaus organizacijos
TA rengimas		Viešojo sektoriaus organizacijos
TA vykdymas	VTAT	
Stebėseną ir kontrolę		

Šaltinis: sukurta autorių

Prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinis modelis numato, kokie subjektai vykdo kokias funkcijas kuriame politikos lygmenyje. Konstruojant modelį, politikos lygmenys buvo išskirti atsižvelgiant į 1) skirtingiems politikos gyvavimo ciklo etapams būdingas veiklas ir 2) tokioms veikloms reikalingą institucinę aplinką. Politikos gyvavimo ciklas bendrąja prasme apima jos formavimą, koordinavimą, įgyvendinimą, stebėseną ir tobulinimą. Politikos įgyvendinimo metu išryškėję politikos trūkumai leidžia identifikuoti poreikį tobulinti politiką ir grįžti į politikos formavimo etapą, t. y. pradėti naują tam tikrų politikos elementų formavimo ir tos politikos gyvavimo ciklą. Sąlygiškai visiems šio ciklo etapams būdingas veiklas galima skirstyti į 1) politikos formavimo (standartų kūrimo ir priėmimo, jų diegimo planavimo ir organizavimo bei koordinavimo); 2) politikos įgyvendinimo (vykdymo) veiklas (standartų diegimo ir laikymosi) ir 3) politikos kontrolės ir stebėsenos veiklas (kontrolės metu identifikuoti teigiami ir neigiami politikos aspektai padeda atlikti sisteminę politikos stebėseną ir identifikuoti pokyčių poreikį). Tokios veiklos vykdomos skirtingoje institucinėje aplinkoje: 1) politiką formuoja ir jos įgyvendinimą koordinuoja centrinės vykdomosios valdžios institucijos; 2) politiką įgyvendina (laikosi standartų) viešojo ir privataus sektoriaus subjektai; 3) politikos kontrolę ir stebėseną vykdo centrinės vykdomosios valdžios ir savivaldos institucijos, o nepriklausomą stebėseną – ir Lygių galimybių kontrolierius bei jo tvirtinamos sudėties stebėsenos komisija. Šie institucinės aplinkos ypatumai leidžia išskirti tris politikos ciklo metu vykdomų veiklų lygmenis, kartu atspindint institucijų hierarchinius ryšius: 1) centrinės vykdomosios valdžios lygmuo; 2) specializuotų vykdomosios valdžios įstaigų ir savivaldos įstaigų lygmuo; 3) viešojo ir privataus sektoriaus subjektų, kurie turi pareigą laikytis standartų, lygmuo. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir stebėsenos komisija dėl savo nepriklausomo pobūdžio į hierarchinę sistemą neįtraukiami, tačiau jų vykdomos veiklos įtraukiamos į bendrą politikai būdingų veiklų sistemą.

Prieinamumo politikos formavimo, organizavimo ir koordinavimo lygmuo

- Pagrindinė institucija – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Kitos ministerijos šią politiką formuoja savo kompetencijos srityse;
- prieinamumo politikos reikalams siūloma steigti Prieinamumo kompetencijų centrą, įtraukiant jį į neįgalųjų reikalams skirtų įstaigų struktūrą (dabartinėje sąrangoje – Neįgalųjų reikalų departamentą);
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija per siūlomą Prieinamumo kompetencijų centrą organizuotų *standartų rengimo* (jei standartai nėra sukurti, pvz., ES teisės aktu) ir *standartų diegimo* (planuojant tam reikiamas priemones) darbą, *metodinį konsultavimą* ir *prieinamumo sistemos analizę* (šioms funkcijoms vykdyti gali, bet neprivalo būti kuriami atskiri struktūriniai padaliniai);
- prieinamumo standartus atskirose srityse Prieinamumo kompetencijų centras rengtų per techninius komitetus, į kuriuos būtų įtraukiami neįgalųjų (organizacijų) atstovai, pramonės/paslaugų sektoriaus atstovai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Neįgalųjų reikalų departamento) atstovai, šakinių ministerijų atstovai;
- Prieinamumo kompetencijų centro parengti (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos aprobuoti) prieinamumo standartai būtų rekomendaciniai, jie taptų teisiškai privalomi šakiniams ministrams juos priėmus (ministro įsakymo forma);
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija priimtų Prieinamumo kompetencijų centro parengtus planavimo dokumentus (programas, planus) ir koordinuotų tokių programų (planų), numatančių standartų diegimo veiklas, įgyvendinimą;
- specializuotos įstaigos diegtų standartus (vykdytų programas, planus);
- Prieinamumo kompetencijų centras metodinio konsultavimo kompetencijų įgytų ir per ES negalios strategijoje numatytą įsteigti (2022 m.) išteklių centrą *Accessible EU*, kuriame už Prieinamumą atsakingų valstybių narių institucijų atstovai keisis gerąja praktika;
- atlikdamas prieinamumo sistemos analizę Prieinamumo kompetencijų centras identifikuotų naujų politikos priemonių poreikį, dėl kurio spęstų Socialinės apsaugos ir darbo ministerija;
- bet kuriuo prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo politikos ciklo etapu kilusiems klausimams spęsti (pvz., atskirų rinkos priežiūros institucijų vykdomam neproporcingos naštos ekonominės veiklos vykdytojui vertinimo vienodumui, tinkamai atsižvelgiant į prieinamumo standartų turinį, užtikrinti) būtų

įsteigiama Koordinacinė prieinamumo komisija, kurioje atstovaujama ministerijoms. Tokios komisijos veiklai vadovautų Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kaip už bendrosios prieinamumo politikos formavimą atsakinga ministerija.

Prieinamumo politikos stebėsenos ir kontrolės lygmuo

- Kontrolę vykdytų (kaip ir dabar) įstaigos pagal specializaciją (priklausomai nuo srities; įtraukiamos ir savivaldybių lygmens įstaigos), pageidautinas neįgaliųjų atstovų įtraukimas;
- vartotojų teisių apsaugą vykdytų Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba (rinkos priežiūra, skundų tyrimas);
- stebėsenos (kontrolės) sistemoje dalyvautų ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, išlaikant esamą sistemą: 1) kontrolieriaus patvirtintos sudėties JT neįgaliųjų teisių konvencijos stebėsenos komisija (kurios darbe dalyvauja ir neįgaliųjų organizacijų atstovai) tikrina, kaip įgyvendinama JT neįgaliųjų teisių konvencija, teikia rekomendacijas dėl jos įgyvendinimo; 2) tarnyba tiria skundus dėl aplinkos nepritaikymo (neprieinamumo) neįgaliesiems, nustatęs pažeidimus siūlo juos šalinti, teikia rekomendacijas institucijoms dėl teisės aktų, pagal Administracinių nusižengimų kodeksą tarnybos pareigūnai gali pradėti administracinių nusižengimų teiseną, atlikti administracinių nusižengimų tyrimą ir surašyti administracinių nusižengimų protokolus dėl lygių galimybių pažeidimo (ANK 81 straipsnis);
- įgyvendinimo etape numatomas informacijos teikimas Prieinamumo kompetencijos centrui apie prieinamumo įgyvendinimą konkrečiose srityse ir nustatytas spręstinas problemas (nuo įgyvendinimo taip būtų pereinama prie tobulinimo, t. y. grįžtama į politikos formavimo etapą);
- sisteminę prieinamumo sistemos veikimo stebėseną ir analizę vykdytų Prieinamumo kompetencijų centras, dėl konkrečių politikos tobulinimo priemonių poreikio spęstų Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Prieinamumo politikos vykdymo (standartų laikymosi) lygmuo

- Prieinamumo politiką vykdytų viešojo ir privataus sektoriaus subjektai;
- siūloma numatyti pareigą vykdyti įsivertinimą pagal Prieinamumo kompetencijų centro parengtą metodiką (dabar pagal Neįgaliųjų reikalų departamento parengtą patikros lapą toks įsivertinimas yra rekomendacinio pobūdžio) ir teikti informaciją apie tokį įsivertinimą Prieinamumo kompetencijų centrui.

2. Siūlomo institucinio modelio pritaikomumas Prieinamumo direktyvai įgyvendinti

2.1. Esamos situacijos analizė

2.1.1. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veiklos rūšys

Prieinamumo direktyvos teisinis pagrindas – Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 114 straipsnis, t. y. šia direktyva nustatomos priemonės valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatoms, skirtoms vidaus rinkos sukūrimui ir veikimui, suderinti. Taigi šia direktyva pirmiausia yra siekiama ES vidaus rinkos kūrimo ir stiprinimo tikslų.

Prieinamumo direktyvos 1 straipsnyje jos dalykas yra apibrėžiamas taip:

Šios direktyvos tikslas yra prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos veikimo suderinant valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su tam tikrų gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimais, visų pirma panaikinant dėl skirtingų prieinamumo reikalavimų valstybėse narėse kylančias kliūtis laisvam gaminių ir paslaugų, kuriems taikoma ši direktyva, judėjimui ir užkertant joms kelią.

Iš šios formuluotės matyti, kad direktyva siekiama tinkamo ES vidaus rinkos veikimo.

Prieinamumo direktyvos 2 straipsnyje, nurodant konkrečius gaminius ir paslaugas, yra apibrėžiama jos taikymo sritis. Jai būdingas požymis yra tas, kad tie gaminiai ir paslaugos yra skaitmeniniai, t. y. susiję su elektroninių ryšių, telekomunikacijų technologijų naudojimu ir informacinės visuomenės paslaugų teikimu. Be to, iš straipsnio formuluotės matyti, kad šios direktyvos reikalavimai taikomi vartotojų įrenginiams ir paslaugoms, kurias gauna vartotojai. Todėl šia direktyva yra siekiama vartotojų gerovės, o katu ir vartotojų teisių apsaugos tikslų.

Prieinamumo direktyvos konstatuojamosiose dalyse įvardijama, kad šia direktyva siekiama įgyvendinti ir Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos⁷ reikalavimus. Taigi siekiama neįgaliųjų integracijos, kiek ji susijusi su prieinamumo reikalavimų įgyvendinimu tam tikroje srityje, tikslų. Pastebėtina, kad neįgaliųjų teisių gynimo organizacijos (pavyzdžiui, Europos negalios forumas) šios direktyvos įgyvendinimą suvokia būtent kaip neįgaliųjų

⁷ Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai, 2006-12-13, Valstybės žinios, 2010-06-19, Nr. 71-3561.

teisių įgyvendinimą ir skatina visas neįgaliųjų organizacijas siekti aktyvaus dialogo su valstybių institucijomis, perkeliančiomis šią direktyvą į nacionalinės teisės sistemas.⁸

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, Prieinamumo direktyvai įgyvendinti reikšmingos veiklos rūšys turi būti suvokiamos kaip tos, kuriomis siekiama stiprinti ES vidaus rinką ir užtikrinti jos tinkamą veikimą, kurti elektroninių ryšių politiką, informacinę visuomenę, užtikrinti neįgaliųjų teisių apsaugą, taip pat vartotojų teisių apsaugą. Todėl turėtų būti siekiama nustatyti būtent šių rūšių veikloms vykdyti svarbius institucijų įgaliojimus, kompetencijas, funkcijas, tikslus.

2.1.2. Lietuvos institucijų funkcijų paskirstymas

Šioje ataskaitos dalyje siekiama identifikuoti tas Lietuvos institucijas, kurių kompetencija apima veiklą, reikalingą Prieinamumo direktyvai įgyvendinti. Kadangi konkrečios valdymo sritys Lietuvoje yra pavedamos ministrams,⁹ siekiama nustatyti būtent kompetentingas ministerijas. Tuo pat metu suvokiama, kad konkretaus ministro valdymo sričiai yra priskiriamos ir kitos įstaigos, todėl srities valdymo tikslams pasiekti, o nagrinėjamu atveju – Prieinamumo direktyvai įgyvendinti – gali būti tikslinga pasitelkti ir tokias įstaigas. Vis dėlto laikomasi nuostatos, kad atsakomybę už valdymo srities tikslų įgyvendinimą turi prisiimti ministrai, todėl direktyvos įgyvendinimo modelis pirmiausia turi apibrėžti konkrečių ministerijų įtraukimo į direktyvos įgyvendinimo procesą apimtį. Prieinamumo direktyvai įgyvendinti reikšmingi konkrečių ministerijų funkcijos ir tikslai identifikuojami pirmiausia atsižvelgiant į tai, kaip jie apibrėžiami tų ministerijų nuostatuose.

Atlikus ministerijų nuostatų analizę matyti, kad kelios ministerijos atlieka funkcijas ir vykdo veiklą, kuri yra svarbi Prieinamumo direktyvos tikslams pasiekti. SADM vykdo veiklą neįgaliųjų integracijos, vartotojų teisių apsaugos (produktų saugos) srityje, EIM – ES vidaus rinkos politikos, informacinės politikos, vartotojų teisių apsaugos (produktų saugos) srityje, TM – vartotojų teisių apsaugos srityje, KM – visuomenės informavimo paslaugų srityje, SM – elektroninių ryšių politikos, transporto paslaugų, pašto paslaugų srityje, VRM vykdo veiklą, susijusią su bendrojo pagalbos telefono (112) paslauga, FM vykdo veiklą finansinių paslaugų srityje, AM – įgyvendinant prieinamumo reikalavimus aplinkos (statybų) srityje.

Tiek, kiek Prieinamumo direktyva yra susijusi su neįgaliųjų teisių (prieinamumo standarto) įgyvendinimu, pagrindinė su jos įgyvendinimu susijusi ministerija yra SADM. Svarbu ir tai, kad ši ministerija koordinuoja Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje. Tiek, kiek Prieinamumo direktyva yra susijusi su ES vidaus rinkos tinkamu veikimu ir rinkos priežiūra, pagrindinė su jos įgyvendinimu susijusi ministerija yra EIM. Tiek, kiek Prieinamumo direktyva yra susijusi su vartotojų teisių apsauga, pagrindinė su jos įgyvendinimu susijusi ministerija yra TM. Taip pat svarbu tai, kad Prieinamumo direktyvai įgyvendinti svarbias veiklas vykdo ministro valdymo sričiai priskirtos įstaigos. Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerija vykdo neįgaliųjų integracijos veiklą. Informacinės visuomenės plėtros komitetas (ekonomikos ir inovacijų ministro valdymo srities įstaiga) dalyvauja įgyvendinant informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliesiems. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba (teisingumo ministro valdymo srities įstaiga) įgyvendina valstybinę vartotojų teisių apsaugos politiką vartotojų teisių apsaugos, ne maisto produktų rinkos ir turizmo paslaugų teikėjų veiklos priežiūros srityse ir siekia užtikrinti veiksmingą vartotojų teisių apsaugą, atitinkančią Europos Sąjungos teisės reikalavimus.

⁸ European Disability Forum, 2020. European Accessibility Act. Toolkit for transposition.

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 330 nutarimas „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“ (Valstybės žinios, 2010-04-03, Nr. 38-1784).

Atsižvelgiant į Prieinamumo direktyvos sąsajas su Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu, svarbu pastebėti, kad šios konvencijos institucinio įgyvendinimo modelis Lietuvoje apima daugelį institucijų. SADM koordinuoja šios konvencijos įgyvendinimą. Kitos valstybės institucijos (ŠMSM, SM, SAM, AM, EIM, TM, URM, VRM, KM, Statistikos departamentas, Informacinės visuomenės plėtros komitetas, taip pat ir SADM) pagal kompetenciją yra atsakingos už nuostatų, susijusių su atitinkama veiklos sritimi, įgyvendinimą. Konvencijos įgyvendinimo stebėseną vykdo nepriklausoma institucija – Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos.

2.1.3. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimas užsienio valstybėse

Buvo išnagrinėtas trijų ES valstybių narių – Vokietijos, Švedijos ir Lenkijos – vykdomas Prieinamumo direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę.

Visose trijose nagrinėtose valstybėse ketinama Prieinamumo direktyvą įgyvendinti priimant naują bendrai suformuluotą įstatymą (Vokietijoje jis jau priimtas, kitose dviejose šalyse parengti tokio įstatymo projektai). Detalesni gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimai paliekami žemesnio lygmens teisės aktams.

Politikos formavimo ir koordinavimo lygmuo. Trijų valstybių bendruose įstatymuose nėra tiesiogiai įvardijama pagrindinė gaminių ir paslaugų prieinamumo politiką formuojanti ir koordinuojanti ministerija.

Vokietijos įstatyme nurodoma, jog detalūs gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimai bei kai kurie kiti įstatymo taikymo aspektai bus nustatyti įstatymiais potvarkiais, kuriuos parengs Darbo ir socialinės apsaugos ministerija, sutarusi su Finansų, Sveikatos, Ekonomikos ir energetikos bei Susisiekimo ir skaitmeninės infrastruktūros ministerijomis. Įstatymas tam tikras funkcijas numato ir pagal Neįgaliųjų lygių teisių įstatymą veikiančioms institucijoms Darbo ir socialinės apsaugos ministerijos veiklos sferoje.

Švedijoje specialiosios parengiamosios komisijos darbe dalyvavo Finansų, Infrastruktūros, Kultūros ir Socialinių reikalų ministerijų atstovai (ataskaita buvo pristatyta Socialinių reikalų ministerijai). Detalai nustatyti, kokiems gaminiams ir paslaugoms ir kokie reikalavimai bus taikomi, paliekama kompetentingoms institucijoms (autonomiškoms vyriausybės agentūroms); apskritai rekomenduota detalių reglamentavimą priimti kuo žemesniu lygmeniu.

Lenkijoje pagrindinė institucija, rengusi įstatymo projektą, buvo Plėtros fondų ir regioninės politikos ministerija, dalyvaujant Ekonominės plėtros ir technologijų, Šeimos ir socialinės politikos, Infrastruktūros, Švietimo ir mokslo, Kultūros ir nacionalinio paveldo ministerijoms bei Ministrų tarybos pirmininko kanceliarijai.

Rinkos priežiūros institucijos ir jų koordinavimo lygmuo. *Vokietijos* įstatyme įtvirtinta, jog jo laikymąsi prižiūri federalinių žemių rinkos priežiūros institucijos. Federalinė darbo saugos ir profesinės sveikatos tarnyba prie Darbo ir socialinės apsaugos ministerijos yra žemių ir Europos Komisijos ryšių palaikymo įstaiga, informuojanti Komisiją ir kitas ES valstybes nares apie priemones, kurių rinkos priežiūros institucijos imasi gaminių, tiekiamų ir į kitas ES valstybes nares, atžvilgiu. Ekonomikos ir klimato apsaugos ministerija vyriausybėje koordinuoja tarpsektorinio masto rinkos priežiūrą. Ji atstovauja Vokietijai rinkos priežiūros klausimais, europiniu lygmeniu rengiant teises priemones ir aptariant europinių teisės nuostatų įgyvendinimo aspektus. Federalinė tinklų agentūra šios ministerijos pavedimu atlieka bendros ryšių palaikymo tarnybos funkciją, nustatytą Reglamente (ES) 2019/1020.

Švedijoje parengiamosios komisijos ataskaitoje rekomenduojama, jog gaminių, kuriems taikomi Prieinamumo direktyvos reikalavimai, rinkos priežiūrą turėtų vykdyti Švedijos pašto ir telekomunikacijų institucija, pavaldi Infrastruktūros ministerijai. Uždavinys kontroliuoti, kaip laikomasi paslaugų prieinamumo reikalavimų, turėtų būti padalytas kelioms institucijoms, pavaldžioms Kultūros, Finansų ir Infrastruktūros ministerijoms, o Švedijos pašto ir telekomunikacijų institucija turėtų vykdyti paslaugų prieinamumo priežiūrą visose srityse, kurioms prižiūrėti nepaskirta kita institucija. Institucijos, prižiūrinčios konkrečias sritis, turėtų teisę skelbti ir detales tų sričių prieinamumo taisykles. Tokios taisyklės gali būti skelbiamos tik po to, kai dėl jų nuomonę pareiškia Švedijos pašto ir telekomunikacijų institucija. Ji taip pat turi teisę reglamentuoti prieinamumą srityse, kurių priežiūra nepriskirta konkrečioms institucijoms, ir teisę skelbti pasiūlyto reglamentavimo įgyvendinimo taisykles.

Lenkijoje siūloma rinkos priežiūros prieinamumo požiūriu sistema yra fragmentuota, sudaryta iš įvairių skirtingo pavaldumo institucijų, jau vykdančių atskirų sektorių rinkos priežiūrą. Laikomasi prielaidos, kad esant tokiai sistemai bus galima išnaudoti esamų institucijų potencialą, išteklius ir priežiūros priemones, kartu suteikiant joms papildomų kompetencijų ir užduočių, susijusių su naujo reglamentavimo taikymu. Priežiūros sistemoje dalyvauja ir muitinės pareigūnai, atsakingi už kontrolę gaminių, kuriems taikoma muitinės leidimo pateikti į rinką procedūra.

Stebėseną, kaip rinkos priežiūros sistema tenkina gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimus, vykdo Valstybinio neįgalųjų reabilitacijos fondo, pavaldaus Šeimos ir socialinės politikos ministerijai, valdybos pirmininkas. Jis prižiūri, kaip įstatymo nuostatas taiko rinkos priežiūros institucijos, skelbia ir teikia Europos Komisijai informaciją apie rinkos priežiūros ir muitinės institucijas bei jų įgaliojimus, rengia periodinius planus ir ataskaitas, juos skelbia ir teikia Europos Komisijai ir kitoms ES valstybėms narėms.

2.2. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo problematika ir institucinės alternatyvos

Prieinamumo direktyva gamintojams, importuotojams, platintojams, paslaugų teikėjams sukuria teises ir pareigas, susijusias su jų gaminių ir paslaugų (bendrosios paskirties vartotojų kompiuterių įrangos ir operacinių sistemų, mokėjimo savitarnos terminalų, elektroninių ryšių priemonių, apimančių skubų pagalbos ryšį, paslaugų, kuriomis suteikiama prieiga prie audiovizualinės žiniasklaidos, bankininkystės, keleivinio transporto paslaugų, e. knygų, e. prekybos ir kt.) prieinamumu. Prieinamumas turi būti užtikrintas visiems (neįgaliesiems, vyresnio amžiaus žmonėms, nėščiosioms, keliaujančioms su bagažu, ir kt.), taikant universalaus dizaino principą. Įsigaliojus direktyvai, Lietuva įsipareigoja užtikrinti, kad į rinką būtų pateikiami tik tokie gaminiai ir paslaugos, kurie atitinka jiems taikomus prieinamumo reikalavimus.

Prieinamumo klausimai Prieinamumo direktyvos aspektu yra horizontalūs ir yra susiję su daugeliu įvairių institucijų veiklos sričių – pagrindinių gaminių ir paslaugų prieigos užtikrinimu neįgaliesiems, tinkamo vidaus rinkos veikimo užtikrinimu ir jos priežiūra, laisvu gaminių ir paslaugų judėjimu ir veiksmingos konkurencijos skatinimu, vartotojų teisių užtikrinimu ir kt. Tačiau ne visose srityse prieinamumo poreikis kol kas yra atpažįstamas, institucijoms nėra aišku, kokias funkcijas ir kokių mastu teks vykdyti.

Lietuvos kompetentingos institucijos pripažįsta, kad, siekiant užtikrinti prieinamumą, yra būtina inicijuoti esminį universalaus dizaino taikymo proveržį visose visuomenės srityse. Tam reikia sukurti aiškų institucinės sąrangos modelį, numatant horizontalios ir sisteminės prieinamumo politikos formavimo Lietuvoje atsakomybę, taip pat gaminių ir paslaugų prieinamumo priežiūros koordinavimo ir vykdymo mechanizmus, procesuose dalyvaujančias institucijas ir jų atsakomybės pasidalijimą, kartu siekiant sinergijos.

Siekdamas pasiūlyti tokį konkrečiai Prieinamumo direktyvai įgyvendinti skirtą modelį, Vyriausybės strateginės analizės centras atliko Vyriausybei atskaitingų institucijų horizontaliąją funkcijų peržiūrą prieinamumo politikos gaminių ir paslaugų srityje aspektu. Tokia peržiūra buvo siekiama paskirstyti funkcijas tarp institucijų, tinkamai apibrėžiant jų kompetencijos ribas.

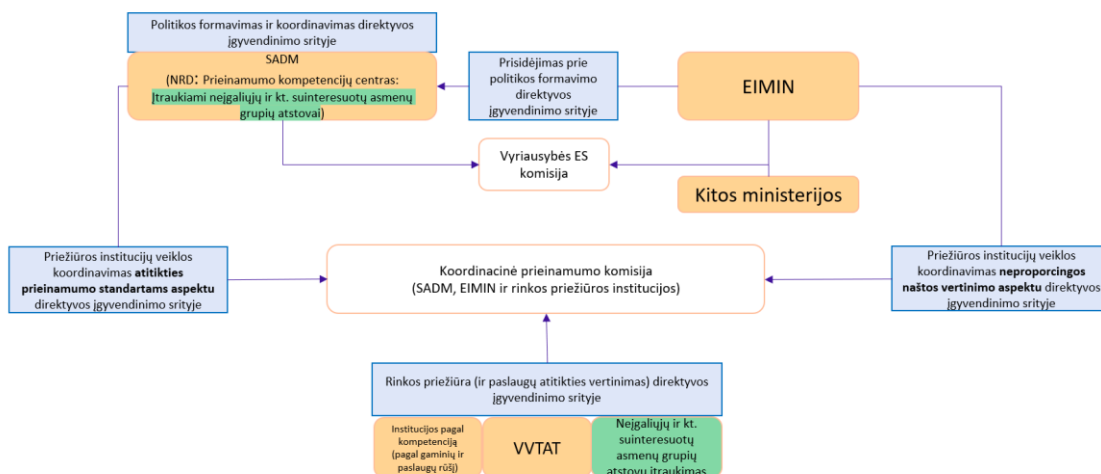
Apibendrinus visą surinktą informaciją, buvo išskirti šie konkrečiai Prieinamumo direktyvos įgyvendinimui aktualūs institucinės sąrangos lygmenys: politikos formavimo, koordinavimo ir rinkos priežiūros. Taip pat išskirtos šios Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo alternatyvos: (I) rinkos priežiūros veiklos dominavimu grindžiamas institucinis modelis; (II) neįgalųjų teisių apsaugos dominavimu grindžiamas modelius ir (III) mišrus (neįgalųjų teisių apsaugos, rinkos priežiūros ir vartotojų teisių apsaugos veiklų derinimu grindžiamas) modelis.

Nors įvardintos Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo institucinės sąrangos modelių alternatyvos skiriasi politikos formavimo ir rinkos priežiūros koordinavimo lygmeniu, jos iš esmės sutampa rinkos priežiūros institucijų aspektu. Todėl šie alternatyvūs modeliai buvo lyginti politikos formavimo ir rinkos priežiūros koordinavimo aspektais.

Šių alternatyvų analizė atskleidė, kad rinkos priežiūros veiklos dominavimu grindžiamas modelis (I alternatyva) labiausiai tinkamas bendram Prieinamumo direktyvos tikslui – ES vidaus rinkos tinkamam veikimui – įgyvendinti. Politiką įgyvendinanti institucija šioje alternatyvoje – Ekonomikos ir inovacijų ministerija. Tačiau pasirinkus tokį modelį gali būti jaučiamas atotrūkis nuo prieinamumo aspektus geriau išmanančių specialistų. Pasirinkus neįgalųjų teisių apsaugos dominavimu grindžiamą modelį (II alternatyva), gali susiklostyti priešinga situacija: būtų labiau įtraukti ekspertai, turintys žinių apie prieinamumo standartus, tačiau gali atsirasti atotrūkis nuo tų ekspertų, kurie turi specialių žinių apie konkrečių Prieinamumo direktyvos taikymo sričiai priskiriamų skaitmeninės rinkos gaminių ir paslaugų savybes. Politiką įgyvendinanti institucija pagal šią alternatyvą – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Mišraus modelio (III alternatyva) atveju derinamas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kaip institucijos, atsakingos už Jungtinių tautų neįgalųjų teisių konvencijos, taigi ir prieinamumo reikalavimo, įgyvendinimą, ir Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, kaip už ES vidaus rinkos tinkamą veikimą atsakingos institucijos, vaidmuo, kartu numatant, kad vartotojų teisių apsaugą vykdytų teisingumo ministro valdymo sričiai priskiriama Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. Mišraus modelio veikimui užtikrinti būtina detalizuoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą: sukurti tarpinstitucinę Koordinacinę prieinamumo komisiją, pasitelkti esamas struktūras, taip pat organizuoti reikiamą bendradarbiavimą su ekspertais. Pastebėtina, kad šių alternatyvų pasirinkimui sąnaudų kriterijus iš esmės nėra reikšmingas dėl palyginti nedidelių skirtumų.

Atliktas alternatyvų vertinimas atskleidė, kad įgyvendinant Prieinamumo direktyvą reikėtų užtikrinti tiek už neįgalųjų teises, įskaitant prieinamumo reikalavimą, atsakingos institucijos (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos), tiek kompetentingų šakinių institucijų (skaitmeninės rinkos aspektu - Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, vartotojų teisių apsaugos aspektu – Teisingumo ministerijos), aktyvų dalyvavimą. Palankiausias prielaidos užtikrinti tokį institucijų bendradarbiavimą būtų sukurtos pasirinkus nagrinėtą mišrų modelį (III alternatyva). **Detalesnė informacija apie šią tyrimo dalį pateikiama 4 priede.** Toliau pateikiama supaprastinta siūlomo Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo institucinio modelio Lietuvoje grafinė schema.

2 paveikslas. Siūlomas ES prieinamumo direktyvos įgyvendinimo modelis Lietuvoje (schema)

Šaltinis: sukurta autorių

Atliktą Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo institucinių alternatyvų vertinimą siejant su platesniais bendrojo prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje tikslais, būtų tikslinga įvertinti, ar siūlomas Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo modelis yra suderinamas su siūlomu bendrojo prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje instituciniu modeliu (taip įvertinant siūlomo Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo modelio kokybę). Šiuo požiūriu pastebėtina, kad Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo modelis numato, kad bendrąjį prieinamumo reikalavimo įgyvendinimą Lietuvoje koordinuoja už neįgalųjų teisių įgyvendinimą atsakinga institucija, t. y., Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Taigi šis modelis yra suderinamas su šioje tyrimo ataskaitoje siūlomu bendrojo instituciniu modeliu ir skiriasi nuo jo tik tiek, kiek detalizuoja institucijų vaidmenų paskirstymą užtikrinant Prieinamumo reikalavimą vienoje konkrečioje srityje, t. y. taikant jį kai kuriems skaitmeninės rinkos gaminiams ir paslaugoms.

Kita vertus, vertinant siūlomo bendrojo prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje institucinio modelio kokybę, tikslinga įvertinti, kiek jis gali būti pritaikomas įgyvendinant Prieinamumo direktyvą, t. y., kiek bendrasis modelis užtikrina tikslų, kuriems pasiekti buvo pasiūlytas konkretus Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje institucinis modelis, įgyvendinimą. Kadangi pagrindinis šio tyrimo tikslas yra pasiūlyti bendrąjį modelį, toliau atliekamas būtent bendrojo modelio pritaikomumo konkrečios rūšies prieinamumo standartams (t. y., tiems, kuriuos numato Prieinamumo direktyva) vertinimas.

2.3. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimas pagal siūlomą bendrąjį modelį

Bendrasis modelis gali būti taikomas įvairių rūšių prieinamumo standartams įgyvendinti. Taikant šį modelį Prieinamumo direktyvai įgyvendinti, institucijų vaidmenys turėtų būti paskirstyti toliau aprašomu būdu.

Prieinamumo politikos formavimo, organizavimo ir koordinavimo lygmuo

- Prieinamumo standartus apibrėžia direktyva, todėl Prieinamumo kompetencijų centro vaidmuo formuluojant standartus nėra reikalingas;
- prieinamumo standartai būtų priimami (t. y., direktyvos standartai į nacionalinę teisę perkeliami) šakinių ministerijų parinkta forma (įprastai - ministrų įsakymais, tačiau prireikus gali būti taikomas standartų integravimo į kitos rūšies teisės aktą metodas);
- Prieinamumo kompetencijų centras konsultuotų šakines ministerijas dėl direktyvos standartų turinio suvokimo, atsižvelgiant į Prieinamumo reikalavimų turinį neįgaliųjų teisių apsaugos sistemoje (pagal JT neįgaliųjų teisių konvenciją);
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, rengdama strateginio planavimo dokumentus prieinamumo srityje, naudotųsi Prieinamumo kompetencijų centro ekspertinėmis žiniomis. Be to, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuotų planavimo dokumentų, numatančių standartų diegimo veiklas, įgyvendinimą (atsižvelgiant į direktyvos turinį, daugiausia konkrečių priemonių tokiems planavimo dokumentams turėtų pasiūlyti Ekonomikos ir inovacijų ministerija, todėl galimas ir toks variantas, kad būtent ji būtų atsakinga ir už planavimo dokumentų rengimo ir įgyvendinimo koordinavimą, prireikus kreipdamasi į Prieinamumo kompetencijų centrą metodinės pagalbos);
- standartų diegimą organizuotų šakinės ministerijos pagal kompetenciją;
- direktyvos, kaip ES teisės akto, perkėlimo į nacionalinę teisę ir tinkamo įgyvendinimo klausimams išspręsti reikalingas koordinavimas galėtų būti vykdomas prireikus pasitelkiant esamas struktūras, būtent, Vyriausybės ES komisiją;
- direktyvos, kaip specialaus prieinamumo reikalavimui įgyvendinti skirto teisės akto, perkėlimo į nacionalinę teisę ir tinkamo įgyvendinimo klausimams išspręsti reikalingas koordinavimas galėtų būti vykdomas per siūlomą įsteigti Koordinacinę prieinamumo komisiją.

Prieinamumo politikos stebėsenos ir kontrolės lygmuo

- Kontrolę vykdytų specializuotos centrinės vykdomosios valdžios ir savivaldybių įstaigos (kurioms tokia kompetencija jau yra suteikta pagal kitus teisės aktus);
- vartotojų apsaugą vykdytų Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba;
- siūloma bendradarbiavimo struktūra: Koordinacinė prieinamumo komisija, kurioje ministerijų lygmeniu būtų aptariami aktualūs direktyvos aiškinimo klausimai (pavyzdžiui, siekiama vienodinti atskirų rinkos priežiūros institucijų požiūrį į neproporcingos naštos ekonominės veiklos vykdytojams, dėl kurios gali būti netaikomi prieinamumo reikalavimai, vertinimą);
- už bendradarbiavimą ES lygmeniu pagal šią direktyvą (dalyvavimas ES Komisijos darbo grupėje; informacijos ES Komisijai ir kitoms ES valstybėms narėms apie nustatytas neatitiktis teikimas; reagavimas į taikant Sąjungos apsaugos procedūrą gautą informaciją apie neatitiktis, įskaitant nurodymą šalinti tokį gaminį/paslaugą iš rinkos) galėtų būti atsakingos su direktyvos reguliuojamų teisinių santykių sritimi (skaitmeninės rinkos gaminių rinkos priežiūra ir paslaugų atitikties vertinimas prieinamumo aspektu) susijusios šakinės ministerijos, t. y. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir Ekonomikos ir inovacijų ministerija, pagrindinį vaidmenį numatant už bendrosios prieinamumo politikos formavimą atsakingai Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (ES teisės aktų įgyvendinimo klausimai prireikus galėtų būti aptariami Vyriausybės ES komisijoje);
- atskirose srityse stebėseną vykdytų specializuotos įstaigos (, jos teiktų informaciją Prieinamumo kompetencijų centrui, kuris vykdytų bendrą stebėseną (taip pat gautų informaciją iš šakinių ministerijų, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, prieinamumo reikalavimus vykdančių viešojo ir privataus sektoriaus subjektų) ir parengtas ataskaitas teiktų tvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai;
- į stebėseną ir kontrolę būtų įtraukiami neįgaliųjų organizacijų atstovai.

Prieinamumo politikos vykdymo lygmuo

- prieinamumo standartus diegtų valstybės institucijos ir įstaigos pagal kompetenciją;
- gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimus vykdytų viešojo ir privataus sektoriaus subjektai;
- pagal Prieinamumo kompetencijų centro (kol jo nėra – pagal Neįgaliųjų reikalų departamento) parengtą metodiką prieinamumo reikalavimus vykdančys subjektai vykdytų įsivertinimą ir apie atliktą įsivertinimą teiktų informaciją Prieinamumo kompetencijų centrui, kuris ją panaudotų prieinamumo stebėsenai vykdyti.

Išvados

1. **Prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo nacionalinėje teisinėje sistemoje procesą sudaro šie etapai:**
1) prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo konkrečioje srityje planavimas, 2) techninių prieinamumo standartų konkrečioje srityje rengimas, 3) teisės aktų, nustatančių techninių standartų teisinį privalomumą, priėmimas, 4) teisės aktų vykdymas (teisiškai privalomų techninių standartų diegimas), 5) prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo stebėseną ir kontrolę. Stebėseną leidžia identifikuoti tobulintinus prieinamumo politikos aspektus ir taip grįžti į pradinį proceso etapą, t. y. prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo procesas turi būti suvokiamas cikliškai.
2. **Lietuvos institucijų funkcijos įgyvendinant prieinamumo reikalavimą turi būti tokios.** Svarbiausius prieinamumo politikos plėtros klausimus sprendžia ir plėtros kryptis bei etapus Lietuvoje nustato Vyriausybė, kuri taip pat prireikus gali išspręsti ministerijų horizontalaus bendradarbiavimo procese kylančius nesutarimus. Ministerijų lygmeniu svarbiausias funkcijas vykdo už neįgalųjų teisių, įskaitant nuostatas dėl prieinamumo reikalavimo, įgyvendinimą koordinuojanti institucija, t. y., Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sistemoje (pavyzdžiui, Neįgalųjų reikalų departamente) būtų tikslinga įsteigti Prieinamumo kompetencijų centrą, kuris koordinuotų standartizacijos procesą (t. y., techninių standartų kūrimą prieinamumo srityje), teiktų metodinę pagalbą patvirtinant techninius prieinamumo standartus kaip teisiškai privalomus, diegiant šiuos standartus, taip pat vykdant jų kontrolę ir stebėseną. Kompetentingos šakinės institucijos prieinamumo politiką formuotų ir įgyvendintų savo kompetencijos srityse, o prieinamumo stebėsenai ir tolesniam planavimui reikalingą informaciją teiktų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Turėtų būti maksimaliai panaudojamos esamos įstaigų kompetencijos, ypač užtikrinant prieinamumo reikalavimo laikymosi kontrolę. Institucijų bendradarbiavimui prieinamumo klausimais gali būti tikslinga steigti papildomas koordinavimo struktūras (pvz., Koordinacinę prieinamumo komisiją), bet taip pat tikslinga panaudoti esamas (pvz., Vyriausybės ES komisiją, jei sprendžiami ES teisės aktų įgyvendinimo klausimai). Vartotojų teisių apsaugos aspektu prieinamumo reikalavimą turėtų užtikrinti Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba.
3. **Pasiūlytas bendrasis prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo modelis yra tinkamas taikyti įvairiose teminėse prieinamumo srityse.** Tokią išvadą leidžia daryti tai, kad **šis modelis gali būti pritaikytas Prieinamumo direktyvai įgyvendinti.** Laikantis siaurojo požiūrio į Prieinamumo direktyvos įgyvendinimą pasiūlyta institucinė alternatyva (mišrus modelis) yra suderinama su bendroju Prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo Lietuvoje instituciniu modeliu, nes nepaneigia Prieinamumo reikalavimo įgyvendinimą koordinuojančio Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaidmens ir kartu detalizuoja su Prieinamumo reikalavimu susijusias šakinių institucijų funkcijas tų institucijų kompetencijos srityse.
4. Dėl šių priežasčių **Prieinamumo modelis Lietuvoje turėtų numatyti koordinuojantį Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaidmenį ir kartu maksimaliai užtikrinti šakinių institucijų įsitraukimą** į prieinamumo reikalavimo įgyvendinimą. Prieinamumo direktyvos atveju siūloma, kad būtų derinamas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kaip institucijos, atsakingos už Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijos įgyvendinimą, ir Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, kaip už ES vidaus rinkos tinkamą veikimą ir skaitmeninę rinką atsakingos institucijos, vaidmuo, kartu numatant, kad vartotojų teisių apsaugą vykdytų teisingumo ministro valdymo sričiai priskiriama Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba.

Šaltinių sąrašas

1. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (Lietuvos aidas, 1991-12-13, Nr. 249-0).
2. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (Valstybės žinios, 1996-04-10, Nr. 32-788).
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 851 „Dėl Teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1998-07-15, Nr. 63-1816).
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 17 d. nutarimas Nr. 892 „Dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1998-07-24, Nr. 66-1916).
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. nutarimas Nr. 921 „Dėl Ekonomikos ir inovacijų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1998-07-29, Nr. 67-1957).
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 8 d. nutarimas Nr. 1088 „Dėl Finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1998-09-16, Nr. 81-2267).
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 22 d. nutarimas Nr. 1138 „Dėl Aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1998-09-25, Nr. 84-2353).
8. Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas (Valstybės žinios, 2000-04-19, Nr. 32-890).
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 291 „Dėl Vidaus reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2001-03-21, Nr. 24-794).
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimas Nr. 480 „Dėl bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašo patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2003-04-24, Nr. 38-1739).
11. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (Valstybės žinios, 2003-12-05, Nr. 114-5115).
12. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2005 m. sausio 21 d. įsakymas Nr. T-5 „Dėl informacinės aplinkos pritaikymo žmonių su negalia ugdymui metodikos ir neįgaliesiems skirtų elektroninių mokymo priemonių pritaikymo ir saugojimo formatų metodinių reikalavimų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2005-03-01, Nr. 29-928).
13. 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1107/2006 dėl neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų teisių keliaujant oru (OJ L 204, 26.7.2006, p. 1–9).
14. 2007 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1371/2007 dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų (OJ L 315, 3.12.2007, p. 14–41).
15. 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/22/EB dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus (OJ L 110, 1.5.2009, p. 30–36).
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 330 nutarimas „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“ (Valstybės žinios, 2010-04-03, Nr. 38-1784).
17. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolas (Valstybės žinios, 2010-06-19, Nr. 71-3561).
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 1469 „Dėl Kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2010-10-23, Nr. 125-6392).
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 1480 „Dėl Susisiekimo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2010-10-23, Nr. 125-6402).
20. 2010 m. lapkričio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1177/2010 dėl jūrų ir vidaus vandens keliais vykstančių keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 (OJ L 334, 17.12.2010, p. 1–16).
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gruodžio 8 d. nutarimas Nr. 1739 „Dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo“, (Valstybės žinios, 2010-12-11, Nr. 145-7455).
22. 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 181/2011 dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 (OJ L 55, 28.2.2011, p. 1–12).
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 968 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodikos patvirtinimo“ (TAR, 2016-11-02, Nr. 26127).

24. Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodikos taikymo rekomendacijos, 2011 m. rugsėjo 8 d., <http://www.vakokybe.vrm.lt>.
25. Neįgalųjų reikalų departamento prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. V-37 „Dėl neįgalųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame sektoriuose rekomendacijų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2013-01-17, Nr. 6-251).
26. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2013 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. T-72 „Dėl Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2004 m. kovo 31 d. įsakymo Nr. T-40 „Dėl neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklalapių kūrimo, testavimo ir įtvirtinimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo“ (Valstybės žinios, 2013-06-08, Nr. 61-3050).
27. UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General Comment no. 2 – Article 9: Accessibility (adopted 11 April 2014), UN doc. no. CRPD/C/GC/2.
28. 2014 m. liepos 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB (OJ L 257, 28.8.2014, p. 73–114).
29. 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo (OJ L 327, 2.12.2016, p. 1–15).
30. 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1563 dėl Sąjungos ir trečiųjų šalių tarpvalstybinio keitimosi autorių ir gretutinių teisių saugomų tam tikrų kūrinių ir kitų objektų prieinamos formos kopijomis aklu, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui (OJ L 242, 20.9.2017, p. 1–5).
31. 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1564 dėl aklu, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (OJ L 242, 20.9.2017, p. 6–13).
32. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2017 m. gruodžio 18 d. įsakymas Nr. 3-622 „Dėl Europos Sąjungos geležinkelių sistemos prieinamumo neįgaliesiems ir riboto judumo asmenims techninio sąveikumo specifikacijos įgyvendinimo plano patvirtinimo“ (TAR, 2017-12-18, Nr. 20323).
33. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. birželio 19 d. įsakymas Nr. A1-297 dėl Klausos negalią turinčių asmenų socialinio dalyvavimo visuomenėje strategijos 2018–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo (TAR, 2018-06-21, Nr. 10215).
34. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2018 m. lapkričio 12 d. įsakymas Nr. 1V–1113 „Dėl LR ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus įsakymo Nr. 1V–889 „Dėl universaliųjų elektroninių ryšių paslaugų teikimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ (TAR, 2018-11-12, Nr. 18273).
35. 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1808, kuria, atsižvelgiant į kintančias rinkos realijas, iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva) (OJ L 303, 28.11.2018, p. 69–92).
36. 2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1972, kuria nustatomas Europos elektroninių ryšių kodeksas (OJ L 321, 17.12.2018, p. 36–214).
37. 2018 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos autorinių teisių ir gretutinių teisių įstatymo Nr. VII–1185 2, 20, 20(1), 25, 31, 32, 63, 75 str. ir 3 priedo pakeitimo įstatymas (TAR, 2018-12-28, Nr. 21868).
38. European Harmonised Standard „Accessibility requirements for ICT products and services“ (EN 301 549 V2.1.2 (2018–08)),
https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/301500_301599/301549/02.01.02_60/en_301549v020102p.pdf.
39. Accessible Canada Act (S.C. 19, c. 10), <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/A-0.6/page-1.html#h-1153395>.
40. 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų (OJ L 151, 7.6.2019, p. 70–115).
41. 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/1020 dėl rinkos priežiūros ir gaminių atitikties, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2004/42/EB ir reglamentai (EB) Nr. 765/2008 ir (ES) Nr. 305/2011 (OJ L 169, 25.6.2019, p. 1–44).

42. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. rugpjūčio 2 d. įsakymas Nr. A1-446 „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (TAR, 2019-08-02, Nr. 12729).
43. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2019 m. lapkričio 4 d. įsakymas Nr. D1-653 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“ patvirtinimo“ (TAR, 2019-11-05, Nr. 17624).
44. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. rugsėjo 8 d. įsakymas Nr. A1-817 „Dėl Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (TAR, 2020-09-08, Nr. 18874).
45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 998 „Dėl 2021 m. metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ (TAR, 2020-09-16, Nr. 19293).
46. Lietuvos Respublikos sujungtų antrosios ir trečiosios periodinių ataskaitų dėl 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, projektas reg. Nr. 20-9786(3), 2020-10-23.
47. Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymo Nr. VIII-1605 5 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 5¹ straipsniu įstatymas (TAR, 2020-11-20, Nr. 24574).
48. Nacionalinis socialinės integracijos institutas, Transporto paslaugų asmenims su negalia pakankamumo ir efektyvumo Lietuvoje tyrimas, 2020, <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Transporto-paslaugu%CC%A8-pakankamumo-ir-efektyvumo-studija.pdf>
49. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 19, 20, 22, 24, 25, 31, 33, 34, 34-1, 37, 38, 39, 40, 40-1, 40-3, 40-4, 43, 45, 47, 48, 51, 52 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 32-1, 40-5 straipsniais, 34-2 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo trečiojo skirsnio pavadinimo pakeitimo įstatymas (TAR, 2021-01-26, Nr. 1352).
50. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. lapkričio 10 d. nutarimas Nr. 933 „Dėl 2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos neįgaliesiems tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse plėtros programos patvirtinimo“ (TAR, 2021-11-12, Nr. 23476).
51. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo Nr. IX-2135 pakeitimo įstatymas (TAR, 2021-11-25, Nr. 24230).
52. European Disability Forum, 2021. European Accessibility Act. Toolkit for transposition.
53. Žmonių su negalia socialinės integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvus protokolo įgyvendinimo 2020 m. stebėsenos ataskaita, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius, 2021, <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/ZTSI-Stebesenos-Ataskaita-9.pdf>.
54. Gesetz zur Umsetzung der Richtlinie (EU) 2019/882 des Europäischen Parlaments und des Rates über die Barrierefreiheitsanforderungen für Produkte und Dienstleistungen - (Barrierefreiheitsstärkungsgesetz - BFGS). Bundesgesetzblatt (bgb.de).
55. Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen (Behindertengleichstellungsgesetz – BGG). BGG - Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen (gesetze-im-internet.de).
56. Gesetz über Unterlassungsklagen bei Verbraucherrechts- und anderen Verstößen (Unterlassungsklagengesetz). <https://dejure.org/gesetze/UKlaG>.
57. Gesetz zur Marktüberwachung und zur Sicherstellung der Konformität von Produkten (Marktüberwachungsgesetz – MüG) https://www.gesetze-im-internet.de/m_g_2021/.
58. Tillgänglighetsdirektivet. Betänkande av Utredningen om genomförandet av tillgänglighetsdirektivet. <https://www.regeringen.se/4a114e/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/tillganglighetsdirektivet.pdf>.
59. Ustawa z dnia 2022 r. o dostępności niektórych produktów i usług. Projekt z dnia 24 marca 2022 r. <http://www.pik.org.pl/komunikaty/922/dostosowanie-sie-podmiotow-branzy-wydawniczej-do-wymaganego-standardu-dostepnosci-tresci-na-platformach-internetowych-urzadzeniach-mobilnych-oraz-ksiazek-elektronicznych>.
60. Finansų ministerijos atvirų duomenų prieiga, <https://rinkiniai.lietuvosfinansai.lt/>.
61. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbuotojų pareigybių aprašymai, 2022-04-29, <https://socmin.lrv.lt/lt/struktura-ir-kontaktai/istaigos-kontaktai>.
62. Negaliųjų reikalų departamento darbuotojų pareigybių aprašymai, 2022-04-29, <https://www.ndt.lt/struktura-ir-kontaktai/kontaktai/>.

63. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos struktūra, 2022-04-29, <https://www.vvtat.lt/struktura-ir-kontaktai/kontaktai/593>.

Priedai

1. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir ES teisės aktų neįgaliųjų integracijos srityje įgyvendinimo analizė

Šioje ataskaitos dalyje nagrinėjama, kaip Lietuvoje yra įgyvendinami tarptautiniai ir ES teisės aktai neįgaliųjų integracijos srityje. Daugiausia dėmesio skiriama institucinės sąrangos ir prieinamumo standarto įgyvendinimo klausimams.

2010 m. Lietuva ratifikavo 2006 m. priimtą Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją¹⁰ ir prisiėmė atsakomybę įgyvendinti šios konvencijos nuostatas savo įstatymuose ir praktikoje. Vienas iš konvencijos principų yra prieinamumas, pagal kurį neįgaliesiems turi būti užtikrintos galimybės savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, lygiai su kitais asmenimis užtikrintas fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumas tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Konvencijoje numatoma, kad ją ratifikavusios valstybės turi taikyti prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą užtikrinančias priemones, siekdamos:

- rengti ir skleisti visuomenei prieinamų objektų ar jai teikiamų paslaugų prieinamumo būtiniausius standartus ir gaires bei kontroliuoti, kaip jie įgyvendinami;
- užtikrinti, kad privačios įmonės, siūlančios visuomenei prieinamus objektus ar jai teikiamas paslaugas, atsižvelgtų į visus prieinamumo neįgaliesiems aspektus;
- apmokyti suinteresuotus asmenis prieinamumo sunkumų, su kuriais susiduria neįgalieji, klausimais;
- pastatuose ir kituose visuomenei prieinamuose objektuose įrengti ženklus Brailio raštu ir kitomis aiškiai perskaitomomis ir suprantamomis formomis;
- suteikti galimybę neįgaliesiems pasinaudoti įvairių pagalbininkų ir tarpininkų paslaugomis, įskaitant gidus, skaitovus ir profesionalius gestų kalbos vertėjus, kad būtų sudarytos sąlygos patekti į pastatus ir kitus visuomenei prieinamus objektus;
- skatinti kitokias atitinkamas pagalbos ir paramos neįgaliesiems formas, kad jiems būtų užtikrinta galimybė gauti informaciją;
- skatinti naujų informacijos ir ryšių technologijų ir sistemų, taip pat ir interneto, prieinamumą neįgaliesiems;
- ankstyvuojant etapu skatinti prieinamų informacijos ir ryšių technologijų ir sistemų projektavimą, kūrimą, gamybą ir platinimą, kad šios technologijos taptų prieinamos už mažiausią įmanomą kainą.

Priemonės taikomos pastatams, keliams, transporto priemonėms ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant mokyklas, būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas, informacijos, ryšių ir kitokioms tarnyboms, įskaitant elektronines ir avarines tarnybas.

¹⁰ Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai (Valstybės žinios, 2010-06-19, Nr. 71-3561).

Konvencijos įgyvendinimas ir įgyvendinimo stebėseną. 2010 m. gruodžio 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą¹¹, kuriuo buvo paskirtos už konvencijos įgyvendinimą atsakingos institucijos, kurios buvo įpareigtos dalyvauti rengiant konvencijos įgyvendinimo ataskaitas. Vyriausybės institucijos arba kitaip vadinamos centrinės įgyvendinančios institucijos funkcijos minėtu Nutarimu Lietuvoje priskirtos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Kitos valstybės institucijos (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Susisiekimo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Aplinkos ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Teisingumo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Kultūros ministerija, Statistikos departamentas, Informacinės visuomenės plėtros komitetas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) pagal kompetenciją paskirtos atsakingomis už nuostatų, susijusių su atitinkama veiklos sritimi, įgyvendinimą.

Nuo 2018 m. Konvencijos įgyvendinimo stebėseną vykdo lygių galimybių kontrolieriaus tvirtinama Nepriklausoma žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija, kurios sudėtis ir veiklos procedūros reglamentuotos Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo¹² 15¹ straipsniu.

Pirmoji konvencijos įgyvendinimo ataskaita, kurią rengė Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymais sudaryta darbo grupė, buvo parengta 2012 m. 2015 m. NVO Asociacija „Lietuvos neįgaliųjų forumas“ ir kitos organizacijos parengė alternatyvias ataskaitas. Šios ataskaitos 2016 m. buvo svarstomos JT neįgaliųjų teisių komitete, komitetas pateikė rekomendacijas Lietuvai dėl Konvencijos įgyvendinimo.¹³

Konvencijos nuostatų dėl prieinamumo užtikrinimo įgyvendinimas Lietuvoje. Siekiant įgyvendinti 2020 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto nacionalinio pažangos plano¹⁴ uždavinį 2.6 „Plėtoti neįgaliesiems tinkamą aplinką visose gyvenimo srityse“, buvo patvirtinta Neįgaliesiems tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse plėtros programa¹⁵. Programa apima šias priemones:

- užtikrinti fizinės infrastruktūros prieinamumą neįgaliesiems;
- užtikrinti informacinės infrastruktūros ir informacijos pritaikymą neįgaliųjų poreikiams;
- skatinti paslaugų ir prekių pritaikymą neįgaliųjų poreikiams.

Programos priemonių plane taip pat numatyta, kad fizinės aplinkos prieinamumo asmenims su negalia lygis procentais 2030 m. nuo 30 proc. (2019 m. duomenimis) pakils iki 70 proc., informacinės infrastruktūros ir informacijos pritaikymo lygis nuo 5 proc. (2019 m. duomenimis) pakils iki 50 proc., o paslaugų ir prekių pritaikymo neįgaliųjų poreikiams lygis pakils iki 35 proc. ir 25 proc. atitinkamai. Plėtros programai įgyvendinti numatyta skirti 79600 tūkst. eurų.¹⁶

Fizinės aplinkos prieinamumas. Fizinės aplinkos prieinamumas neįgaliesiems reglamentuojamas šiais teisės aktais:

11 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gruodžio 8 d. nutarimas Nr. 1739 „Dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo“, (Valstybės žinios, 2010-12-11, Nr. 145-7455).

12 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (Valstybės žinios, 2003-12-05, Nr. 114-5115).

13 Žmonių su negalia socialinės integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo 2020 m. stebėsenos ataskaita, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius, 2021, <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/ZTSI-Stebesenos-Ataskaita-9.pdf>

14 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 998 „Dėl 2021 m. metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ (TAR, 2020-09-16, Nr. 19293).

15 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. lapkričio 10 d. nutarimas Nr. 933 „Dėl 2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos neįgaliesiems tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse plėtros programos patvirtinimo“ (TAR, 2021-11-12, Nr. 23476).

16 Žmonių su negalia socialinės integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo 2020 m. stebėsenos ataskaita, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius, 2021, <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/ZTSI-Stebesenos-Ataskaita-9.pdf>

- Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu¹⁷. Įstatyme nustatytos tam tikros taisyklės, susijusios su neįgaliųjų fiziniu prieinamumu infrastruktūros / aplinkos pritaikymo požiūriu;
- Lietuvos Respublikos statybos įstatymu¹⁸. Šio statymo 6 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad pastatuose ir inžineriniuose statiniuose statybos darbus vykdant „pagal statybos, rekonstravimo, pastato atnaujinimo (modernizavimo), kapitalinio remonto, supaprastintą statybos, supaprastintą rekonstravimo projektus, kapitalinio remonto aprašą, paprastojo remonto projektą ar paprastojo remonto aprašą statiniuose, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, arba keičiama statinių paskirtis į šiame sąraše nurodytą paskirtį, tokius pastatus ir inžinerinius statinius būtina pritaikyti specialiesiems neįgaliųjų poreikiams, vadovaujantis normatyvinių statybos techninių dokumentų reikalavimais“. Taip pat nurodyta, kad Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ar jo įgaliota institucija tikrina šių statinių projektų sprendinių atitiktį nustatytiems reikalavimams. Įstatymo 52 straipsnio 7 punkte nurodyta, kad su statyba susijusį viešąjį interesą sudaro „aplinkos prieinamumas, įskaitant aplinkos atitiktį specialiesiems neįgaliųjų poreikiams“.
- statybos techniniais reglamentais, tvirtinamais Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymais. 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo 2019 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas D1-653 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“ patvirtinimo“.¹⁹ Šis reglamentas nustato reikalavimus rengiant statinių, nurodytų Reglamento 1 priede, statybos, rekonstravimo, pastato atnaujinimo (modernizavimo), kapitalinio remonto, supaprastintą statybos, supaprastintą rekonstravimo projektus, kapitalinio remonto aprašą, paprastojo remonto projektą ar paprastojo remonto aprašą arba keičiant statinių paskirtį.

Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų plane²⁰ ir Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų plane²¹ numatytos įvairios priemonės, skirtos fizinės aplinkos prieinamumui gerinti. Dauguma šių priemonių nukreiptos į valstybės ir savivaldybių įstaigoms priklausančių viešosios paskirties pastatų ir infrastruktūros (kultūros įstaigų, policijos įstaigų, kalėjimų, savivaldybių administracijų, asmens sveikatos priežiūros įstaigų, teismų pastatų, švietimo įstaigų) prieinamumo neįgaliems žmonėms užtikrinimą, būsto ir jo aplinkos pritaikymą žmonėms su negalia.

Transporto prieinamumas. Transporto prieinamumo neįgaliesiems užtikrinimą reglamentuoja šie Europos Sąjungos reglamentai dėl viešojo naudojimo transporto:

- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1107/2006 dėl neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų teisių keliaujant oru;²²
- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1371/2007 dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų;²³
- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1177/2010 dėl jūrų ir vidaus vandenų keliais vykstančių keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/200499;²⁴

17 Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (Lietuvos aidas, 1991-12-13, Nr. 249-0).

18 Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (Valstybės žinios, 1996-04-10, Nr. 32-788).

19 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2019 m. lapkričio 4 d. įsakymas Nr. D1-653 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“ patvirtinimo“ (TAR, 2019-11-05, Nr. 17624).

20 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. rugpjūčio 2 d. įsakymas Nr. A1-446 „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (TAR, 2019-08-02, Nr. 12729).

21 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. rugsėjo 8 d. įsakymas Nr. A1-817 „Dėl Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (TAR, 2020-09-08, Nr. 18874).

22 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1107/2006 dėl neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų teisių keliaujant oru (OJ L 204, 26.7.2006, p. 1–9).

23 2007 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1371/2007 dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų (OJ L 315, 3.12.2007, p. 14–41).

24 2010 m. lapkričio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1177/2010 dėl jūrų ir vidaus vandenų keliais vykstančių keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 (OJ L 334, 17.12.2010, p. 1–16).

- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 181/2011 dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004²⁵.

2017 m. gruodžio 18 d. įsakymu²⁶ Nr. 3-622 „Dėl Europos Sąjungos geležinkelių sistemos prieinamumo neįgaliesiems ir riboto judumo asmenims techninio sąveikumo specifikacijos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, buvo patvirtintas Europos Sąjungos geležinkelių sistemos prieinamumo žmonėms, turintiems negalią, ir riboto judumo asmenims techninio sąveikumo specifikacijos įgyvendinimo planas. Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų plane numatyta priemonė gerinti geležinkelio paslaugų prieinamumą negalią turintiems asmenims. Ši priemonė išliko ir Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021 – 2023 metų veiksmų plane. Įgyvendinant šią priemonę 2021 m. numatyta žmonėms su negalia pritaikyti geležinkelių transporto bilietų pardavimo ir kelionės informavimo sistemą (sistema apims šias priemones: internetinį puslapį (; programėlę; bilietų pardavimo automatų 25 stotyse). 2022 m. numatyta įrengti priemones maršrutui be laiptelių ir kliūčių (50 keleivinių geležinkelio stočių ir stotelių, kur yra didžiausias aptarnaujamų keleivių kiekis)²⁷.

2020 metais NRD užsakymu Nacionalinis socialinės integracijos institutas atliko „Transporto paslaugų asmenims su negalia pakankamumo ir efektyvumo Lietuvoje tyrimą“²⁸. Tyrimas nustatė tokias transporto paslaugų neįgaliesiems prieinamumo tobulinimo sritis:

- Žmonių su negalia transporto prieinamumo problemoms spręsti šalyje nėra teisės akto, kuris apimtų visų galimų transporto paslaugų prieinamumo didinimo sprendinius. Pavienių ministerijų formuojama politika skiriasi.
- Teisės aktų analizė parodė, jog miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų reglamentavimas šalyje yra itin menkas – didžioji dauguma savivaldybių nėra nustačiusios privalomų techninių reikalavimų transporto priemonių pritaikymui, taigi, transporto pritaikymas kiekvienoje savivaldybėje skiriasi, transportui skiriamos lėšos yra naudojamos neefektyviai.
- Lietuvai galioja tarptautiniai reglamentai, kurių daliai padarytos išimties dėl pasirengimo ar lėšų nebuvimo.
- Pasigendama dėmesio NVO, kurios galėtų padėti valstybei organizuoti transporto paslaugas.
- Žmonių su negalia mobilumo problemos Lietuvoje iki šiol buvo tyrinėtos minimaliai. Analizė parodė, kad žmonės su negalia į teikiamų paslaugų vertinimą įtraukiami retai, atlikti tyrimai dažniausiai kiekybiniai ir neatskleidžia individualesnės bei išsamesnės transporto paslaugų vartotojų patirties. Taip pat transporto prieinamumo tyrimai dažniausiai reprezentuoja fizinę negalią turinčių asmenų padėtį, daug mažiau dėmesio skiriama kitiems negalios situacijų pobūdžiams, todėl rekomenduoja transporto prieinamumo vertinimą atlikti įtraukiant ir kitas negalios grupes.
- Nėra mechanizmo, kuriuo būtų galima vertinti žmonių su negalia keliavimo ypatumus viešajame transporte. Viešojo transporto bilietų nuolaidos, taikomos žmonėms su negalia, taip pat taikomos ir senyvo amžiaus asmenims bei šeimoms, studentams ir kt., todėl neaišku, kokia žmonių su negalia dalis naudojasi viešuoju transportu.

25 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 181/2011 dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 (OJ L 55, 28.2.2011, p. 1–12).

26 Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2017 m. gruodžio 18 d. įsakymas Nr. 3-622 „Dėl Europos Sąjungos geležinkelių sistemos prieinamumo neįgaliesiems ir riboto judumo asmenims techninio sąveikumo specifikacijos įgyvendinimo plano patvirtinimo“ (TAR, 2017-12-18, Nr. 20323).

27 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. rugsėjo 8 d. įsakymas Nr. A1-817 „Dėl Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (TAR, 2020-09-08, Nr. 18874).

28 Nacionalinis socialinės integracijos institutas, Transporto paslaugų asmenims su negalia pakankamumo ir efektyvumo Lietuvoje tyrimas (2020), <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Transporto-paslaugu%CC%A8-pakankamumo-ir-efektyvumo-studija.pdf>.

- NRD, vykdydamas JT neįgaliųjų teisių konvencijos 9 straipsnio „Prieinamumas“ įgyvendinimo stebėseną, renka duomenis, kurie yra nepakankami transporto prieinamumui šalies mastu įvertinti.
- Transporto paslaugos yra fragmentuotos tarp skirtingų savivaldybės įstaigų ir NVO, teikiančių socialinio užimtumo, švietimo, sveikatos ar kitas paslaugas. Kadangi transportas yra naudojamas tik vienos įstaigos paslaugoms vykdyti, dažnai šis transportas naudojamas neefektyviai.
- Dalis transporto priemonių, kurios buvo perduotos savivaldybėms vykdant 2016–2018 m. investicinį projektą „Specialaus transporto, pritaikyto neįgaliesiems, įsigijimas ir paslaugų teikimas savivaldybių teritorijoje“, nebuvo tinkamai pritaikytos šių paslaugų gavėjams.
- Vykdydami jau minėtą 2016–2018 m. investicinį projektą, nė viena transporto priemonė nebuvo perduota asociacijoms, kurios atstovauja žmonėms su psichosocialine negalia.
- Savivaldybių apklausa ir 2020 m. socialinių paslaugų planų vertinimas parodė, jog renkami duomenys apie socialinę transporto organizavimo paslaugą yra nepatikimi, renkami skirtingais būdais ir metodais.
- Darnaus transporto prieinamumo sistemos nebuvimas yra viena didžiausių kliūčių. Pritaikytos transporto priemonės bus neefektyvios, jei nebus pritaikyta aplinka nuvykti iki stotelių ir gauti jose reikiamą pagalbą.
- ES fondų investicinių priemonių rezultatų analizė parodė, jog nuo 2015 m. 5-ioms didžiosioms savivaldybėms buvo skirta 4,8 kartų daugiau finansavimo viešojo transporto plėtrai nei regionų savivaldybėms.
- Žmonių su negalia ir riboto judumo asmenų mobilumas gali būti užtikrintas tik tuomet, kai visoje šalyje yra kuriamos vienodos arba panašios transporto prieigos sąlygos.²⁹

Paslaugų prieinamumas. Paslaugų prieinamumą neįgaliesiems užtikrina šie teisės aktai:

- Transporto lengvatų įstatymas³⁰. Onkologinėmis ligomis sergantiems gyventojams visoje Lietuvoje teisę įsigyti tolimojo ir vietinio susisiekimo transporto bilietus su 80 proc. nuolaida įtvirtino 2020 m. pabaigoje priimtos Transporto lengvatų įstatymo pataisos³¹;
- Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuose rekomendacijos³². Šios rekomendacijos skirtos valstybės ir savivaldybių įstaigoms bei žmonėms, viešajame ir privačiame sektoriuose paslaugas teikiantiems asmenims, įstaigoms, įskaitant gydymo, švietimo, kultūros įstaigas, ir organizacijoms, jų tikslas – padėti viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuje dirbantiems specialistams pasirengti sutikti, bendrauti ir aptarnauti negalią turinčius asmenis. Rekomendacijose pateikiamos bendravimo su neįgaliaisiais nuostatos.

ES teisės aktai, kuriais užtikrinamas paslaugų neįgaliesiems prieinamumas, yra šie:

- ES direktyva, kuria nustatomas Europos elektroninių ryšių kodeksas³³. Ši direktyva Lietuvoje buvo įgyvendinta, priėmus Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo pakeitimo įstatymą³⁴, kuriuo buvo atnaujinti reikalavimai universaliosioms elektroninių ryšių paslaugoms, įtvirtintas įpareigojimas užtikrinti tam tikroms vartotojų grupėms įperkamas universaliasias elektroninių ryšių paslaugas. Taip

²⁹ *Ibid.*; taip pat: Žmonių su negalia socialinės integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo 2020 m. stebėsenos ataskaita, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius, 2021, <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/ZTSI-Stebesenos-Ataskaita-9.pdf>, p. 44.

³⁰ Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas (Valstybės žinios, 2000-04-19, Nr. 32-890).

³¹ Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymo Nr. VIII-1605 5 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 5¹ straipsniu įstatymas (TAR, 2020-11-20, Nr. 24574).

³² Neįgaliųjų reikalų departamento prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. V-37 „Dėl neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame sektoriuose rekomendacijų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2013-01-17, Nr. 6-251).

³³ 2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1972, kuria nustatomas Europos elektroninių ryšių kodeksas (OJ L 321, 17.12.2018, p. 36–214).

³⁴ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo Nr. IX-2135 pakeitimo įstatymas (TAR, 2021-11-25, Nr. 24230).

pat Ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus įsakymu buvo patvirtintos taisyklės dėl elektroninių ryšių paslaugų teikimo³⁵, kurios įtvirtino elektroninių ryšių paslaugų teikėjo pareigą suteikti informaciją apie priemones siekiant užtikrinti lygiavertes galimybes neįgaliesiems. Taip pat šio įsakymo straipsniu nuostatos numatė generalinio pobūdžio prieinamumo reikalavimus neįgaliesiems universaliųjų paslaugų grandinėje. Šios nuostatos aktualios, užtikrinant Bendrojo pagalbos centro teikiamų skubiosios pagalbos paslaugų prieinamumą;

- ES reglamentas dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB.³⁶ Šio reglamento nuostatos iš dalies užtikrina bankininkystės ir elektroninės prekybos paslaugų neįgaliesiems prieinamumą.

Informacijos ir ryšių priemonių prieinamumas. Informacijos prieinamumas neįgaliesiems užtikrinamas teisės aktais, įgyvendinančiais Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo³⁷, kuri numato konkrečius įpareigojimus dėl interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo ir įpareigoja valstybes nares atitikti vienodą prieinamumo standartą, užtikrinti stebėsenos mechanizmą ir šviesti visuomenę apie prieinamumo naudą bei būtinybę. Šia direktyva iš dalies įgyvendinamas Europos darnusis standartas dėl prieinamumo reikalavimų informacijos ir ryšių technologijoms.³⁸ Lietuvos teisės aktai, kuriais užtikrinamas informacijos prieinamumas, yra šie:

- Neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklalapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinės rekomendacijos³⁹;
- Informacinės aplinkos pritaikymo žmonių su negalia ugdymui metodika ir Neįgaliesiems skirti elektroninio mokymo priemonių pritaikymo ir saugojimo formatų metodiniai reikalavimai⁴⁰;
- Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašas⁴¹.

Kiti ES teisės aktai, kuriuo siekiama užtikrinti informacijos prieinamumą neįgaliesiems, yra šie:

- ES direktyva dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labai leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus.⁴² Ši direktyva buvo įgyvendinta, 2018 m. priėmus Lietuvos Respublikos autorių teisių ir

35 Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2018 m. lapkričio 12 m. įsakymas Nr. 1V-1113 „Dėl LR ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus įsakymo Nr. 1V-889 „Dėl universaliųjų elektroninių ryšių paslaugų teikimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ (TAR, 2018-11-12, Nr. 18273).

36 2014 m. liepos 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB (OJ L 257, 28.8.2014, p. 73–114).

37 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo (OJ L 327, 2.12.2016, p. 1–15).

38 European Harmonised Standard „Accessibility requirements for ICT products and services“ (EN 301 549 V2.1.2 (2018-08)), https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/301500_301599/301549/02.01.02_60/en_301549v020102p.pdf

39 Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2013 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. T-72 „Dėl Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2004 m. kovo 31 d. įsakymo Nr. T-40 „Dėl neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklalapių kūrimo, testavimo ir įtvirtinimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo“ (Valstybės žinios, 2013-06-08, Nr. 61-3050).

40 Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2005 m. sausio 21 d. įsakymas Nr. T-5 „Dėl informacinės aplinkos pritaikymo žmonių su negalia ugdymui metodikos ir neįgaliesiems skirtų elektroninių mokymo priemonių pritaikymo ir saugojimo formatų metodinių reikalavimų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2005-03-01, Nr. 29-928).

41 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimas Nr. 480 „Dėl bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašo patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2003-04-24, Nr. 38-1739).

42 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1564 dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labai leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (OJ L 242, 20.9.2017, p. 6–13).

gretutinių teisių įstatymo pakeitimus⁴³, kuriuose įtvirtinti reikalavimai pagerinti knygų ir kitų spausdintųjų objektų prieinamumą ir tarpvalstybinį keitimą šiais objektais prieinamu formatu pasaulyje;

- ES reglamentas dėl Sąjungos ir trečiųjų šalių tarpvalstybinio keitimosi autorių ir gretutinių teisių saugomų tam tikrų kūrinių ir kitų objektų prieinamos formos kopijomis akly, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui⁴⁴;
- ES direktyva, kuria, atsižvelgiant į kintančias rinkos realijas, iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo⁴⁵. Vienas iš pakeitimų, įtvirtintų šioje direktyvoje, buvo nuostatos, kad „Valstybės narės skatina žiniasklaidos paslaugų teikėjus parengti prieinamumo gerinimo veiksmų planus, kad jų teikiamos paslaugos būtų nuolat ir palaipsniui daromos labiau prieinamos neįgaliesiems. Apie tokius veiksmų planus pranešama nacionalinėms reguliavimo institucijoms arba įstaigoms.“ ir „Kiekviena valstybė narė paskiria vieną bendrą, lengvai (be kita ko, neįgaliesiems) ir viešai prieinamą internete informacinį punktą, kuriame būtų teikiama informacija ir kuriam būtų teikiami skundai visais šiame straipsnyje nurodytais prieinamumo klausimais.“ Šios direktyvos nuostatos Lietuvos teisės aktuose buvo įgyvendintos, priėmus LR visuomenės informavimo įstatymo pakeitimus.⁴⁶

Nacionaliniame neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų plane⁴⁷ ir Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų plane⁴⁸ numatytos įvairios priemonės, susijusios su informacinio prieinamumo didinimu, tokios kaip Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos programų titravimas ir jų garsinis vaizdavimas, leidinių, skirtų asmenims, negalintiems skaityti įprasto spausdinto teksto, leidimas, interaktyvios nuotolinio mokymo medžiagos bei interneto svetainių testavimo priemonių parengimas interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumui užtikrinti, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų vertinimų atlikimas, įtraukiant vartotojus, kurie atstovauja asmenų su negalia tikslinei grupei, , portalo „Mano Vyriausybė“ pakeitimai ir metodinės pagalbos, siekiant, kad šis portalas būtų pritaikytas asmenims su negalia, užtikrinimas. Informacijos prieinamumas asmenims su klausos negalia užtikrinamas įgyvendinant Klausos negalią turinčių asmenų socialinio dalyvavimo visuomenėje strategiją ir jos 2018–2020 metų veiksmų planą⁴⁹.

Apibendrinimas. Pagrindinis tarptautinis dokumentas, kuriuo siekiama sudaryti galimybes neįgaliesiems savarankiškai ir visapusiškai, lygiai su kitais asmenimis dalyvauti visose gyvenimo srityse, yra Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija. Konvencija siekiama prieinamumą neįgaliesiems užtikrinti fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių priemonių, paslaugų srityse. Šios konvencijos įgyvendinimo koordinavimas paskirtas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, nes ši ministerija koordinuoja neįgaliųjų socialinės integracijos

43 2018 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo Nr. VII–1185 2, 20, 20(1), 25, 31, 32, 63, 75 str. ir 3 priedo pakeitimo įstatymas (TAR, 2018-12-28, Nr. 21868).

44 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) 2017/1563 dėl Sąjungos ir trečiųjų šalių tarpvalstybinio keitimosi autorių ir gretutinių teisių saugomų tam tikrų kūrinių ir kitų objektų prieinamos formos kopijomis akly, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui (OJ L 242, 20.9.2017, p. 1–5).

45 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1808, kuria, atsižvelgiant į kintančias rinkos realijas, iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva) (OJ L 303, 28.11.2018, p. 69–92).

46 Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 19, 20, 22, 24, 25, 31, 33, 34, 34-1, 37, 38, 39, 40, 40-1, 40-3, 40-4, 43, 45, 47, 48, 51, 52 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 32-1, 40-5 straipsniais, 34-2 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo trečiojo skirsnio pavadinimo pakeitimo įstatymas (TAR, 2021-01-26, Nr. 1352).

47 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. rugpjūčio 2 d. įsakymas Nr. A1-446 „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (TAR, 2019-08-02, Nr. 12729).

48 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. rugsėjo 8 d. įsakymas Nr. A1-817 „Dėl Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (TAR, 2020-09-08, Nr. 18874).

49 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. birželio 19 d. įsakymas Nr. A1-297 dėl Klausos negalią turinčių asmenų socialinio dalyvavimo visuomenėje strategijos 2018–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo (TAR, 2018-06-21, Nr. 10215).

įgyvendinimo klausimus. Kitos valstybės institucijos (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Susisiekiimo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Aplinkos ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Teisingumo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Kultūros ministerija, Statistikos departamentas, Informacinės visuomenės plėtros komitetas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) pagal kompetenciją atsakingos už nuostatų, susijusių su atitinkama veiklos sritimi, įgyvendinimą. Konvencijos įgyvendinimo stebėseną vykdo nepriklausoma institucija – Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos. Taigi Junginių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo modelis yra panašus į tokią Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo institucinę alternatyvą, kurioje direktyvos įgyvendinimo koordinacinis vaidmuo būtų paskirtas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kartu numatoma, kad kitos ministerijos ir joms pavaldžios įstaigos būtų atsakingos už direktyvos nuostatų įgyvendinimą pagal savo veiklos sritis.

2. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo užsienio valstybėse praktikų analizė

Apžvelgiami trijų ES valstybių narių – Vokietijos, Švedijos ir Lenkijos – vykdomo 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų (toliau – Prieinamumo direktyva) perkėlimo kai kurie aspektai.

Vokietija

2021 m. liepos 22 d. Vokietijoje įsigaliojo 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų perkėlimo įstatymas (toliau – Prieinamumo sustiprinimo įstatymas)⁵⁰.

Pagal Prieinamumo sustiprinimo įstatymo 3 str., detalūs gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimai turi būti nustatyti įstatyminiu potvarkiu⁵¹ (Bundesratui pritarus), kurį, kaip numatoma, iki 2022 m. vasaros parengs Darbo ir socialinės apsaugos ministerija, sutarusi su Finansų, Sveikatos, Ekonomikos ir energetikos bei Susisiekiimo ir skaitmeninės infrastruktūros ministerijomis.

Prieinamumo sustiprinimo įstatymas bus taikomas nuo 2025 m. birželio 28 d. (nuo tada įstatyme minimi gaminiai ir paslaugos turi būti prieinami). Savitarnos terminalams įvestas 15 metų (iki 2040 m.) pereinamasis laikotarpis.

Įstatymo reikalavimai privalomi jame išvardytų gaminių gamintojams, platintojams ir importuotojams bei paslaugų teikėjams. Išimtis taikoma labai mažoms paslaugų įmonėms (su mažiau kaip 10 darbuotojų ir ne didesne kaip 2 mln. eurų metine apyvarta), tačiau netaikoma labai mažoms įmonėms, išleidžiančioms gaminius į apyvartą.

50 Gesetz zur Umsetzung der Richtlinie (EU) 2019/882 des Europäischen Parlaments und des Rates über die Barrierefreiheitsanforderungen für Produkte und Dienstleistungen - (Barrierefreiheitsstärkungsgesetz - BFSG).Bundesgesetzblatt (bgbl.de).

51 Įstatyminis potvarkis (vok. Rechtsverordnung) – vykdomosios valdžios (federalinės vyriausybės, federalinio ministro ar žemės vyriausybės) pagal įstatyme įtvirtintą įgaliojimą paskelbtas privalomas teisės aktas,

Nuo 2025 m. į apyvartą išleidžiami tik tie gaminiai, kurie tenkina prieinamumo reikalavimus, kuriems yra atlikta atitikties vertinimo procedūra, deklaruota EB atitiktis ir kurie pažymėti CE ženklu.

Prieinamumo reikalavimai taikomi tik tokia apimtimi, kad dėl jų laikymosi nereikėtų iš esmės keisti gaminio ar paslaugos pagrindinio pobūdžio ir nebūtų sukelta neproporcinga našta atitinkamiems ekonominės veiklos vykdytojams (našta įvertinama pagal įstatymo priede nustatytus kriterijus). Darbo ir socialinės apsaugos ministerija įgaliojama įstatyminiu potvarkiu, suderintu su Finansų ir Ekonomikos ir energetikos ministerijomis, pritarus Bundesratui, minėtus kriterijus detalizuoti ir papildyti.

Kaip laikomasi įstatymo, prižiūri žemių rinkos priežiūros institucijos. Federalinė darbo saugos ir profesinės sveikatos tarnyba prie Darbo ir socialinės apsaugos ministerijos yra žemių ir Europos Komisijos ryšių palaikymo įstaiga, informuojanti Komisiją ir kitas ES valstybes nares apie priemones, kurių rinkos priežiūros institucijos imasi gaminių, tiekiamų ir į kitas ES valstybes nares, atžvilgiu.

Įstatymo 15 str. nustatyta, jog pagal Neįgaliųjų lygių teisių įstatymą⁵² įsteigtas Federalinis prieinamumo kompetencijos centras (pagrindinė įstaiga, konsultuojanti viešosios valdžios institucijas prieinamumo klausimais) konsultuoja įstatymo taikymo klausimais labai mažas įmones, taip pat ir tas, kurios siūlo ar norėtų teikti prieinamas paslaugas.

Ekonominės veiklos vykdytojas, rinkos priežiūros institucijai pareikalavus, bent penkerius metus privalo jai suteikti informaciją apie ekonominės veiklos vykdytojus, kurie jam patiekė gaminį arba kuriems jis patiekė gaminį. Darbo ir socialinės apsaugos ministerija įgaliojama įstatyminiu potvarkiu, suderintu su Ekonomikos ir energetikos ministerija, Bundesratui pritarus, šį penkerių metų terminą pratęsti, jei tai yra tikslinga, atsižvelgus į gaminio ekonomiškai naudingą gyvavimo laiką.

Vartotojo prašymu rinkos priežiūros institucija ekonominės veiklos vykdytojų atžvilgiu gali pradėti administracinę procedūrą dėl Prieinamumo sustiprinimo įstatyme numatytų priemonių, jei vartotojas parodo, jog ekonominės veiklos vykdytojas pažeidė šio įstatymo ar jame numatyto įstatyminio potvarkio nuostatas, ir dėl to vartotojas negali naudotis tam tikru produktu ar paslauga arba gali naudotis jais tik ribotai. Vartotojas turi teisę įgalioti jo vardu ar vietoje jo dėl administracinės procedūros kreiptis Neįgaliųjų lygių teisių įstatyme nustatyta tvarka pripažintą susivienijimą arba ieškinių dėl uždraudimo įstatyme⁵³ numatytą kompetentingą subjektą.

Pripažinto susivienijimo statusą pagal Neįgaliųjų lygių teisių įstatymą suteikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerija Neįgaliųjų dalyvavimo patariamąsios tarybos, steigiamos pagal Socialinį kodeksą, narių siūlymu. Pagal ieškinių dėl uždraudimo įstatymą kompetentingi subjektai yra subjektai iš Federalinės teisingumo tarnybos (Bundesamt für Justiz)⁵⁴ tvarkomų sąrašų arba kitų valstybių narių subjektai, pagal Direktyvą 2009/22/EB⁵⁵ įtraukti į Europos Komisijos sąrašą.

Šie susivienijimai ir subjektai turi teisę pateikti apeliaciją vartotojo vardu. Prieinamumo sustiprinimo įstatymas taip pat numato vartotojo teisę kreiptis dėl neteisminio ginčo sprendimo (taikinimo procedūros), dalyvaujant ir rinkos priežiūros institucijai. Procedūrą vykdo Neįgaliųjų lygių teisių įstatyme numatyta Taikinimo institucija prie Vyriausybės įgaliotinio neįgaliųjų reikalams.

52 Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen (Behindertengleichstellungsgesetz – BGG). BGG – Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen (gesetze-im-internet.de).

53 Gesetz über Unterlassungsklagen bei Verbraucherrechts- und anderen Verstößen (Unterlassungsklagengesetz). <https://dejure.org/gesetze/UKlaG>.

54 Federalinė institucija Teisingumo ministerijos veiklos sferoje.

55 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/22/EB dėl ieškinių dėl uždraudimo ginant vartotojų interesus (OL L 110, 1.5.2009, p. 30–36).

Ekonomikos ir klimato apsaugos ministerija vyriausybėje koordinuoja tarpsektorinio masto rinkos priežiūrą. Ji atstovauja Vokietijai rinkos priežiūros klausimais, europiniu lygmeniu rengiant teises priemones ir aptariant europinių teisės nuostatų įgyvendinimo aspektus. Pagal Rinkos priežiūros įstatymą⁵⁶ Federalinė tinklų agentūra⁵⁷ šios ministerijos pavedimu atlieka bendros ryšių palaikymo tarnybos funkciją⁵⁸, kaip ji nustatyta Reglamente (ES) 2019/1020⁵⁹. Rinkos priežiūros įstatymu Reglamente pagal 70 ES teisės aktų suderintiems gaminių sektoriams įvesti rinkos priežiūros nuostatai pradėti taikyti ir ES lygmeniu nesuderintiems ne maisto gaminių sektoriams.

Įstatyme buvo įtvirtintas federalinių ministerijų ir federalinių žemių susitarimu prie ministerijos įsteigtas ir Federalinės tinklų agentūros administruojamas Vokietijos rinkos priežiūros forumas (vok. Deutsche Marktüberwachungsforum – DMÜF), patariantis vyriausybei ir ją remiantis rinkos priežiūros klausimais. Forumas koordinuoja ir plėtoja rinkos priežiūros institucijų bendradarbiavimą, teikia pasiūlymus dėl vienodos ir veiksmingos rinkos priežiūros.

Švedija

2020 m. balandžio 16 d. Švedijos vyriausybė nutarė sudaryti specialią tyrimo komisiją, kurios užduotis – išanalizuoti, kaip ES prieinamumo direktyva turėtų būti įgyvendinta Švedijoje, ir pateikti reikalingų teisės aktų pasiūlymus. Komisijos darbe dalyvavo Finansų, Infrastruktūros, Kultūros ir Socialinių reikalų ministerijų atstovai, taip pat ekspertai iš Švedijos dalyvavimo agentūros (pavaldi Socialinių reikalų ministerijai), Skaitmeninės valdžios agentūros (pavaldi Infrastruktūros ministerijai), Švedijos prieinamos žiniasklaidos agentūros (pavaldi Kultūros ministerijai), Švedijos pašto ir telekomunikacijų institucijos (pavaldi Infrastruktūros ministerijai), Švedijos akreditavimo ir atitikties vertinimo valdybos (SWEDAC, pavaldi Užsienio reikalų ministerijai), Švedijos bankų asociacijos, Švedijos leidėjų asociacijos, Švedijos transporto įmonių konfederacijos ir kt. Komisija paskelbė savo darbo ataskaitą⁶⁰ 2021 m. gegužės 31 d.

Komisijos nuomone, Prieinamumo direktyvą būtų geriausia įgyvendinti priimant naują bendrai suformuluotą įstatymą dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo. Įstatyme turi būti išdėstytos tik bendros nuostatos ir nuostatos, įpareigojančios ekonominės veiklos vykdytojus. Komisija pateikė tokio įstatymo – *Skaitmeninio gaminių ir paslaugų prieinamumo įstatymo* projektą⁶¹. Vyriausybės nutarimais gali būti reglamentuojami jos kompetencijos klausimai, o kompetentingoms institucijoms (autonomiškoms vyriausybės agentūroms) paliekama detaliai nustatyti, kokiems gaminiams ir paslaugoms ir kokie reikalavimai bus taikomi. Apskritai rekomenduota taisyklės įvesti kuo žemesniu lygmeniu.

Ataskaitoje komisija rekomendavo, jog gaminių, kuriems taikomi Prieinamumo direktyvos reikalavimai, rinkos priežiūrą pagal Reglamento (ES) 2019/1020 nuostatas turėtų vykdyti Švedijos pašto ir telekomunikacijų institucija.

56 Gesetz zur Marktüberwachung und zur Sicherstellung der Konformität von Produkten (Marktüberwachungsgesetz – MüG) https://www.gesetze-im-internet.de/m_g_2021/.

57 Federalinė elektros, dujų, telekomunikacijų, pašto ir geležinkelių agentūra prie Ekonomikos ir klimato apsaugos ministerijos, nacionalinė reguliavimo institucija.

58 Bendra ryšių palaikymo tarnyba atsako bent už rinkos priežiūros institucijų ir institucijų, atsakingų už gaminių, patenkančių į Sąjungos rinką, kontrolę, atstovavimą koordinuotai pozicijai ir pranešimą apie nacionalines rinkos priežiūros strategijas. Ji taip pat padeda skirtingų valstybių narių rinkos priežiūros institucijoms bendradarbiauti, kaip nustatyta Reglamento VI skyriuje.

59 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/1020 dėl rinkos priežiūros ir gaminių atitikties, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2004/42/EB ir reglamentai (EB) Nr. 765/2008 ir (ES) Nr. 305/2011 (OJ L 169, 25.6.2019, p. 1–44).

60 Tillgänglighetsdirektivet. Betänkande av Utredningen om genomförandet av tillgänglighetsdirektivet. <https://www.regeringen.se/4a114e/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/tillganglighetsdirektivet.pdf>

61 *Ibid.*

Uždavinys kontroliuoti, kaip laikomasi paslaugų prieinamumo reikalavimų, turėtų būti padalytas kelioms institucijoms. Kiekvienai konkrečiai institucijai paskirta priežiūros užduotis turi būti aiškiai apibrėžta, taip pat svarbu, kad dėl užduočių pasidalijimo nesusidarytų nepagrįstų kaštų tiek ekonominės veiklos vykdytojams, tiek institucijoms. Galimos kompetentingos institucijos turėtų būti sukaupusios patirtį ir žinių prieinamumo klausimais. Švedijos pašto ir telekomunikacijų institucija turėtų vykdyti paslaugų prieinamumo priežiūrą visose srityse, kurioms prižiūrėti nepaskirta kita institucija, taip pat tose srityse, kurios negali būti išskirtos ar tvarkomos atskirų specializuotų institucijų.

Švedijos spaudos ir transliavimo institucija (pavaldi Kultūros ministerijai) turėtų prižiūrėti, kaip laikomasi prieinamumo reikalavimų teikiant audiovizualinės žiniasklaidos paslaugas.

Švedijos prieinamos žiniasklaidos agentūra (pavaldi Kultūros ministerijai) turėtų prižiūrėti, kaip laikomasi e. knygų bei specialios programinės įrangos prieinamumo reikalavimų.

Švedijos vartotojų agentūra (pavaldi Finansų ministerijai) ir Švedijos transporto agentūra (pavaldi Infrastruktūros ministerijai) turėtų prižiūrėti, kaip teikiama informacija apie transporto priemonių, aplinkinės infrastruktūros ir apstatytos aplinkos prieinamumą ir pagalbą neįgaliesiems, taip pat informacija apie pažangų bilietų pardavimą, informacija keleiviams realiuoju laiku ir papildoma informacija apie paslaugas. Būsimas jų užduočių pasidalijimas turėtų atitikti dabartinį pasidalijimą pagal geležinkelio, laivybos ir autobusų keleiviams taikomas taisykles.

Skaitmeninės valdžios agentūra (pavaldi Infrastruktūros ministerijai) turėtų teisę skelbti detalius prieinamumo reikalavimus interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms. Kitais atvejais institucijos, prižiūrinčios konkrečią sritį, turėtų ir teisę skelbti tos srities prieinamumo taisykles. Taisyklės gali būti skelbiamos tik po to, kai dėl jų nuomonę pareiškia Švedijos pašto ir telekomunikacijų institucija. Ji taip pat turi teisę reglamentuoti prieinamumą srityse, kurių priežiūra nepriskirta konkrečioms institucijoms, ir teisę skelbti pasiūlyto reglamentavimo įgyvendinimo taisykles.

Lenkija

2022 m. kovo 29 d. paskelbtas Tam tikrų gaminių ir paslaugų prieinamumo įstatymo projektas⁶². Įstatymas skirtas ES Prieinamumo direktyvos įgyvendinimui Lenkijoje. Projektą parengė Plėtros fondų ir regioninės politikos ministerija, dalyvaujant Ekonominės plėtros ir technologijų, Šeimos ir socialinės politikos, Infrastruktūros, Švietimo ir mokslo, Kultūros ir nacionalinio paveldo ministerijoms bei Ministrų tarybos pirmininko kanceliarijai.

2021 m. sausio–lapkričio mėnesiais dėl projekto vyko išankstinės konsultacijos su suinteresuotomis šalimis: verslininkais, pramonės organizacijomis, jungiančiomis tuos ekonominės veiklos vykdytojus, kuriems yra aktualios įstatymo projekto nuostatos, visuomeninėmis organizacijomis, ekspertais, ministerijomis ir kitomis vyriausybės įstaigomis, rinkos priežiūros institucijomis, taip pat akademinės visuomenės atstovais, dalyvaujančiais Prieinamumo tarybos prie Plėtros fondų ir regioninės politikos ministerijos darbe.

Įstatymo projekto 5 skyriuje aprašoma rinkos priežiūros ir kontrolės sistema, turinti užtikrinti, jog būtų tenkinami gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimai, įvardijamos konkrečios rinkos priežiūros institucijos ir joms priskiriamos funkcijos.

Siūloma rinkos priežiūros prieinamumo požiūriu sistema yra fragmentuota, sudaryta iš įvairių institucijų, jau vykdančių priežiūrą atskiruose sektoriuose. Laikomasi prielaidos, kad esant tokiai sistemai bus galima išnaudoti

62 Ustawa z dnia 2022 r. o dostępności niektórych produktów i usług. Projekt z dnia 24 marca 2022 r. <http://www.pik.org.pl/komunikaty/922/dostosowanie-sie-podmiotow-branzy-wydawniczej-do-wymaganego-standardu-dostepnosci-tresci-na-platformach-internetowych-urzadzeniach-mobilnych-oraz-ksiazek-elektronicznych>.

esamų institucijų potencialą, išteklius ir priežiūros priemones, kartu suteikiant joms papildomų kompetencijų ir užduočių, susijusių su naujo reglamentavimo taikymu.

Projekte nustatyta, kad ES lygmeniu suderintuose gaminių sektoriuose rinkos priežiūros institucijos veikia pagal Reglamentą (ES) 2019/1020, o paslaugų teikimo priežiūros srityje, nesant derinančių nuostatų, kuriama sava prieinamumo kontrolės sistema. Priežiūros sistemoje dalyvauja ir muitinės pareigūnai, atsakingi už kontrolę gaminių, kuriems taikoma muitinės leidimo pateikti į rinką procedūra.

Už prieinamumo reikalavimų tenkinimą pagal ekonominės veiklos sritis atsako šios rinkos priežiūros institucijos:

- už bendrosios paskirties vartotojų kompiuterių aparatinės įrangos sistemas ir jų operacines sistemas, e. skaitykles, e. knygas bei specialią programinę įrangą – Prekybos inspekcijos⁶³ vaivadijų inspektoriai;
- už vartotojų galinius įrenginius su interaktyviais kompiuteriniais pajėgumais, naudojamus elektroninių ryšių paslaugoms ir prieigai prie audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų, savitarnos terminalus, elektroninių ryšių paslaugas ir prieigą prie audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų – **Elektroninių ryšių tarnybos**⁶⁴ pirmininkas;
- už internetines svetaines ir mobiliąsias programas, kurias naudoja paslaugų teikėjai, siūlantys ir teikiantys paslaugas, taip pat elektroninės prekybos paslaugas – už kompiuterizaciją atsakingas ministras;
- už banko paslaugas vartotojams – Finansų priežiūros institucija⁶⁵. Apeliacijas dėl sprendimų, susijusių su skundais dėl bankų paslaugų vartotojams prieinamumo, nagrinėja Finansų ombudsmenas;
- už paslaugas kelių transporto keleiviams – Vyriausiasis kelių transporto inspektorius (inspekcija pavaldi Infrastruktūros ministerijai) ir vaivadijų kelių transporto inspektoriai;
- už paslaugas geležinkelių transporto keleiviams – Geležinkelių transporto tarnybos pirmininkas;
- už paslaugas oro transporto keleiviams – Civilinės aviacijos institucijos (pavaldi Infrastruktūros ministerijai) pirmininkas;
- už paslaugas vandens transporto keleiviams – Jūrų administracijų direktoriai ir vidaus vandens kelių administracijų direktoriai (pavaldūs Infrastruktūros ministerijai).

Stebėseną, kaip rinkos priežiūros sistema tenkina gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimus, vykdo Valstybinio neįgalųjų reabilitacijos fondo (sutr. PFRON, pavaldus Šeimos ir socialinės politikos ministerijai) valdybos pirmininkas.

PFRON valdybos pirmininkas:

- prižiūri, kaip įstatymo nuostatas taiko rinkos priežiūros institucijos;
- bendradarbiauja su kitomis rinkos priežiūros institucijomis, muitinės tarnybomis ir už regioninę plėtrą atsakingu ministru;
- stebi ir vertina žmonių su specialiaisiais poreikiais galimybes naudotis prieinamumo reikalavimus tenkinančiais gaminiais ir paslaugomis;
- skelbia ir teikia informaciją Europos Komisijai apie rinkos priežiūros ir muitinės institucijas bei jų įgaliojimus;

rengia periodinius planus ir ataskaitas, skirtus gaminių ir paslaugų sistemos kontrolei, juos skelbia ir teikia Europos Komisijai ir kitoms ES valstybėms narėms.

63 Prekybos inspekcija – specializuotas valstybės kontrolės organas, ginantis vartotojų ir valstybės interesus. Inspekcijos uždavinius vykdo Konkurencijos ir vartotojų apsaugos tarnybos pirmininkas ir vaivados, padedami vaivadijų prekybos inspektorių.

64 Reguliavimo tarnyba, atsakinga už telekomunikacijų ir pašto veiklą, dažnių paskirstymą ir elektromagnetinio suderinamumo kriterijų patenkinimą. Tai taip pat priežiūros institucija, atsakinga už kontrolę gaminių, sklaidžiančių elektromagnetinius laukus ar jiems jautrių, įskaitant radijo įrangą, tiekiamą Lenkijos rinkai.

65 Atlieka bankų, kapitalo rinkų, draudimo, pensijų sistemos ir elektroninių pinigų institucijų priežiūrą.

3. Lietuvos institucijos, vykdančios Prieinamumo direktyvai įgyvendinti reikalingas veiklas

Šioje tyrimo ataskaitos dalyje, atsižvelgiant į tyrimo metu identifikuotas Prieinamumo direktyvai įgyvendinti reikalingas veiklos rūšis, pagal ministerijų nuostatus siekiama identifikuoti ministrą, atsakingą už tokią valstybės valdymo sritį. Lentelėje nurodomos atskiros veiklos rūšys ir tai, kaip tokios veiklos vykdymas numatomas konkrečių ministerijų nuostatuose apibrėžiant tų ministerijų tikslus ir funkcijas. Lentelėje nurodomi konkretūs atitinkamos ministerijos nuostatų punktai.

Direktyvai įgyvendinti reikalinga veikla	Ministerija	Tikslas	Funkcija
Neįgaliųjų integracija	SADM	7.11. formuoti socialinės integracijos (neįgaliųjų, vyresnio amžiaus (nuo 55 metų) asmenų, politinių kalinių, tremtinių ir jų šeimos narių, užsieniečių, smurtą patiriančių asmenų, prekybos žmonėmis aukų, sergančiųjų priklausomybės ligomis, asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, kitų pažeidžiamų ir socialinę atskirtį patiriančių asmenų) ir lygių galimybių politiką, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą.	
Vartotojų teisių apsauga: produktų saugos reikalavimai	SADM	7.3. formuoti darbuotojų saugos ir sveikatos, potencialiai pavojingų įrenginių priežiūros politiką, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	8.3.5. nustato Vyriausybės nutarimu priskirtų tam tikrų produktų privalomuosius esminius saugos ir sveikatos reikalavimus (suderintus su Europos Sąjungos teise), šių produktų atitikties įvertinimo tvarką ir priima sprendimus dėl bandymų laboratorijų, sertifikacijos ar kontrolės įstaigų paskyrimo atlikti teisės aktuose nustatytas atitikties įvertinimo procedūras;
Neįgaliųjų socialinės integracijos paslaugos	SADM	7.11. formuoti socialinės integracijos (neįgaliųjų, vyresnio amžiaus (nuo 55 metų) asmenų, politinių kalinių, tremtinių ir jų šeimos narių, užsieniečių, smurtą patiriančių asmenų, prekybos žmonėmis aukų, sergančiųjų priklausomybės ligomis, asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, kitų pažeidžiamų ir socialinę atskirtį patiriančių asmenų) ir lygių galimybių politiką, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą.	
Informacinė politika	EIM	7.3. formuoti valstybės politiką valstybės informacinių išteklių, dokumentų pakartotinio naudojimo ir informacinės visuomenės plėtros srityse ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą.	10.11. dalyvauja organizuojant informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliesiems;

Informacinė politika	EIM	7.3. formuoti valstybės politiką valstybės informacinių išteklių, dokumentų pakartotinio naudojimo ir informacinės visuomenės plėtros srityse ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą.	10.12. atlieka Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas funkcijas, susijusias su valstybės informacinės visuomenės plėtros politikos formavimu.
ES vidaus rinkos politika	EIM	7.1. formuoti valstybės ekonomikos politiką – bendrąją ekonominę (makroekonominę), konkurencijos, Europos Sąjungos vidaus rinkos, viešųjų pirkimų, pirkimų, atliekamų perkančiosios organizacijos, veikiančios vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srityje, pirkimų, atliekamų gynybos ir saugumo srityje (toliau kartu – viešieji pirkimai), koncesijų, vidaus prekybos (įskaitant alkoholio ir tabako kontrolę), mokėjimų pagal komercines sutartis vėlavimo prevencijos, prekių ir paslaugų reklamos, netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo, žmogiškųjų išteklių plėtros, reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo – ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	8.12. koordinuoja ne maisto produktų rinkos priežiūrą;
Vartotojų teisių apsauga: produktų saugos reikalavimai (CE)	EIM	7.1. formuoti valstybės ekonomikos politiką – bendrąją ekonominę (makroekonominę), konkurencijos, Europos Sąjungos vidaus rinkos, viešųjų pirkimų, pirkimų, atliekamų perkančiosios organizacijos, veikiančios vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srityje, pirkimų, atliekamų gynybos ir saugumo srityje (toliau kartu – viešieji pirkimai), koncesijų, vidaus prekybos (įskaitant alkoholio ir tabako kontrolę), mokėjimų pagal komercines sutartis vėlavimo prevencijos, prekių ir paslaugų reklamos, netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo, žmogiškųjų išteklių plėtros, reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo – ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	8.13. nustato privalomuosius produktų saugos reikalavimus srityse, kuriose Ekonomikos ir inovacijų ministerijai priskirta tvirtinti techninius reglamentus ir kitus teisės aktus, nustatančius privalomuosius produktų saugos reikalavimus;
ES vidaus rinkos politika	EIM	7.2. formuoti konkurencingumo didinimo valstybės politiką – palankios aplinkos verslui kūrimo, smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros, geresnio reglamentavimo priemonių taikymo reguliuojant ūkio subjektų veiklą (administracinės ir kitos reguliavimo naštos mažinimo, teisės aktų supaprastinimo, teisinio reguliavimo kokybės gerinimo), verslo priežiūros, įmonių teisės, valstybės valdomų įmonių, valstybei ir savivaldybėms priklausančių akcijų privatizavimo, investicijų, eksporto skatinimo, technologijų, inovacijų, metrologijos, standartizacijos, akreditacijos, kosmoso, pramonės ir paslaugų plėtros, turizmo, kurortų ir	9.3. analizuoja ūkio subjektų veiklos priežiūros sąlygas Lietuvoje, organizuoja ir koordinuoja ūkio subjektų veiklos priežiūrą atliekančių institucijų veiklos ir (ar) funkcijų optimizavimo ir tobulinimo procesą;

		kurortinių teritorijų – ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	
ES vidaus rinkos politika	EIM	7.2. formuoti konkurencingumo didinimo valstybės politiką – palankios aplinkos verslui kūrimo, smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros, geresnio reglamentavimo priemonių taikymo reguliuojant ūkio subjektų veiklą (administracinės ir kitos reguliavimo naštos mažinimo, teisės aktų supaprastinimo, teisinio reguliavimo kokybės gerinimo), verslo priežiūros, įmonių teisės, valstybės valdomų įmonių, valstybei ir savivaldybėms priklausančių akcijų privatizavimo, investicijų, eksporto skatinimo, technologijų, inovacijų, metrologijos, standartizacijos, akreditacijos, kosmoso, pramonės ir paslaugų plėtros, turizmo, kurortų ir kurortinių teritorijų – ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	9.32. įgyvendina priemones, mažinančias administracinę ir kitą reguliavimo našta ir skatinančias vidaus prekybos plėtrą.
ES vidaus rinkos politika	EIM	7.1. formuoti valstybės ekonomikos politiką – bendrąją ekonominę (makroekonominę), konkurencijos, Europos Sąjungos vidaus rinkos, viešųjų pirkimų, pirkimų, atliekamų perkančiosios organizacijos, veikiančios vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srityje, pirkimų, atliekamų gynybos ir saugumo srityje (toliau kartu – viešieji pirkimai), koncesijų, vidaus prekybos (įskaitant alkoholio ir tabako kontrolę), mokėjimų pagal komercines sutartis vėlavimo prevencijos, prekių ir paslaugų reklamos, netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo, žmogiškųjų išteklių plėtros, reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo – ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	8.10. dalyvauja vertinant verslo subjektų sąnaudas, atsiradusias dėl klimato kaitos;
ES vidaus rinkos politika: gaminių ir paslaugų viešieji pirkimai	EIM	7.1. formuoti valstybės ekonomikos politiką – bendrąją ekonominę (makroekonominę), konkurencijos, Europos Sąjungos vidaus rinkos, viešųjų pirkimų, pirkimų, atliekamų perkančiosios organizacijos, veikiančios vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srityje, pirkimų, atliekamų gynybos ir saugumo srityje (toliau kartu – viešieji pirkimai), koncesijų, vidaus prekybos (įskaitant alkoholio ir tabako kontrolę), mokėjimų pagal komercines sutartis vėlavimo prevencijos, prekių ir paslaugų reklamos, netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo, žmogiškųjų išteklių plėtros,	8.8. teikia Vyriausybei pasiūlymus dėl viešųjų pirkimų sistemos ir koncesijų tobulinimo ir plėtros, viešųjų pirkimų ir koncesijų skaidrumo, efektyvumo didinimo, konkurencijos viešuosiuose pirkimuose ir koncesijose skatinimo;

		reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo – ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	
Vartotojų teisių apsauga	TM		8.1. rengia nacionalinės teisinės sistemos plėtros, civilinės teisės, civilinio proceso, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, suėmimo, bausmių ir probacijos vykdymo, administracinės teisės, administracinių nusižengimų teisenos, administracinių bylų teisenos, kovos su korupcija, teisių paslaugų, antstolių funkcionavimo, notariato, teismo ekspertizės, civilinės būklės aktų registravimo, pramoninės nuosavybės apsaugos, vartotojų teisių apsaugos, asmens duomenų apsaugos, rinkimų organizavimo ir vykdymo, politinių partijų steigimo, registravimo bei veiklos, religinių bendruomenių ir bendrijų registravimo bei veiklos, ministro valdymo sričiai priskirtų registrų ir informacinių sistemų veiklos, Europos Sąjungos teisės įgyvendinimo koordinavimo, visuomenės teisinio švietimo, tarptautinio teisinio bendradarbiavimo ir atstovavimo Lietuvos Respublikos interesams tarptautiniuose bei Europos Sąjungos ir Europos laisvosios prekybos asociacijos teismuose koordinavimo (užtikrinimo) sričių įstatymų, Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų projektus, derina registrų veiklą reguliuojančių įstatymų projektus;
Elektroninių ryšių politika	SM	7.5. formuoti valstybės politiką elektroninių ryšių ir pašto srityse ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą	
Transporto paslaugos	SM	8.1. transporto sistemos funkcionavimo ir visų rūšių transporto infrastruktūros plėtros srityje:	8.1.4. koordinuoja intelektinių transporto sistemų diegimą ir naudojimą;
Transporto paslaugos	SM	8.1. transporto sistemos funkcionavimo ir visų rūšių transporto infrastruktūros plėtros srityje:	8.1.6. organizuoja ir koordinuoja darnaus judumo priemonių įgyvendinimą;
Transporto paslaugos	SM	8.2. keleivių ir krovinių vežimo geležinkelių, kelių, jūrų, vidaus vandenių, oro transportu srityje:	8.2.5. pagal kompetenciją vykdo geležinkelių transporto viešąjį administravimą;
Pašto paslaugos	SM		8.5. pagal kompetenciją atlieka pašto valstybinį valdymą;

Transporto, elektroninių ryšių, pašto paslaugos	SM		9.1. rengia transporto srities, pašto, elektroninių ryšių planavimo dokumentus, tvirtina trumpos trukmės planavimo dokumentus, organizuoja ir kontroliuoja jų įgyvendinimą; įgyvendina kitų institucijų parengtus ir patvirtintus planavimo dokumentus;
Transporto, elektroninių ryšių, pašto paslaugos	SM		9.2. koordinuoja transporto srities, pašto ir elektroninių ryšių investicijų politikos įgyvendinimą, nustato investavimo prioritetus, tvirtina valstybės biudžeto programas ir kontroliuoja, kaip jos įgyvendinamos;
Visuomenės informavimo paslauga	KM	8.3. formuoti valstybės politiką valstybinės kalbos, visuomenės informavimo srityse ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	11.1. rengia įstatymų, Vyriausybės nutarimų, kitų teisės aktų projektus valstybinės kalbos, visuomenės informavimo srityse;
Visuomenės informavimo paslauga	KM	8.3. formuoti valstybės politiką valstybinės kalbos, visuomenės informavimo srityse ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	11.3. apibendrina visuomenės informavimo sritį reglamentuojančių įstatymų, kitų teisės aktų taikymo praktiką ir teikia Vyriausybei pasiūlymus dėl įstatymų, kitų teisės aktų rengimo ir galiojančių teisės aktų pakeitimo ir papildymo;
Visuomenės informavimo paslauga	KM	8.3. formuoti valstybės politiką valstybinės kalbos, visuomenės informavimo srityse ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	11.4. bendradarbiaudama su kitomis visuomenės informavimo srityje veikiančiomis institucijomis ir organizacijomis, įgyvendina Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, susijusių su visuomenės informavimu, nuostatas;

Visuomenės informavimo paslauga	KM	8.3. formuoti valstybės politiką valstybinės kalbos, visuomenės informavimo srityse ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	11.5. teikia informaciją ir metodinę pagalbą visuomenės informavimo klausimais;
Visuomenės informavimo paslauga	KM	8.4. formuoti valstybės politiką kultūrinės ir kūrybinės industrijos srityje ir organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	12.1. rengia įstatymų, Vyriausybės nutarimų, kitų teisės aktų projektus kultūrinės ir kūrybinės industrijos srityje;
112 paslauga	VRM	8.1. formuoti valstybės politiką viešojo saugumo (viešosios tvarkos, vidaus tarnybos, priešgaisrinės bei civilinės saugos ir gelbėjimo darbų, valstybės sienos apsaugos, ginklų, šaudmenų, sprogmenų ir specialiųjų priemonių apyvartos, saugomo asmens statusą turinčių asmenų apsaugos) srityse, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	9.2. kontroliuoja, kaip įgyvendinama valstybės politika viešojo saugumo (viešosios tvarkos, vidaus tarnybos, priešgaisrinės bei civilinės saugos ir gelbėjimo darbų, valstybės sienos apsaugos, ginklų, šaudmenų, sprogmenų ir specialiųjų priemonių apyvartos, saugomo asmens statusą turinčių asmenų apsaugos) srityse ministerijai pavaldžiose įstaigose;
Finansinės paslaugos	FM	7.2. formuoti valstybės politiką finansų rinkų ir finansinių paslaugų srityje, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą;	8.2.1. rengia ir teikia Vyriausybei finansų įstaigų, finansinių paslaugų, draudimo, loterijų ir lošimų veiklą reglamentuojančių įstatymų ir Vyriausybės nutarimų projektus;
Prieinamumo reikalavimų aplinkos (statybų) srityje įgyvendinimas	AM	7.6. užtikrinti teritorinę sanglaudą, skatinti teritorijų planavimo, urbanistikos, architektūros ir statybos pažangą;	8.6.4. rengia ir tvirtina normatyvinius statybos techninius, statinio saugos ir paskirties dokumentus, metodines rekomendacijas, skirtas Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymui ir Lietuvos Respublikos statybos įstatymui įgyvendinti ir taikyti;

4. Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje alternatyvos

Šioje ataskaitos dalyje nagrinėjamos galimos Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje institucinės sąrangos alternatyvos. Pirmiausia nagrinėjamas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kuri yra paskirta institucija, atsakinga už Prieinamumo direktyvos perkėlimą į Lietuvos teisę, pasiūlytas modelis. Toliau nagrinėjami pagal tokią pačią analitinę schemą (išskiriant tokius pačius Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo dėmenis, t. y. politikos formavimą, rinkos priežiūros institucijos koordinavimą ir rinkos priežiūrą), tačiau kitokiu Prieinamumo direktyvai įgyvendinti reikalingos dominuojančios veiklos rūšies vertinimu grindžiami modeliai.

I alternatyva: SADM siūlomas institucinis modelis (grindžiamas rinkos priežiūros veiklos dominavimu)

Politikos formavimas. EIM formuoja gaminių ir paslaugų prieinamumo politiką, dalyvaujant kitoms ministerijoms pagal kompetenciją.

Rinkos priežiūros institucijų koordinavimas. Koordinuojančios institucijos funkcijas atliks įstaiga, pavaldi ministerijai, kuri bus pagrindinė formuojant gaminių ir paslaugų prieinamumo politiką. Tikėtina – Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba (VVTAT) (pavaldi TM, tačiau rinkos priežiūrą vykdo ir pagal EIM kompetenciją).

Rinkos priežiūra. Paskirstoma atskiroms institucijoms pagal konkrečius gaminius ir paslaugas.

Tokį Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje institucinį modelį siūlo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Modelis buvo parengtas atsižvelgiant į Prieinamumo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę koordinavusios tarpinstitucinės darbo grupės veiklos rezultatus.

Tarpinstitucinė darbo grupė, atsižvelgdama į 2019 m. SADM užsakymu atlikto ekspertų tyrimo rezultatus, nusprendė, kad Lietuvoje Prieinamumo direktyvai įgyvendinti yra tikslinga priimti atskirą įstatymą. Šiuo metu yra parengtas Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projektas. Jis apima ir nuostatas dėl institucinės Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo sąrangos, tačiau darbo grupė nėra pasiekusi sutarimo dėl to, kuri institucija turėtų būti atsakinga už prieinamumo politikos formavimą. Be to, yra likę neišspręstų kai kurių kitų Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veiklų paskirstymo institucijoms klausimų.

Prieinamumo reikalavimų gaminiams ir paslaugoms įstatymo projekte institucinis Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo modelis apibrėžiamas taip:

ANTRASIS SKIRSNIS

GAMINIŲ IR PASLAUGŲ PRIEINAMUMO SRITIES INSTITUCINĖ SISTEMA

4 straipsnis. Gaminių ir paslaugų prieinamumo politikos formavimas ir gaminių ir paslaugų prieinamumo politikos įgyvendinimas

1. Lietuvos Respublikos X ministerija:

- 1) formuoja valstybės politiką gaminių ir paslaugų prieinamumo srityje;
- 2) organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja valstybės politikos gaminių ir paslaugų prieinamumo srityje įgyvendinimą.

2. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija pagal kompetenciją dalyvauja formuojant valstybės politiką gaminių ir paslaugų prieinamumo srityje.

3. Vyriausybės įgaliota įstaiga:

1) koordinuoja rinkos priežiūros institucijų, atsakingų už tam tikros vartojimo srities reguliavimą, veiklą ir bendradarbiavimą gaminių ir paslaugų prieinamumo srityje (analizuoja sukauptą, periodiškai iš institucijų gaunamą informaciją apie gaminių ir paslaugų prieinamumą; teikia pasiūlymus dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo tobulinimo);

2) teikia išvadas ir pasiūlymus dėl teisės aktų, susijusių su gaminių ir paslaugų prieinamumu;

3) kartu su rinkos priežiūros institucijomis organizuoja ir atlieka keitimąsi informacija su Europos Komisija ir Europos Sąjungos valstybėmis narėmis;

4) atstovauja Lietuvai tarptautinėse organizacijose gaminių ir paslaugų prieinamumo srityje;

5) teikia metodinę pagalbą rinkos priežiūros institucijoms, rengia gaires, rekomendacijas ir kitus dokumentus, padedančius įgyvendinti rinkos priežiūrą dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų.

4. Vyriausybės įgaliota įstaiga turi teisę gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų, atsakingų už atitinkamą valdymo sritį, informaciją, susijusią su gaminių ir paslaugų prieinamumu.

5. Lietuvos aklujų biblioteka ir Lietuvos bankas teikia metodinę pagalbą rinkos priežiūros institucijoms savo kompetencijos srityse

5 straipsnis. Gaminių ir paslaugų prieinamumo rinkos priežiūra

1. Šio įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatytų reikalavimų, užtikrinančių, kad į rinką būtų teikiami tik prieinamumo reikalavimus atitinkantys šiame įstatyme nurodyti gaminiai bei teikiamos tik prieinamumo reikalavimus atitinkančios šiame įstatyme nurodytos paslaugos, laikymąsi prižiūri šiame straipsnyje įvardintos rinkos priežiūros institucijos.

2. Rinkos priežiūros institucijos ekonominės veiklos vykdytojams bei kitiems suinteresuotiems subjektams teikia metodinę pagalbą dėl prieinamumo reikalavimų įgyvendinimo, rengia gaires, rekomendacijas ir kitus dokumentus, padedančius įgyvendinti prieinamumo reikalavimus. Taip pat užtikrina, kad visuomenė būtų informuojama apie rinkos priežiūros institucijų egzistavimą, atsakomybę, pavadinimą, veiklą ir sprendimus.

3. Rinkos priežiūros institucijos nagrinėja skundus dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų neatitikties bei ekonominės veiklos vykdytojų pareigų pažeidimų.

4. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba vykdo rinkos priežiūros funkcijas šio įstatymo:

1) 2 straipsnio 2 dalies 1-3 ir 5 punktuose įvardintų gaminių atžvilgiu;

2) 2 straipsnio 4 dalies 4-6 punktuose nurodytų paslaugų atžvilgiu.

5. Geležinkelių transporto eismo saugos institucija vykdo rinkos priežiūros funkcijas šio įstatymo 2 straipsnio 4 dalies 3 punkte nurodytų paslaugų atžvilgiu. Lietuvos transporto saugos administracija taip pat prižiūri, kad šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nurodyti gaminiai, kurie yra geležinkelių sistemos sąveikaujančios dalys, atitiktų esminius reikalavimus.

6. Ryšių reguliavimo tarnyba prižiūri, kaip elektroninių ryšių paslaugų teikėjai laikosi šio įstatymo 2 straipsnio 4 dalies 1 punkte nurodytomis paslaugoms taikomų prieinamumo reikalavimų.

7. Lietuvos radijo ir televizijos komisija vykdo rinkos priežiūros funkcijas šio įstatymo:

1) 2 straipsnio 2 dalies 4 punkte nurodytų gaminių atžvilgiu;

2) 2 straipsnio 4 dalies 2 punkte nurodytų paslaugų atžvilgiu.

8. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įgaliojama įstaiga vykdo prieinamumo reikalavimų priežiūrą skubios pagalbos pranešimų, kurie gaunami skubiosios pagalbos tarnybų ryšio numeriu 112, atžvilgiu.

Modelio analizė

Politikos formavimas

SADM siūlo politiką formuojančia institucija paskirti Ekonomikos ir inovacijų ministeriją. Tokį savo siūlymą SADM grindžia taip:

SADM siūlo siekti Vyriausybės politinio sutarimo, kad prieinamumo reikalavimai būtų traktuojami kaip sudedamoji ES vidaus rinkos priežiūros politikos, kurią koordinuoja EIM, dalis ir atitinkamai reglamentuoti, kad EIM formuoja gaminių ir paslaugų prieinamumo politiką, dalyvaujant kitoms ministerijoms pagal kompetenciją.

SADM nuomone, EIM turėjo būti skiriama ir Prieinamumo direktyvą perkėlimą į Lietuvos teisę koordinuojančia institucija, nes ji turi reikiamus įgaliojimus ir kompetencijų, o SADM, kuriai tai buvo pavesta, jų neturi. SADM pateikia tokius argumentus:

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimą Nr. 330 „Dėl ministrų pavadamų valdymo sričių“ bei ministerijų nuostatus, svarstytina, ar SADM turėtų būti atsakinga už Prieinamumo direktyvą perkėlimo koordinavimą, atsižvelgiant į tai, kad SADM pavesta koordinuoti tik socialinės integracijos ir lygių galimybių politiką, kuri savo esme nėra susijusi su prekių ir paslaugų rinkos priežiūra. Atitinkamai, SADM neturi pakankamų kompetencijų užtikrinti tinkamą ir kokybišką Prieinamumo direktyvą perkėlimą į nacionalinę teisę.

SADM siūlo perduoti Prieinamumo direktyvą perkėlimo ir įgyvendinimo koordinavimą Ekonomikos ir inovacijų ministerijai (EIM), kaip ministerijai, atsakingai už ekonomikos, konkurencijos, ES vidaus rinkos, viešųjų pirkimų, standartizacijos, verslo aplinkos, reguliavimo ir priežiūros politiką. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad EIM, skirtingai nei SADM, turi kompetencijas tinkamai reglamentuoti, inter alia, gamintojų, importuotojų, platintojų ir paslaugų teikėjų teises ir pareigas, neproporcingos naštos vertinimą, gaminių ir paslaugų atitiktį prieinamumo reikalavimams, žymėjimą CE ženklu, ES atitikties deklaracijas, techninius dokumentus, prieinamumo reikalavimų laikymosi priežiūros mechanizmą, įskaitant taikomą atsakomybę ir sankcijas, rinkos priežiūrą institucijų bei ekonominės veiklos vykdytojų teises ir pareigas rinkos priežiūros metu, rinkos ribojimo priemones, skundų nagrinėjimo procedūras.

Taigi SADM pasiūlymas yra grindžiamas vertinimu, kad direktyvą perkėlimą į nacionalinę teisę ir įgyvendinimo veiklos yra glaudžiai susijusios ir vykdomos šių abiejų rūšių veiklas, t. y., perkelti į nacionalinę teisę ir nacionalinėje teisės sistemoje įgyvendinti Prieinamumo direktyvą, dominuoja prekių ir paslaugų rinkos priežiūros veikla. Ši

veikla, be kitų dalykų, apima ir reglamentavimo veiklą, t. y. konkrečių gaminių ir paslaugų prieinamumo standartų apibrėžimą, taip pat šių reikalavimų priežiūros mechanizmo, apimančio ekonominės veiklos vykdytojams taikytinos atsakomybės, sankcijų, skundų nagrinėjimo procedūros aspektus, sukūrimą.

Prieinamumo direktyvai įgyvendinti skirto įstatymo projekte pasiūlytas institucinės sąrangos modelis į Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veiklas įtraukia daugiau nei vieną ministeriją. Taigi pripažįstama, kad Prieinamumo direktyvos įgyvendinimas patenka į daugiau nei vieno ministro valdymo sritį ir šiai direktyvai įgyvendinti gali ir turi būti panaudojami įvairiose valdymo srityse jau sukurti teisinio reguliavimo, procedūrų ir institucijų sistemos elementai. Siekiant direktyvos tikslų (užtikrinti prieinamumo reikalavimų laikymąsi direktyvos taikymo srityje) gali būti tikslinga paskirti pagrindinę direktyvos perkėlimą ir įgyvendinimą koordinuojančią, o kartu ir valstybės politiką direktyva reguliuojamų teisinių santykių srityje formuojančią instituciją. Tačiau tokios politiką formuojančios institucijos paskyrimas nereikštų, kad ši institucija vien tik savo pajėgomis turėtų sukurti visų teisinio reguliavimo lygmenų (nuo įstatymų iki techninių standartų) aktus ir būtinai turėtų kurti atskirą atsakomybę už prieinamumo standartų nesilaikymą mechanizmą. Todėl galimas EIM paskyrimas gaminių ir paslaugų politiką formuojančia institucija negalėtų būti pakankamai pagrįstas vien tokiais argumentais, kad EIM yra atsakinga už ekonomiką, ES vidaus rinką, taigi ir apskritai už rinkos priežiūrą. Be to, kadangi Prieinamumo direktyva reguliuoja ne visų rūšių gaminių ir paslaugų prieinamumo užtikrinimo teisinius santykius, galima kelti klausimą, ar šia direktyva valstybės yra skatinamos sukurti vientisą, nefragmentuotą rinkos priežiūros institucinį modelį, ar direktyvos tikslas yra įtraukti prieinamumo (kuris suvokiamas pirmiausia kaip neįgaliųjų teisėms užtikrinti svarbus elementas) reikalavimą į jau esamose rinkos priežiūros sistemose bei posistemėse taikomų reikalavimų katalogą. Jei direktyvos tikslas yra būtent konkretizuoti ir taip sustiprinti prieinamumo reikalavimą, direktyvos tikslams pasiekti svarbiausia būtų įtraukti prieinamumo srities (o kartu ir neįgaliųjų teisių) ekspertus ir tokios specializacijos institucijas į gaminių ir paslaugų, kuriems taikoma ši direktyva, rinkos priežiūros politikos formavimo procesą. Kitaip sakant, nenagrinėjus negalima atmesti ir tokio institucinio modelio, kuris būtų grindžiamas prieinamumo reikalavimų užtikrinimo veiklos, kaip dominuojančios veiklos įgyvendinant Prieinamumo direktyvą, suvokimu.

Kita vertus, SADM pasiūlytas rinkos priežiūros veiklos dominavimu grindžiamas modelis turi tą teigiamą savybę, kad padeda stiprinti rinkos priežiūrą, nes ją centralizuoja. Toks modelis stiprina rinkos priežiūrą ne tik tiek, kiek tai susiję su prieinamumo reikalavimo įtraukimu į taikytinų standartų katalogą, bet ir tuo aspektu, kad sukuria prielaidas ateityje lengviau praplėsti taikytinų rinkos priežiūros standartų katalogą, nes tokiems naujiems standartams įtraukti nebereikės kurti naujos institucinės sąrangos.

Nagrinėti užsienio valstybių praktikos pavyzdžiai rodo, kad Prieinamumo direktyvai įgyvendinti skirtuose teisės aktuose nenurodoma prieinamumo politiką šios direktyvos reguliavimo srityje vykdysianti nacionalinė institucija, tačiau galima išskirti vieną instituciją, kuriai tenka pagrindinis koordinavimo ar stebėsenos vaidmuo, mūsų analitinio modelio struktūroje iš esmės atitinkantis rinkos priežiūros institucijų koordinavimo lygmenį, bet galimai turintis (dėl atliekamų stebėsenos, kontrolės funkcijų, įpareigojimo kitoms institucijoms su tokia institucija derinti kuriamas normas) ir politikos formavimo tipo funkcijų. Tokia pagrindine institucija laikantis rinkos priežiūros, kaip dominuojančios Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veiklos, modelio buvo parinkta Švedijoje veikianti Pašto ir telekomunikacijų institucija.

Rinkos priežiūros institucijų koordinavimas

Pagal SADM pasiūlytą modelį, koordinuoti rinkos priežiūros institucijų veiklą Prieinamumo direktyvos taikymo srityje turėtų Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, kuri, nors ir veikia teisingumo ministrui priskirtoje valdymo srityje, taip pat vykdo rinkos priežiūrą ir EIM kompetencijos srityje. SADM vertinimu, šios rūšies funkcijas įgyvendinant Prieinamumo direktyvą turėtų vykdyti įstaiga prie ministerijos ar, tiksliau, įstaiga, susijusi pakankamais organizaciniais ar dalykiniais ryšiais su ministerija, vykdančia politikos formavimo Prieinamumo direktyvos reguliuojamų santykių srityje funkciją. Šiuo atveju VVTAT, SADM vertinimu, yra pakankamais dalykiniais ryšiais susijusi su EIM.

SADM kaip argumentą taip pat pateikia esamo vartotojų teisių apsaugos reguliavimo pavyzdį:

Apsisprendus dėl politikos formavimo kompetencijų pasiskirstymo, siūloma apsispręsti ir dėl rinkos priežiūros institucijas koordinuojančio subjekto. Šis subjektas, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 12 straipsnio pavyzdžiu, būtų atsakingas už, inter alia, prieinamumo statistikos rinkimą, atstovavimą ir komunikaciją

su ES ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis, bendradarbiavimo skatinimą tarp rinkos priežiūros institucijų, siekiant užtikrinti vienodą prieinamumo reikalavimų taikymą.

Pagal Prieinamumo direktyvai į Lietuvos teisę perkelti skirto Prieinamumo įstatymo projekto terminiją, šios rūšies funkcijas vykdanči įstaiga vadinama Vyriausybės įgaliota įstaiga. Perkelti direktyvos reikalavimus į Lietuvos teisę parengtame Prieinamumo įstatymo projekte šios įstaigos funkcijos yra apibrėžiamos, bet ji neįvardijama, paliekant galimybę Vyriausybei parinkti ir įgalioti šią įstaigą.

Iš nagrinėtų užsienio valstybių praktikos pavyzdžių matyti, kad Vokietijoje tarpsektorinio masto rinkos priežiūrą koordinuoja Ekonomikos ir klimato apsaugos ministerija. Prie ministerijos steigiamas ir Federalinės tinklų agentūros administruojamas Vokietijos rinkos priežiūros forumas, patariantis vyriausybei ir ją remiantis rinkos priežiūros klausimais. Forumas koordinuoja ir plėtoja rinkos priežiūros institucijų bendradarbiavimą, teikia pasiūlymus dėl vienodos ir veiksmingos rinkos priežiūros. Švedijoje koordinacinis vaidmuo tenka Pašto ir telekomunikacijų institucijai. Šių dviejų valstybių pasirinktiems modeliams bendra tai, kad rinkos priežiūros koordinavimo veiklą vykdyti pavedama institucijoms, kurios vykdo veiklą ekonomikos (Vokietijoje) ar telekomunikacijų (Švedijoje) srityje ir nėra specializuotos prieinamumo, neįgaliųjų teisių ar vartotojų teisių užtikrinimo institucijos. SADM siūlomas tokių funkcijų priskyrimas VVTAT atitiktų Vokietijos ir Švedijos pasirinktą kryptį tuo atveju, jei VVTAT, veikdama šioje srityje, akcentuotų rinkos priežiūros, bet ne vartotojų teisių apsaugos aspektą. Tokiu atveju galėtų kilti klausimas, ar toks rinkos priežiūros funkcijų akcentavimas atitinka VVTAT misiją, žinant, kad VVTAT veikia teisingumo ministrui priskirtoje valdymo srityje ir joje vykdo žmogaus teisių apsaugos veiklą (žr. LRV nutarimo „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“ 1.10.2 punktą).

Rinkos priežiūra

Pagal SADM pasiūlytą modelį, rinkos priežiūros funkcijos paskirstomos atskiroms institucijoms pagal konkrečius gaminius ir paslaugas. Tokiu atveju būtų laikomasi esamos atskirų institucijų specializacijos, pavedant kiekvienai iš jų veikti pagal esamą kompetenciją. Toks veiklų paskirstymo metodas daro mažiausią įmanomą poveikį esamam institucijų funkcijų paskirstymui ir apibrėžimui, todėl atrodo kaip geriausias pasirinkimas. Kaip galima spręsti iš SADM pateiktos informacijos apie Prieinamumo direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę proceso metu kilusius klausimus, konkrečios institucijos paskyrimas net ir taikant skyrimo *pagal esamą kompetenciją* taisyklę gali kelti tam tikrų neaiškumų, bet jie gali būti išspręsti, *vertinant tam tikrų gaminių ar paslaugų analogiškumą* tiems gaminiams ar paslaugoms, dėl kurių rinkos priežiūros neaiškumų nekyla.

Pagal SADM pateiktus duomenis, yra likę neišspręsti šie instituciniai rinkos priežiūros klausimai:

- 1. TM (VVTAT):** sutinka su rinkos priežiūra dėl savitarnos terminalų, *išskyrus bankomatų ir paštomatų, priežiūrą*. Dėl bankomatų siūlo Lietuvos banką. Dėl paštomatų – RRT. **FM (LB):** Lietuvos bankas, Lietuvos banko įstatymo (LBĮ) 8 straipsnio 2 dalies 2 punkto ir LBĮ 42 straipsnio pagrindu atlieka finansų rinkos priežiūrą. Siūlo VVTAT. **SM (RRT):** RRT atlieka priežiūrą elektroninių ryšių, pašto ir geležinkelių transporto srityse. Elektroninių ryšių įstatymas nereglamentuoja visuomeninių santykių, susijusių su paslaugomis, teikiamomis naudojant elektroninių ryšių tinklus ir (ar) elektroninių ryšių paslaugas, taip pat elektroninių ryšių tinklais perduodamo turinio ir su juo susijusių paslaugų. Siūlo koordinuoti SADM.
- 2. Banko paslaugos vartotojams:** **TM (VVTAT)** nesutinka vykdyti rinkos priežiūros. Remdamasi Lietuvos banko įstatymu, siūlo priežiūrą vykdyti LB. **FM (LB):** Lietuvos bankas Lietuvos banko įstatymo (LBĮ) 8 straipsnio 2 dalies 2 punkto ir LBĮ 42 straipsnio pagrindu atlieka finansų rinkos priežiūrą. Siūlo VVTAT.

Abiem šiais atvejais SADM siūlo, kad rinkos priežiūrą vykdytų VVTAT.

Laikantis rinkos priežiūros institucijos paskyrimo pagal esamą institucijos kompetenciją taisyklės, o ginčytiniais atvejais taip pat taikant paslaugų analogiškumo taisyklę, abiem šiais atvejais reikėtų vertinti argumentus, dėl kurių galimai reikėtų nukrypti nuo įstaigos specifinės specializacijos, susijusios su bankų veiklos ir pašto srities reguliavimu (t. y. nuo TM siūlymo). Vertinant Lietuvos banko galimybes vykdyti tokią veiklą, papildomai reikėtų vertinti iš ES teisės kylančius reikalavimus centrinio banko veiklai, taip pat apimančius ir reikalavimą derinti tokio banko veiklą reguliuojančius teisės aktus su Europos Centrinio Banko reikalavimais. SADM siūlymo ginčijamose

srityse rinkos priežiūrą pavesti VVTAT įgyvendinimas reikštų, kad VVTAT būtų pavesta prieinamumo aspektu vykdyti rinkos priežiūrą tose srityse, kuriose VVTAT neturi nei su specifinėmis prižiūrimomis paslaugomis, nei su prieinamumo reikalavimų turiniu susijusių kompetencijų. Taigi toks pavidimas reikštų nutolimą nuo rinkos priežiūros institucijos parinkimo pagal specifinę kompetenciją gaminio ar paslaugos atžvilgiu taisyklės ir artėjimą prie prieinamumo, kaip vartotojų teisių apsaugos elemento (analogiško produkto saugos elementui). Tokio modelio implikacijos plačiau aptariamos toliau tekste, nagrinėjant trečiąją institucinę alternatyvą.

Iš nagrinėtų užsienio praktikos pavyzdžių matyti, jog valstybės siekia, kad rinkos priežiūrą vykdytų specializuotos institucijos (Vokietijoje, Švedijoje, Lenkijoje), o tokiu atveju, kai specializuotos institucijos nėra, Švedijoje rinkos priežiūrą vykdyti pavedama telekomunikacijų specializacijos įstaigai (Pašto ir telekomunikacijų institucijai). Vokietijoje siekiama visais atvejais identifikuoti specializuotas rinkos priežiūros institucijas. Lenkijoje tam tikrų gaminių priežiūrą vykdo vartotojų teisių apsaugos institucijos, t. y., prekybos inspektoriai (Lenkijoje Prekybos inspekcija – specializuotas valstybės kontrolės organas, ginantis vartotojų ir valstybės interesus; šios inspekcijos uždavinius vykdo Konkurencijos ir vartotojų apsaugos tarnybos pirmininkas ir vaivados, padedami vaivadijų prekybos inspektorių). Lenkijos banko paslaugų rinkos priežiūrą numatyta vykdyti Finansų priežiūros institucijai, o savitarnos terminalų priežiūrą – Elektroninių ryšių tarybos pirmininkui.

II alternatyva: Neįgaliųjų teisių apsaugos veiklos dominavimu grindžiamas modelis

Politikos formavimas. SADM.

Rinkos priežiūros institucijų koordinavimas. Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM.

Rinkos priežiūra. Paskirstoma atskiroms institucijoms pagal konkrečius gaminius ir paslaugas.

Modelio analizė

Šis modelis grindžiamas vertinimu, kad įgyvendinant Prieinamumo direktyvą dominuoja neįgaliųjų teisių apsaugos standartų (konkrečiai – prieinamumo principo) įgyvendinimo veikla. Todėl formuoti prieinamumo politiką Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo srityje pavedama už neįgaliųjų integraciją Lietuvoje atsakingai Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, koordinuoti rinkos priežiūrą – specializuotai įstaigai prie šios ministerijos, t. y. Neįgaliųjų reikalų departamentui, o konkreti rinkos priežiūros veikla, kaip ir pirmosios institucinės alternatyvos atveju, paskirstoma atskiroms institucijoms pagal konkrečius gaminius ir paslaugas.

Politikos formavimas

Prieinamumo direktyvoje (konstatuojamosiose dalyse) yra eksplicitiškai įvardyta, kad šia direktyva siekiama įgyvendinti Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos standartus, kiek jie yra susiję su šios direktyvos reguliavimo sritimi. Atsižvelgiant į tokius direktyvos tikslus, Lietuvoje už jos perkėlimą į nacionalinę teisę

atsakinga institucija buvo paskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kuri taip pat organizuoja ir koordinuoja minėtos Jungtinių Tautų konvencijos įgyvendinimo veiklas (plačiau žr. 3 priede).

Prieinamumo direktyvos įgyvendinimas yra panašus į Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą tuo, kad abu šie teisės aktai numato tokias teisės normas, kurioms įgyvendinti reikalinga daugiau negu vienos institucijos veikla. Abiem atvejais svarbu užtikrinti, kad visose gyvenimo srityse, kuriose taikomi neįgaliųjų teisių apsaugos standartai, jie būtų suvokiami tinkamai, t. y. atsižvelgiant į neįgaliųjų teisių, kaip žmogaus teisių, apsaugos koncepciją. Tokiam vienodam neįgaliųjų teisių standartų suvokimui įvairiose gyvenimo srityse pasiekti tikslinga paskirti politikos formavimo instituciją, kuri atliktų ir įvairiose veiklos srityse kylančių iniciatyvų koordinavimo, metodinės pagalbos ir vadovavimo bendrai institucijų veiklai vaidmenį. Pagal šį modelį, neįgaliųjų teisių (ir konkrečiai prieinamumo principo) įgyvendinimo veikla suvokiama kaip specifinės kompetencijos sritis, kurioje šios rūšies ekspertinę veiklą vykdo specializuotos institucijos darbuotojai. Politikos formavimą vykdo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, o šios politikos įgyvendinimo veiklas konkrečiose srityse vykdo Neįgaliųjų reikalų departamentas prie šios ministerijos.

Iš nagrinėtų užsienio valstybių praktikos pavyzdžių matyti, kad Vokietijoje ir Lenkijoje specializuotos neįgaliųjų teisių apsaugos klausimais užsiimančios institucijos yra įtraukiamos į Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo institucinę sistemą, nors ir nėra įvardijamos kaip šioje srityje politikos formavimo veiklą vykdančios institucijos. Vokietijoje direktyvoje numatytus prieinamumo reikalavimus detalizuoti ir papildyti įgaliojama Darbo ir socialinės apsaugos ministerija. Direktyvai įgyvendinti taip pat pasitelkiami instituciniai dariniai, sukurti įgyvendinant neįgaliųjų teisių apsaugą numatančius teisės aktus. Taip pagal Neįgaliųjų lygių teisių įstatymą įsteigtas Federalinis prieinamumo kompetencijos centras (pagrindinė įstaiga, konsultuojanti viešosios valdžios institucijas prieinamumo klausimais) konsultuoja įstatymo taikymo klausimais labai mažas įmones, taip pat ir tas, kurios siūlo ar norėtų teikti prieinamas paslaugas. Lenkijoje svarbus vaidmuo, susijęs su pagal Prieinamumo direktyvą vykdomos rinkos priežiūros koordinavimu ir stebėseną, tenka Valstybinio neįgaliųjų reabilitacijos fondo (pavaldaus Šeimos ir socialinės politikos ministerijai) valdybos pirmininkui. Šio fondo veikla plačiau apžvelgiama toliau tekste nagrinėjant rinkos priežiūros koordinavimo veiklą.

Rinkos priežiūros institucijų koordinavimas

Pagal direktyvą nėra detalios nurodymai nacionalinėms rinkos priežiūros institucijų sistemoms. Direktyvos konstatuojamosiose dalyse (87) įvardijama, kad

(...) Valstybės narės turėtų galėti paskirti specializuotą įstaigą, kuri vykdytų rinkos priežiūros institucijų arba už paslaugų atitikties tikrinimą atsakingų institucijų pareigas pagal šią direktyvą.

Taip pat numatomas valstybės institucijų ir ES Komisijos bendradarbiavimas bei valstybės institucijų bendradarbiavimo su suinteresuotaisiais subjektais, įskaitant neįgaliųjų organizacijas, poreikis (96):

Siekdama sudaryti palankesnes sąlygas vienodam šios direktyvos įgyvendinimui, Komisija turėtų įsteigti darbo grupę, kurią sudarytų atitinkamos institucijos ir suinteresuotieji subjektai, kad būtų sudarytos palankesnės sąlygos keitimuisi informacija ir geriausia praktika bei teikiamos konsultacijos. Turėtų būti skatinamas institucijų ir atitinkamų suinteresuotųjų subjektų, įskaitant neįgaliuosius ir organizacijas, kurios atstovauja jiems, bendradarbiavimas, inter alia, siekiant padidinti šios direktyvos nuostatų, susijusių su prieinamumo reikalavimais, taikymo darnumą bei jos nuostatų dėl esminio keitimo ir neproporcingos naštos įgyvendinimo stebėseną.

Taigi perkeliant Prieinamumo direktyvą į nacionalinę teisę turėtų būti nuspręsta, kurios institucijos atstovai dalyvaus direktyvos įgyvendinimui skirtos Komisijos darbo grupės veikloje. Ši institucijai praktiškai turės atlikti

koordinacinį praktinio direktyvos įgyvendinimo vaidmenį, rinkti informaciją apie direktyvos įgyvendinimo praktiką, problemas. Todėl būtų tikslinga paskirti vieną pagrindinę instituciją tokioms funkcijoms vykdyti.

Jei tokia institucija būtų paskirta Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM, būtų pasiektas tikslas, kad institucija (jos darbuotojai) turėtų specialiųjų žinių apie neįgaliųjų teisių (prieinamumo) standartus ir informacijos apie realius neįgaliųjų poreikius. Šiam tikslui pasiekti nereikėtų kurti naujų bendradarbiavimo su neįgaliaisiais struktūrų. Be to, dėl organizacinių ryšių su SADM Neįgaliųjų reikalų departamento atstovams praktiškai būtų palyginti nesunku įvertinti, kiek Komisijos darbo grupėje siūlomi direktyvai įgyvendinti skirti papildomi sprendimai (pavyzdžiui, Komisijos rengiamos taikymo gairės) yra priimtini Lietuvos socialinės politikos, įskaitant ir politiką neįgaliųjų integracijos srityje, požiūriu.

Iš nagrinėtų užsienio valstybių praktikos pavyzdžių, kaip jau minėta, matyti, kad Vokietijoje ir Lenkijoje detalizuoti Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo reikalavimams, vykdyti stebėsenai pasitelkiamos už neįgaliųjų teisių įgyvendinimą atsakingos institucijos.

Detaliau nagrinėjant Lenkijos sukurtą organizacinę sistemą verta atkreipti dėmesį, kad Lenkijoje stebėseną, kaip rinkos priežiūros sistema tenkina gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimus, vykdo Valstybinio neįgaliųjų reabilitacijos fondo (sutr. PFRON, pavaldus Šeimos ir socialinės politikos ministerijai) valdybos pirmininkas. PFRON valdybos pirmininkas, be kitų dalykų, prižiūri, kaip įstatymo nuostatas taiko rinkos priežiūros institucijos; bendradarbiauja su kitomis rinkos priežiūros institucijomis, muitinės tarnybomis ir už regioninę plėtrą atsakingu ministru; stebi ir vertina žmonių su specialiaisiais poreikiais galimybes naudotis prieinamumo reikalavimus tenkinančiais gaminiiais ir paslaugomis; skelbia ir teikia informaciją Europos Komisijai apie rinkos priežiūros ir muitinės institucijas bei jų įgaliojimus; rengia periodinius planus ir ataskaitas, skirtus gaminių ir paslaugų sistemos kontrolei, juos skelbia ir teikia Europos Komisijai ir kitoms ES valstybėms narėms.

Rinkos priežiūra

Direktyva palieka galimybę paskirti vieną specializuotą įstaigą, kuri vykdytų rinkos priežiūrą ir tikrintų paslaugų atitiktį prieinamumo reikalavimams. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje, kaip ir nagrinėtose užsienio valstybėse, yra daug specializuotų tokios rūšies veiklą vykdančių įstaigų, manytina, kad net ir laikantis neįgaliųjų teisių apsaugos veiklos dominavimo koncepcijos būtų tikslinga, kad konkrečių gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų laikymosi priežiūrą vykdytų tos specializuotos įstaigos, o ne specializuota neįgaliųjų teisių apsaugos įstaiga. Tai leistų, pirma, panaudoti specialiąsias tų įstaigų žinias apie tam tikrų rūšių gaminius ir paslaugas ir, antra, sudarytų prielaidas integruoti atitikties neįgaliųjų teisių (prieinamumo) standartams vertinimą į kitas valdymo sritis ir taip didinti neįgaliųjų teisių žinomumą. Taigi šiuo požiūriu Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje institucinė sąranga iš esmės nesiskirtų nuo pirmosios nagrinėtos alternatyvos, tačiau tai, kad už direktyvos įgyvendinimą apskritai būtų atsakinga neįgaliųjų integraciją Lietuvoje vykdanči institucija, reikštų, kad konkrečioms rinkos priežiūros įstaigoms teikiami metodiniai direktyvos įgyvendinimo nurodymai pagal savo turinį būtų daugiau orientuoti į neįgaliųjų teisių apsaugą.

III alternatyva: Mišrus (neįgaliųjų teisių apsaugos, rinkos priežiūros ir vartotojų teisių apsaugos veiklų derinimu grindžiamas) modelis

Politikos formavimas. SADM koordinacinis vaidmuo (dalyvauja EIM, TM, SM, FM, KM ir VRM).

Rinkos priežiūros institucijų koordinavimas. EIM (pasitelkiami IVPK ekspertai, bendradarbiavimas su Neįgaliųjų reikalų departamentu).

Rinkos priežiūra. Paskirstoma atskiroms institucijoms pagal konkrečius gaminius ir paslaugas, svarbus VVTAT (TM) vaidmuo.

Modelio analizė

Mišriu modeliu siekiama maksimaliai panaudoti esamas valstybės institucijų kompetencijas, minimaliai keičiant esamą veiklų pasiskirstymą arba jo visai nekeičiant. Tokio modelio paieškas rodo visi nagrinėti užsienio valstybių praktikos pavyzdžiai. Numatoma pagrindinė už Prieinamumo direktyvą atsakinga institucija, bet kartu užtikrinama, kad šiai direktyvai įgyvendinti būtų pasitelkiamos kitos institucijos, tam sukuriant ar panaudojant esamą tarpinstitucinio bendradarbiavimo mechanizmą.

Politikos formavimas

Šis modelis grindžiamas siekiu maksimaliai panaudoti esamas Lietuvos institucijų kompetencijas, įtraukiant į politikos šioje srityje formavimą visas ministerijas, kurių nuostatuose yra įvardytas tokios politikos formavimas. Prieinamumo direktyva yra siekiama užtikrinti tam tikrų skaitmeninės rinkos gaminių ir paslaugų atitiktį prieinamumo (t. y. neįgaliųjų teisių elemento) reikalavimams.

Kaip jau minėta, nagrinėti užsienio valstybių praktikos pavyzdžiai rodo, kad Prieinamumo direktyvai įgyvendinti skirtuose teisės aktuose nenurodoma prieinamumo politiką šios direktyvos reguliavimo srityje vykdysianti nacionalinė institucija, tačiau galima išskirti vieną instituciją, kuriai tenka pagrindinis koordinavimo ar stebėsenos vaidmuo, mūsų analitinio modelio struktūroje iš esmės atitinkantis rinkos priežiūros institucijų koordinavimo lygmenį, bet galimai turintis (dėl atliekamų stebėsenos, kontrolės funkcijų, įpareigojimo kitoms institucijoms su tokia institucija derinti kuriamas normas) ir politikos formavimo tipo funkcijų. Vokietijoje ir Lenkijoje specializuotos neįgaliųjų teisių apsaugos klausimais užsiimančios institucijos yra įtraukiamos į Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo institucinę sistemą. Vokietijoje direktyvoje numatytus prieinamumo reikalavimus detalizuoti ir papildyti įgaliojama Darbo ir socialinės apsaugos ministerija. Direktyvai įgyvendinti taip pat pasitelkiami instituciniai dariniai, sukurti įgyvendinant neįgaliųjų teisių apsaugą numatančius teisės aktus. Taip pagal Neįgaliųjų lygių teisių įstatymą įsteigtas Federalinis prieinamumo kompetencijos centras (pagrindinė įstaiga, konsultuojanti viešosios valdžios institucijas prieinamumo klausimais) konsultuoja įstatymo taikymo klausimais labai mažas įmones, taip pat ir tas, kurios siūlo ar norėtų teikti prieinamas paslaugas. Lenkijoje svarbus vaidmuo, susijęs su pagal Prieinamumo direktyvą vykdomos rinkos priežiūros koordinavimu ir stebėseną, tenka Valstybinio neįgaliųjų reabilitacijos fondo (pavaldaus Šeimos ir socialinės politikos ministerijai) valdybos pirmininkui.

Lietuvoje konstruojant mišrų modelį būtų tikslinga sukurti bendradarbiavimo struktūrą (pavyzdžiui, numatant periodiškai rengti pasitarimus dėl Prienamumo direktyvos įgyvendinimo arba (ir) sukuriant Koordinacinę prienamumo komisiją), kuriai vadovautų SADM ir kurioje dalyvautų EIM, TM, SM, FM, KM ir VRM atstovai. Prienamumo direktyvos įgyvendinimas prisidėtų bendrai prie prienamumo politikos formavimo ir įgyvendinimo, todėl SADM, kaip už neįgalųjų integraciją atsakingos institucijos, vaidmuo būtų ypač svarbus. EIM būtų svarbi politiką Prienamumo direktyvos taikymo srityje formuojanti institucija todėl, kad ekonomikos ir inovacijų ministras Lietuvoje yra atsakingas už ES vidaus rinkos politikos sritį (LRV nutarimas „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“, 1.11.1 punktas), taip pat už informacinės visuomenės plėtrą (1.11.3 punktas), taigi ir už skaitmeninėje aplinkoje naudojamus gaminius ir teikiamas paslaugas. TM dalyvavimas svarbus tuo aspektu, kad vartotojų teisių apsauga yra teisingumo ministrui pavesta valdymo sritis (LRV nutarimas „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“, 1.10.2 punktas). SM dalyvavimas būtų vertingas dėl to, kad vienas iš SM veiklos tikslų yra formuoti valstybės politiką elektroninių ryšių ir pašto srityse (SM nuostatų 7.5 punktas). FM dalyvavimas svarbus todėl, kad finansų ministras yra atsakingas už finansinių paslaugų sritį (LRV nutarimas „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“, 1.3.2 punktas).

Rinkos priežiūros institucijų koordinavimas

Iš nagrinėtų užsienio praktikos pavyzdžių matyti, kad Vokietijoje už ekonomikos reikalus atsakinga ministerija yra numatoma kaip pagrindinė koordinacinį vaidmenį atliekanti ministerija. Būtent, Ekonomikos ir klimato apsaugos ministerija vyriausybėje koordinuoja tarpsektorinio masto rinkos priežiūrą. Ji atstovauja Vokietijai rinkos priežiūros klausimais, europiniu lygmeniu rengiant teises priemones ir aptariant europinių teisės nuostatų įgyvendinimo aspektus. Federalinė tinklų agentūra šios ministerijos pavedimu atlieka bendros ryšių palaikymo tarnybos funkciją, nustatytą Reglamente (ES) 2019/1020. Kita vertus, tam tikros koordinacinės, taip pat atstovavimo valstybei ES lygmeniu funkcijos pavedamos ir už socialinius klausimus atsakingai institucija. Taip Federalinė darbo saugos ir profesinės sveikatos tarnyba prie Darbo ir socialinės apsaugos ministerijos yra žemių ir Europos Komisijos ryšių palaikymo įstaiga, informuojanti Komisiją ir kitas ES valstybes nares apie priemones, kurių rinkos priežiūros institucijos imasi gaminių, tiekiamų ir į kitas ES valstybes nares, atžvilgiu. Taigi rinkos priežiūros institucijų veiklą koordinuoja su rinkos priežiūra pagal savo kompetenciją labiausiai susijusi ministerija, tačiau tuo pat metu užtikrinamas už ekonomikos klausimus ir už socialinius klausimus atsakingų institucijų bendradarbiavimas.

Siūlomas mišrus modelis grindžiamas vertinimu, kad politikos formavimas ir jos įgyvendinimas, įskaitant stebėseną ir įstaigų veiklos koordinavimą, turėtų būti susiję. Todėl turėtų būti sukurtas veiksmingas už prienamumo politikos formavimą ir rinkos priežiūros institucijų koordinavimą atsakingų institucijų bendradarbiavimo mechanizmas. Praktiškai toks bendradarbiavimas gali vykti sėkmingiau tokiu atveju, jei jis būtų organizuojamas ministerijų lygmeniu (nes politiką formuoja ir rinkos priežiūros institucijų veiklą koordinuoja ministerijos). Už prienamumo politikos formavimą atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija prireikus teiktų metodinę pagalbą už rinkos priežiūros institucijų koordinavimą atsakingai Ekonomikos ir inovacijų ministerijai. Reikiamą metodinį indėlį šiame procese galėtų suteikti Neįgalųjų reikalų departamento prie SADM (specializuotos įstaigos prienamumo klausimais) ekspertai, taip pat Informacinės visuomenės plėtros komiteto (EIM pavaldžios įstaigos, kuri pagal savo nuostatus (11.12 punktą) dalyvauja įgyvendinant informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliesiems) ekspertai.

Rinkos priežiūra

Šiuo aspektu modelis yra panašus į jau nagrinėtas institucines alternatyvas. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje, kaip ir nagrinėtose užsienio valstybėse, yra daug specializuotų tokios rūšies veiklą vykdančių įstaigų, manytina, kad net ir laikantis neįgalųjų teisių apsaugos veiklos dominavimo koncepcijos būtų tikslinga, kad prienamumo

reikalavimų laikymosi konkrečių gaminių ir paslaugų atveju priežiūrą vykdytų tos specializuotos įstaigos, o ne specializuota neįgaliųjų teisių apsaugos įstaiga. Tai leistų, pirma, panaudoti specialiąsias tų įstaigų žinias apie tam tikrų rūšių gaminius ir paslaugas ir, antra, sudarytų prielaidas integruoti atitikties neįgaliųjų teisių (prieinamumo) standartams vertinimą į kitas valdymo sritis ir taip didinti neįgaliųjų teisių žinomumą. Taigi šiuo požiūriu Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje institucinė sąranga iš esmės nesiskirtų nuo pirmosios ir antrosios nagrinėtos alternatyvos. Tačiau šiai institucinei alternatyvai, atsižvelgiant į jos mišrų pobūdį ir siekį maksimaliai panaudoti esamas įstaigų kompetencijas, rinkos priežiūros lygmenyje būtų akcentuojamas vartotojų teisių apsaugos aspektas ir suteikiama galimybė vartotojui, esant abejonių ar neaiškumų dėl kompetentingos rinkos priežiūros institucijos nustatymo, kreiptis į VVTAT apskritai dėl vartotojų teisių pažeidimo. Toks VVTAT vaidmens nustatymas atitiktų vartotojų interesus. Be to, VVTAT struktūroje jau yra Asmenų aptarnavimo ir konsultavimo skyrius, taigi įstaigai tokia Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veikla nebūtų naujos rūšies.

Iš nagrinėtų užsienio valstybių praktikos pavyzdžių matyti, kad Švedijoje yra numatytas Pašto ir telekomunikacijų institucijos vaidmuo tuo atveju, kai yra neaiškumų dėl rinkos priežiūros institucijos nustatymo. Lenkijos pavyzdys rodo, kad rinkos priežiūrai pasitelkiami vartotojų teisių apsaugos specialistai. Abiem atvejais matyti, kad valstybės siekia aiškumo ir patogumo vartotojui. Lietuvoje plačiai įdiegtas vieno langelio principas ir pavedimas VVTAT vykdyti vieno langelio funkciją, jei toks yra vartotojo pasirinkimas, sukurtų vartotojui aiškią ir palankią institucinę Prieinamumo direktyvos institucinę sąrangą.

Alternatyvų kaštų ir naudos analizė

Siekiant nustatyti, kuri iš nagrinėtų alternatyvų pasirinktina kaštų ir naudos aspektais, reikia **įvertinti identifikuotų institucinės sąrangos alternatyvų kaštus ir galimą naudą.**

Siekdami šio analizės tikslo:

- surinksime duomenis apie institucijų, įvardintų nagrinėjamose alternatyvose, pagrindinius kaštus;
- įvertinsime kiekvienos iš galimų institucinės sąrangos alternatyvų kaštus;
- įvertinsime kiekvienos iš alternatyvų galimą naudą.

Atliekamoje analizėje taip pat atsižvelgiama į Komisijos rekomendacijas, pagal kurias Direktyva visų pirma turėtų būti suderinta su ankstesniuose Komisijos komunikatuose ir priemonėse taikytu požiūriu, užtikrinant laisvą prieinamų gaminių ir paslaugų judėjimą ir neperžengiant būtinumo ribų.

Atlikta šių trijų institucinės sąrangos alternatyvų kaštų analizė:

I alternatyva. SADM siūlomas institucinis modelis (grindžiamas rinkos priežiūros veiklos dominavimu).

II alternatyva. Neįgaliųjų teisių apsaugos veiklos dominavimu grindžiamas modelis.

III alternatyva. Mišrus (neįgaliųjų teisių apsaugos, rinkos priežiūros ir vartotojų teisių apsaugos veiklų derinimu grindžiamas) modelis.

Kiekvienos alternatyvos ekonominis poveikis (pirmiausia kaštų aspektu) vertinamas atsižvelgiant į institucijų kaštus, kurie galimai papildomai patirtini įgyvendinant Direktyvos nuostatas. Šie apibendrinti kaštai kiekvienai iš nagrinėjamų institucijų pateikiami 1 lentelėje. Pagal pateiktus skaičiavimus buvo įvertinti kiekvienos iš

nagrinėtinų institucijų kaštai, tenkantys vienai darbo vietai pagal 2021 m. atvirus duomenis, skelbiamus Finansų ministerijos⁶⁶.

Skaičiavimuose naudojama **supaprastinta sąnaudų analizės metodika**: sąnaudų palyginimas apskaičiuojant sąnaudų bazinį vienetą. Taikant šį metodą nagrinėjama atveju visos sąnaudos skaičiuojamos vienai darbo vietai, kadangi didžioji sąnaudų dalis tenka būtent darbo jėgos išlaikymui, o pagrindinė nagrinėjamų institucijų veikla yra susijusi su intelektine darbuotojų veikla.

Tyrimo nauda nevertinama, nes nagrinėjamas direktyvos perkėlimo imperatyvo realizavimas.

Visos nagrinėjamų institucijų sąnaudos, išskyrus su darbo užmokesčiu susijusius kaštus (įskaitant ir socialinio draudimo įmokas), buvo padalintos iš vidutinio tų institucijų darbuotojų skaičiaus per 2021 metus. Gautos vienai darbo vietai tenkančios sąnaudos buvo sudėtos su vidutinio darbo užmokesčio fondo (DUF) sąnaudomis.

Iš pateiktų skaičiavimų matyti, kad vienos darbo vietos sąnaudos nagrinėjamose ministerijose – SADM ir EIM – yra beveik vienodos: siekia 2900 eurų vienai darbo vietai. Šiose institucijose pagrindinę kaštų dalį sudaro darbo užmokesčio sąnaudos, bendruose kaštuose kitos išlaidos siekia tik 10 %.

1 lentelė. Darbo vietos kaštai institucijose vienam mėnesiui

Istaiga	Kitos išlaidos įstaigos įprastą veiklą finansuojančioje priemonėje 2021 m., EUR	Kitos išlaidos 1 darbuotojui per mėn., EUR	Vidutinio mėnesinio DU vidurkis 2021 m., EUR	Vidutinis darbuotojų skaičius 2021 m.	Darbo vietos kaina 2021 m., EUR
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	618 214	228	2 605	226	2 833
Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija	769 371	290	2 610	221	2 900
Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	122 491	319	1 924	32	2 243
Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba	547 000	314	1 851	145	2 165
Informacinės visuomenės plėtros komitetas	1 250 811	2 085	2 546	50	4 631

Tuo tarpu tokių institucijų, kaip Neįgaliųjų reikalų departamento ir Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos, sąnaudos yra mažesnės – siekia tik 2243 Eurus. Tačiau kitos sąnaudos yra didesnės – sudaro šiek tiek daugiau nei 14 % visų sąnaudų, tenkančių vienai darbo vietai.

Šiame kontekste Informacinės visuomenės plėtros komiteto sąnaudos išskirtinai didelės: nors vidutinio darbo užmokesčio sąnaudos neviršija ministerijų lygio, kitos sąnaudos sudaro net 45 % bendrų sąnaudų, tenkančių vienai darbo vietai. Apskritai, šios institucijos sąnaudos, lyginant su kitomis institucijomis, yra didesnės nuo 1,5 iki 2 kartų.

⁶⁶ Finansų ministerijos atvirų duomenų prieiga, <https://rinkiniai.lietuvosfinansai.lt/>.

Dėl pastarosios priežasties, manytina, net nesvarstyti bet kokios alternatyvos, kurios gali būti siejamos su Informacinės visuomenės plėtros komiteto įtraukimu į Direktyvos įgyvendinimo institucinės sąrangos sprendinius.

Toliau nagrinėjamų alternatyvų supaprastinta sąnaudų analizė pateikiama 2 lentelėje. Šioje analizėje nagrinėjami institucinės sąrangos skirtumai atsižvelgiant tik į politikos formavimo ir rinkos priežiūros institucijų koordinavimo lygmenis. Analizėje daroma prielaida, kad visose trijose alternatyvose rinkos priežiūros lygmeniu institucijų vaidmuo ir skaičius nesiskirs, todėl nėra būtinybės įvertinti šio lygmens sąnaudų.

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, nagrinėjamų alternatyvų sąnaudų skaičiavimai reikšmingai priklauso nuo papildomų darbuotojų, kuriuos reikia įdarbinti Direktyvos įgyvendinimo tikslais, skaičiaus. Papildomų darbo vietų poreikis atskirose institucijose buvo įvertintas pagal šiuos kriterijus.

Atsižvelgiant į tai, kad prieinamumo politikos ir rinkos priežiūros politikos formavimas jau patenka į ministerijų vykdomos veiklos aprėptį, tokiai politikai formuoti papildomai galėtų būti skiriama ne daugiau kaip viena pareigybė (tai nereiškia, kad būtina siūloma į darbą priimti vieną darbuotoją – gali būti suteiktos papildomos darbo funkcijos kelioms jau turimoms pareigybėms).

Rinkos priežiūrai koordinuoti taip pat galėtų būti papildomai skiriama ne daugiau kaip viena pareigybė. Atsižvelgiant į tai, kad rinkos priežiūros koordinavimas apimtų daugiau nei vienos rūšies veiklą (rinkos priežiūros institucijų stebėseną, reguliavimo detalizavimo ir papildomų gairių poreikio rinkos priežiūros institucijoms vertinimą, bendradarbiavimą su Europos Komisija), atskiroms veiklos rūšims vykdyti reikalingos funkcijos galėtų būti paskirstytos daugiau negu vienam asmeniui, tačiau tai nereikštų, kad reikalinga daugiau nei viena papildoma pareigybė.

2 lentelė. Nagrinėjamų alternatyvų kaštai vienam mėnesiui

Nagrinėjamos alternatyvos	Institucijų funkcijos	Institucijos	Papildomų darbo vietų poreikis, vnt.	Vienos darbo vietos kaštai, eurai	Visų darbo vietų kaštai institucijoje, eurai	Alternatyvos kaštai, eurai
I alternatyva	Politikos formavimo institucija	EIM	1	2900	2900	5065
	Rinkos priežiūros koordinavimo institucija	VVTAT	1	2 165	2165	
II alternatyva	Politikos formavimo institucija	SADM	1	2 833	2833	5076
	Rinkos priežiūros koordinavimo institucija	Neįgaliųjų reikalų departamentas	1	2 243	2243	
III alternatyva	Politikos formavimo institucija	SADM	1	2 833	2 833	5733
	Rinkos priežiūros koordinavimo institucija	EIM	1	2 900	2900	

Papildomų pareigybių poreikio vertinimas galėtų pakisti įvertinus esamų pareigybių institucijose situaciją, t. y. esamą panašias funkcijas vykdančių darbuotojų užimtumą, galimybę perduoti kitos rūšies užduočių vykdymą kitiems darbuotojams ir pan.

Manytina, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lygių galimybių, moterų ir vyrų lygybės grupė yra kompetentinga organizuoti arba koordinuoti Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo procesą ar jo atskiras veiklas,

ypač atsižvelgiant į tai, kad mažiausiai vieno šios grupės patarėjo pareigybė⁶⁷ nėra apribota įvardijant kurią nors vieną lygių galimybių rūšių, taigi gali apimti ir neįgaliųjų asmenų lygias galimybes. Kartu pastebėtina, kad tokius šios grupės įgaliojimus ir kompetenciją liudija ir tas faktas, kad būtent šios grupės darbuotojai koordinuoja Prieinamumo direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę procesą. Be to, Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbuotojai jau vykdo prieinamumo reikalavimo įgyvendinimo stebėseną (pavyzdžiui, viena vyriausioji specialistė vykdo neįgaliesiems tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse užtikrinimo stebėseną, vienos vyresniosios patarėjos viena iš veiklos sričių yra aplinkos prieinamumas⁶⁸), todėl šiam departamentui galėtų būti neskiriama papildomų pareigybių Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veikloms vykdyti.

Taip pat manytina, kad VVTAT jau vykdo tam tikrų rinkoje prieinamų produktų ir teikiamų paslaugų tinkamumo priežiūrą (struktūroje yra Rinkos priežiūros planavimo ir rizikos vertinimo skyrius ir regioniniai rinkos priežiūros skyriai, Vartojimo prekių skyrius, Vartojimo paslaugų skyrius⁶⁹), todėl jai taip pat galėtų būti neskiriama papildomų pareigybių Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo veikloms vykdyti.

III alternatyvos atveju bendras papildomų pareigybių etatų skaičius galėtų būti mažesnis nei 2 dėl tos priežasties, kad pagal šį modelį daugiau svorio tenka tarpinstituciniam bendradarbiavimui, t. y. institucijos daugiausia turi ne vykdyti sau naujas veiklas, bet užtikrinti, kad gautų reikiamą informaciją iš tokias veiklas vykdančių institucijų ir gautą informaciją analizuotų bei apibendrintų. Tokių mažesnių sąnaudų skaičiavimai čia atskirai nepateikiami.

Alternatyvų analizės apibendrinimas

1. Direktyvos teksto, jos aiškinimui svarbių dokumentų, užsienio valstybių praktikos pavyzdžių analizė rodo, kad yra **galimi įvairūs šios direktyvos įgyvendinimo institucinės sąrangos modeliai**. Atsižvelgiant į Direktyvos perkėlimo į Lietuvos teisę procese institucijų suformuluotus pasiūlymus, **nagrinėjami modeliai, besiskiriantys politikos formavimo ir rinkos priežiūros koordinavimo lygmeniu ir iš esmės sutampantys rinkos priežiūros institucijų aspektu**.
2. **Rinkos priežiūros veiklos dominavimu grindžiamas** modelis turi tą stiprybę, kad jis yra aiškiausiai susijęs su Direktyvos tikslu prisidėti prie ES vidaus rinkos tinkamo veikimo. Jo silpnybė – ekspertinių žinių apie prieinamumo standartus turinčių darbuotojų neįtraukimas į Direktyvos įgyvendinimo veiklas.
3. **Neįgaliųjų teisių apsaugos veiklos dominavimu grindžiamas** modelis turi tą stiprybę, kad jis įtraukia ekspertinių žinių apie prieinamumo standartus turinčius darbuotojus į Direktyvos įgyvendinimo veiklas ir taip užtikrina tinkamą prieinamumo standartų aiškinimą įgyvendinant Direktyvą. Tai padeda pasiekti ir Direktyvoje nurodomą tikslą prisidėti prie Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo. Silpnybė – galimas atotrūkis nuo ekspertų, turinčių specialiųjų žinių apie konkrečių gaminių ir paslaugų savybes.
4. **Mišrus modelis** turi tą stiprybę, kad maksimaliai panaudoja specialiąsias įvairių institucijų kompetencijas, akcentuoja bendrąjį Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje numatytą tikslą įgyvendinti prieinamumo reikalavimą ir taip pat yra aiškiai susijęs su Direktyvos tikslu prisidėti prie ES vidaus rinkos tinkamo veikimo. Silpnybė – didelis veiklų koordinavimo poreikis ir su tuo susijusios grėsmės, kad reikiama informacija nebus laiku perduota už tos informacijos analizę ir apibendrinimą

⁶⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbuotojų pareigybių aprašymai, <https://socmin.lrv.lt/lt/struktura-ir-kontaktai/istaigos-kontaktai>.

⁶⁸ Neįgaliųjų reikalų departamento darbuotojų pareigybių aprašymai, <https://www.ndt.lt/struktura-ir-kontaktai/kontaktai/>.

⁶⁹ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos struktūra, <https://www.vvtat.lt/struktura-ir-kontaktai/kontaktai/593>.

atsakingam subjektui. Tokių grėsmių rizika gali būti sumažinta įsteigiant koordinacinę ministerijų atstovavimo lygmens komisiją.

5. **Kaštų ir naudos požiūriu visi šie modeliai yra panašūs.** Šiuo požiūriu naudingiausią variantą galima išrinkti peržiūrint institucijose esamų pareigybių turinį, jas užimančių darbuotojų faktinį užimtumą, galimybę institucijose perskirstyti ir tolygiau paskirstyti užduotis.
6. **Lietuvoje siūloma taikyti mišrų modelį,** nes:
 - (a) Lietuvoje dar nėra susiformavusi geroji praktika visuotinai taikyti bendruosius prieinamumo neįgaliesiems standartus, todėl aktyvus bendrąją prieinamumo politiką Lietuvoje formuojančios Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaidmuo įgyvendinant Prieinamumo direktyvą yra būtinas;
 - (b) konkrečiai skaitmeninės rinkos produktų ir paslaugų prieinamumo priežiūros srityje politikos formavimo lygmeniu Lietuvoje kompetentingiausia institucija yra Ekonomikos ir inovacijų ministerija, nes ji yra atsakinga už ES vidaus rinkos sritį ir taip pat už informacinės visuomenės kūrimo, t. y. vienos iš inovacijų rūšių, sritį, todėl ji turėtų prisidėti prie prieinamumo politikos Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo ir būti atsakinga už rinkos priežiūros koordinavimą;
 - (c) Lietuvoje taip pat dar nėra susiformavusi tvirta vartotojų teisių apsaugos, ypač prieinamumo neįgaliesiems užtikrinimo aspektu, tradicija, todėl aktyvus Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos (o kartu ir Teisingumo ministerijos) vaidmuo įgyvendinant Prieinamumo direktyvą, būtent, užtikrinant skaitmeninės rinkos priežiūrą vartotojų teisių apsaugos aspektu, taip pat yra reikalingas.

Kuriame pamatus pagrįstiems ir
įžvalgiems viešosios politikos sprendimams